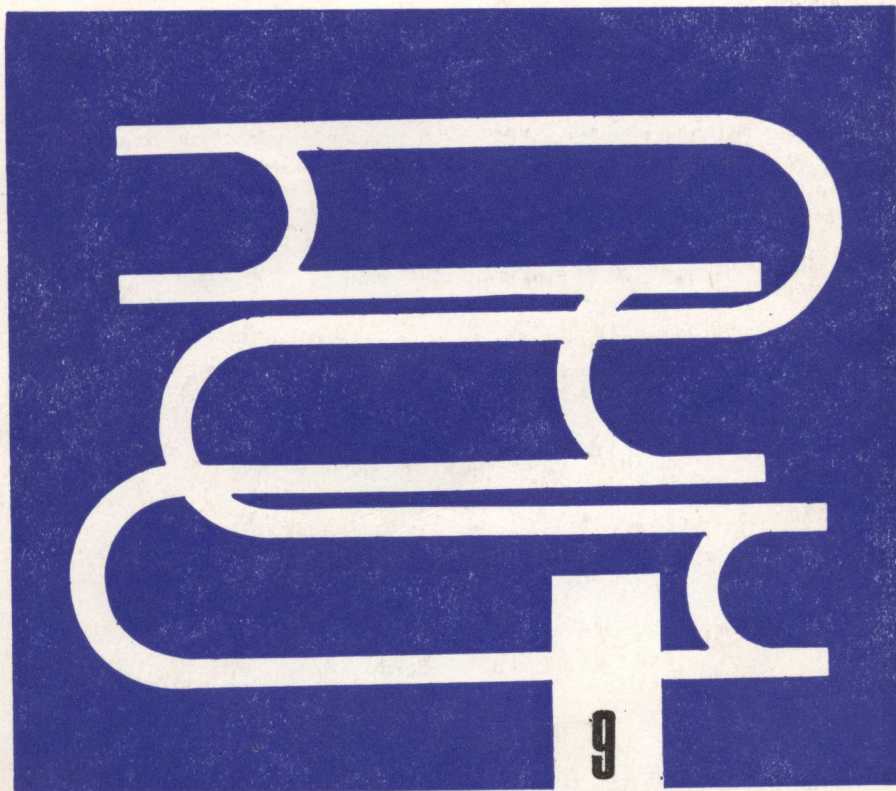

P400(2)

Tud. és Sajt.

KÖNYVTÁROS

9

1975

All. vétele 515

Felső képünkön a budapesti Münnich Ferenc Nevelőotthon, az alsón a Fővárosi Általános Iskola és Nevelőotthon (Balatonboglár) könyvtára látható. Cikkünket lásd az 523. oldalon

TARTALOM

Az egyetemi és főiskolai könyvtárak második országos konferenciája	507
FUTALA TIBOR: Hol tart jelenleg a közművelődési könyvtári szakfelügyelet?	509
Kitüntetések	512
50 éves a moszkvai Usinszkij Könyvtár (K. S.)	513
B. NAGY ERNŐ: Az új állományvédelmi rendelet	515
Jugoszláviai könyvtárosok szemináriuma Pécsen (U. D.)	518
FARKAS JÁNOSNÉ: A honvédségi könyvtárosok középfokú képzése	520
DR. BALLÉR ENDRENÉ: A fővárosi gyermekotthonok és kollégiumok könyvtárai	523
GYÓRI ERZSÉBET: Mit olvasnak a munkásasszonyok?	527
POLGÁR ERNŐ: Ki, hová és miért utazik külföldi tanulmányútra?	529
A csitaliste könyvtárak szorosabb bekapcsolása a bolgár állami könyvtári rendszerbe (L. Szacsmalieva—L. Boncseva)	532
Kérdezz — felelek (Dr. Lugosi Andor)	534
HALMAI BÉLÁNÉ: Olvasótáborok tapasztalatai	535
SIMAY NORBERT: Olvasótáborok szakmunkástanulóknak	537
Olvastuk	539
Hírek	531, 540

TÁJÉKOZTATÓ

Simon István 1926—1975	541
Lengyel József 1896—1975	543
KÁNYÁDI SÁNDOR vallomása a romániai magyar költészetről (Összeállította: Rácz-Székely Győző)	544
Gyógyítás az ex libriseken (—y—n)	547
CSULÁK MIHÁLY: Gyerekek magukra hagyatva	548
Könyvtári kiadványok	550

KÖNYVEKRŐL

Könyvek a felszabadulás 30. évfordulójára III. (Vértesy Miklós)	551
Költők, hazai tájakon (Bozóky Éva)	553

KÉZIKÖNYVTÁR

Zsebenciklopédia (Jenőfi M. Imre)	557
--	-----

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Előadások az építésügyi tudományos és műszaki szaktájékoztatásról (Mohor Jenő)	558
Bacsoni Tamásné: Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában (V. M.)	559

BIBLIOGRÁFIAK

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772—1849. (Tóth András)	561
Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának új kötet-katalógusai (Lengyel András)	561

Debrecen 1848—1849 (— <i>el</i> — <i>ás</i>)	563
Könyvek Hajdú-Bihar megyéről (<i>Fogarassy Miklós</i>)	564
Nagyvilág repertórium 1956—1970 (<i>Dr. Korompai Gáborné</i>)	565
Új külföldi kézikönyvek (<i>Sy</i>)	567
Juhász Lászlóné: Sportperiodikák a felszabadulás után 1945—1970. (<i>Pálvölgyi Endre</i>)	568

A borító hátlapján Lipták Pál rajza

Из содержания

Вторая государственная конференция венгерских университетских и вузовских библиотек. (507);
Тибор Футала: Настоящее состояние специальной инспекции массовых библиотек. (509);
 Пятьдесят лет московской Государственной Педагогической библиотеке имени К. Д. Ушинского. (513);
Эрнő Б. Надь: Новое юридическое правило о защите библиотечных фондов. (515);
 Организованный в Венгрии первый семинар библиотечарей, живущих в Югославии жителей венгерской национальности. (518);
Эндрен Баллер: Библиотеки детских домов и колледжей столицы. (523);
Эржебет Дьёри: Что читают работницы? (527);
Эрнő Полгар: О зарубежных командировках венгерских библиотечарей между 1957—1974 годами. (529).

From the contents

Second National Conference of Hungarian university and college libraries (507);
Tibor Futala: Present state of supervision of public libraries (509);
 Fiftieth anniversary of the K. D. Ushinsky State Pedagogical Library (Moscow) (513);
Ernő B. Nagy: New Hungarian laws on the preservation of library collections (515);
 Seminar for librarians of Hungarian minority living in Yugoslavia (518);
Mrs. Endre Ballér: Libraries of municipal children's homes and colleges (523);
Erzsébet Györi: What do working women read? (527);
Ernő Polgár: Review on study tours of Hungarian librarians between 1957 and 1974 (529).

Aus dem Inhalt

Die 2. Landeskonferenz der ungarischen Universitäts und Hochschulbibliotheken (507);

A szerkesztő bizottság tagjai: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Györi Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25 449

Felölös szerkesztő: Páldy Róbert
 A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
 Telefon: 451-758, 664-805.
 Kiadja a Lapkiadó Vállalat
 1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
 Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
 Felölös kiadó: Síkiósi Norbert
 75.3856 Egyetemi Nyomda, Budapest
 Felölös vezető: Janka Gyula igazgató
 Terjesztli a Magyar Posta. Elölözhető bármely postahivatálnál, a kézbesítőknel, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Elölözési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjesztli a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Tibor Futala: Fachaufsicht der allgemeinbildenden Bibliotheken (509);
 50 Jahre der Moskauer K. D. Usinszkij Pädagogischen Staatsbibliothek (513);
Ernő B. Nagy: Neue ungarische Rechtsnormen vom Schutze der Bibliotheksbestände (515);
 Das 1. Seminar in Ungarn für die Bibliothekare der in Jugoslawien lebenden ungarischen Nationalität (518);
Frau E. Ballér: Die Bibliotheken der hauptstädtischen Kinderheime und Kollegien (523);
Erzsébet Györi: Was lesen die Arbeiterfrauen? (527);
Ernő Polgár: Übersicht der Studienreisen der ungarischen Bibliothekare zwischen 1957 und 1974 (529).

Cikkeink szerzői

Dr. Ballér Endréné, a fővárosi iskolai könyvtárak szakfelügyelője; *Balogh Elemér* újságíró; *Lazarina Boncseva* könyvtáros, Plovdiv (Bulgária); *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Csulák Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum munkatársa; *Farkas Jánosné*, a Magyar Néphadsereg Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központjának könyvtárl instruktorja; *Fogarassy Miklós*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Futala Tibor* minisztériumi tanácsos, Kulturális Minisztérium; *Györi Erzsébet*, a Miskolci Városi Könyvtár igazgatója; *Halmai Béláné*, az Egri Megyei Könyvtár munkatársa; *Dr. Korompai Gáborné*, a debreceni Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Lengyel András*, a szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Mohor Jenő*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *B. Nagy Ernő*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Pálvölgyi Endre*, a Felsőoktatási Kutató Központ munkatársa; *Polgár Ernő*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Rácz-Székely Gyözö*, a Köznevelés munkatársa; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Liljana Szacsmaleva* könyvtáros, Plovdiv (Bulgária); *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum osztályvezetője; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

Az egyetemi és főiskolai könyvtárak második országos konferenciája

A felszabadulás után szerveződő magyar könyvtárügy a múltból — ma-
roknyi nagy hagyományú intézményt kivéve — csenevész tudományos és szak-
könyvtárakat örökölt. Három évtized múltán e téren is közismerten nagy a fej-
lődés: másfél ezernél több könyvtár működik önálló intézményként vagy a leg-
különbözőbb vállalatok, intézmények fenntartásában. Hatóköriük és jelentőségük
tekintetében a legrangosabb közülük az a 18 egyetemi és több tucat főiskolai
könyvtár, amelyben összpontosul hazánk szakirodalmi állományának zöme,
valamint a szakmájához és a szolgált tudományterületekhez magas színvonalon
értő könyvtárosok nagy hányada.

Miként az egyetemek, úgy könyvtáraik is igen fontos szerepet vállaltak or-
szágunk tudományos-kulturális életéből: felelősséggel tartoznak a hallgatók ál-
talános és szakmai ismereteinek gyarapításáért, az új szakember-nemzedékek
sokoldalú neveléséért, az egyetemen folyó tudományos kutatás támogatásáért,
önálló — az egyetem és a könyvtár működési profiljának megfelelő — tudomá-
nyos tevékenység szervezéséért és kifejtéséért. De ez még nem minden, hiszen
akárcsak az egyetemeknek, könyvtáraiknak is vannak falaikon kívüli, „extra-
murális” feladataik; jelentőségük és lehetőségeik egyaránt alkalmassá teszik
őket arra, hogy az *egyetemen túlnyúló szolgáltatásokat* nyújtsanak a kutatás és
a gyakorlat szakembereinek.

Az egyetemi könyvtárügy dinamikus fejlődésének számunkra legfontosabb
bizonyítéka, hogy jelentősége ma már nemcsak a könyvtárügyön belül, hanem
(ami ennél sok tekintetben lényegesebb, és nehezebben volt elérhető) *saját egye-
temükön belül is elismert*. Míg azelőtt (a nem is olyan messze múltban) sok
panasz hallatszott arról, hogy az egyetemi oktatók nem becsülik a könyvtárat,
ma a könyvtárak és a könyvtárosok túlnyomó többsége nem erről, hanem sokkal
inkább az egyre szaporodó munkáról, *a működési feltételek viszonylagos romlá-
sáról* panaszodik. S bár az utóbbiak sem a könyvtár, sem a fenntartó egyetem
szemszögéből nem örvendetesek, mégis egy hosszan tartó és egészséges fejlődési
folyamatról tanúskodnak. Arról ugyanis, hogy a felszabadulás után „önállósá-
got” (a gyakorlatban: a fenntartó egyetemtől való elszakadást) hangoztató egye-
temi könyvtárak fokozatosan mind tökéletesebben felismerték: hivatásukat,
helyi és országos „küldetésüket” csak akkor tölthetik be eredményesen, ha *mind
szorosabb szimbiózisba kerülnek anyaintézményeikkel*. Ez a felismerés, amely-
nek nem véletlenül a fiatalabb könyvtárak és könyvtárosok voltak a legerélye-
sebb szószólói, teremtette meg a szellemi előfeltételeket, hogy a könyvtárak lé-
pést tarthassanak azzal az útkereséssel, amely folyamatosan korszerűsödő felső-
oktatásunkat másfél évtizede jellemzi, valamint ahhoz, hogy a 3. országos
könyvtárügyi konferencián egy minden tekintetben időszerű, az oktatás és ne-
velés, továbbá a kutatás követelményeit kielégítő egyetemi könyvtár feladat- és
funkciórendszerét fogalmazhassák meg.

A fejlődés útja azonban nem volt rövid, s akadtak buktatók is rajta. A leg-
többet közülük maga az élet, a felszabadulás után gyors ütemben változó könyv-
tári világ produkálta, hiszen gondoljuk meg: szinte egyidejűleg kellett nemcsak
újjaépíteni a háborús károktól sok helyütt súlyosan sújtott épületeket és könyv-
tári állományokat, *korszerűsíteni a könyvtári üzemet*, kapcsolatot, *együttműkö-
dést teremteni a könyvtári rendszerrel*, amelynek elvi-elméleti fejlesztési mun-
káiból az elmúlt évtizedek során az egyetemi könyvtárosok derekasan kivették
részüket. Holott sok esetben az új létesítésű és építésű egyetemeken az újszülött
könyvtáraknak még az egyetem építkezésének befejeződése előtt már „teljes
vértetben” működniük, szolgáltatniuk kellett . . .

A forradalmi lendületű tevékenység — amely persze nem volt mentes hibáktól sem — az évek múltán gyorsan egészült ki *szakszerűséggel*. Az egyetemi könyvtárak első, 1959. évi *szegei konferenciája* méltán vállalkozhatott az eredmények összegezésére, a feladatok megfogalmazására. A konferenciára a legjobb időben került sor, hiszen a küszöbön álló felsőoktatási reform elengedhetlenné tette az állományépítés- és feldolgozás, a bibliográfiai munka továbbfejlesztését. Ezekre, a hagyományos könyvtári munkafolyamatok megszilárdításában és továbbfejlesztésében elért szép eredményekre támaszkodva bontakozhattak ki a hatvanas évek közepétől az egyetemi könyvtárak olyan, példásan újszerű vállalkozásai, mint az egyetem tudományos vonzáskörére alapozott regionális együttműködés (Miskolc), az országos jelentőségű és piacú vállalkozással fejlesztett számítógépes információszolgáltatás (Veszprém) stb.

Bajok és nehézségek természetesen ma is vannak. A fejlődést akadályozó tényezők közül az anyagi természetűek — elsősorban a *férőhely- és raktározási gondok, a szűkös beszerzési keretek* — okozzák a legtöbb nehézséget. Könyvtáraink ugyanis önmagukhoz mérten nagyot fejlődtek, nem egy közülük azonban korszerűtlen elhelyezési körülményei vagy egyéb rossz működési feltételei miatt csak *ereje végső megfeszítésével* tud megfelelni az állandóan növekvő követelményeknek. Történt fejlődés és területen is (felépült a miskolci egyetemi könyvtár, új elhelyezést kapott a Pécsi Orvostudományi Egyetem és a Kertészeti Egyetem Könyvtára, nemsokára elkészül a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem könyvtárépülete), az *egyetem fejlődési ütemével azonban önhibáján kívül nem tarthat lépést* a — sajnos, nem is egy — rossz és „kinőtt” épületben szorongó könyvtár. Gondokat okoz az importkönyvek és folyóiratok árának némelykor csillagászati mértékű emelkedése, amit helyel-közzel a szűklátókörűen és egyoldalúan a könyvtári könyvbeszerzés rovására érvényesíteni kívánt „takarékoság” súlyosbít.

Elismerésre érdemes eredmények és napi gondok — így lehetne megvonni az *egyetemi könyvtárak működésének mai mérlegét*. Ez azonban nem lenne teljes, ha nem szólnánk arról is, hogy a felsőoktatás mélyreható változása *új felelősséget* ró a könyvtárakra: a mindinkább az önálló ismeretszerzésre támaszkodó oktatás fontos tanulmányi színhelyé avatja őket. Ezzel az új és feltétlenül örvendetes — de a megválaszolásra váró kérdések sorát felvető — vonással egyidejűleg forradalmi változások mennek végbe a könyvtári-informatikai technológiában: az új reprodukciós és hírközlő berendezések meghonosodása mellett a magyar könyvtárügy kapuit is döngeti a *számítógépesítés*. A szenvedélyes viták (van-e rá szükség, s mennyiben pótolja vagy „szorítja ki” a könyvtárost) jórészt már elültek, hiszen a kérdés eldőlt: ott és olyan mértékben kell számítógépesíteni, ahol és amilyen mértékben gazdaságos. (A könyvtárost pedig nyilvánvalóan nem űzi el a számítógép. Sőt!)

A könyvtárakra azonban új probléma-tömegek zúdulnak: nekivágjanak-e, és hogyan, egyedül-e és új csapáson, vagy mások együttműködésére, tapasztalataira támaszkodva? És a jövő, mit hoz vajon a gyorsulva közeledő jövő? Hogyan válhatnak *alkalmas partnerré* a hazai és a külföldi társkönyvtárak szemében? Hiszen nemcsak a hazai szakmai információs rendszer kezd kialakulni a korszerű és gazdaságos gépesítésre alapozva, hanem vele szinte azonos ütemben a szocialista országoké is, sőt a világméretű információs együttműködés körvonalai szintén egyre határozottabban rajzolódnak ki. S milyen szerep vár mind ebben az egyetemi és a felnövekvőben levő főiskolai könyvtárakra?

Mire e sorok megjelennek, az egyetemi és főiskolai könyvtárak konferenciája már befejezte tanácskozását. Számos kérdéscsoport mellett e problémákkal is foglalkoztak a Miskolcon összesereglett egyetemi és főiskolai könyvtárosok, mégpedig nem a végleges és fellebbezhetetlen válaszadás igényével — erre a nálunk fejlettebb országokban sem szívesen vállalkoznak —, hanem az igények és lehetőségek pontosabb megfogalmazásának, a követendő stratégiák felvázolásának a reményével.

A tanácskozás nyomán kibontakozó munkához a Könyvtáros szerkesztősége az egész magyar könyvtáros-társadalom nevében sok sikert kíván.

Hol tart jelenleg a közművelődési könyvtári szakfelügyelet?

Száll a fehér füst, és megkönnyebbülten mondjuk: „habemus papam”, azaz „a fővárosban és minden megyében van közművelődési könyvtári szakfelügyeletünk”. S nem véletlenül emlékeztettünk itt a pápaválasztásokra, hisz a szakfelügyeleti munkára történő kiválasztás, majd a szakfelügyelet megindítása sok helyütt bizony nem ment simán, már-már indokolatlan fontolgatások-latolgatások nélkül. Így eshetett meg, hogy a szakfelügyeletet életre hívó 156/1973. (M. K. 15.) MM számú utasítás megszabta határidőhöz képest már az első lépés megtételében, azaz a megszervezésben is eléggé jelentékeny — kereken egyéves — volt a késés.

Mindez annál is inkább sajnálatos, mivel az idejében intézkedő és a szakfelügyelet érdemi hasznosításában „fantáziát látó” megyék egybehangzóan tapasztalhatták, hogy a közvetlen tanácsi megbízásból és irányítással működő megyei (fővárosi) szintű szakfelügyelet máris hiányt pótló eszköznek bizonyult, s mint ilyen hatékonyan közrejátszik a fenntartói gondoskodás fokozásában és folyamatossá tételében, támogatja a tanácsi apparátus könyvtárpolitikai látókörét, erősíti a könyvtári munka szakszerűségét.

De: indoklás és érvelés nélkül nem illik semmit sem leszögezni, kijelenteni. Ezért járjuk csak módszeresen körül ezt a szakigazgatásilag és könyvtári szakmailag egyaránt nem könnyű témát, próbáljunk — immár némi tapasztalat birtokában — tüzetesen foglalkozni vele.

Ahogy a rendszer „felállt”

Ismeretes, hogy a szakfelügyeleti utasítás kétágú szakfelügyeletet ír elő. Az egyik ágon (a gyermekek és az ifjúság, illetve a felnőtt lakosság könyvtári ellátásában és könyvtárhasználatában) határozatlan időre megbízott, tehát állandó jellegű szakfelügyelők munkájával, a másik ágon (az állománygyarapításban és feltárásban, illetve az olvasószolgálatban és a tájékoztatásban) szakfelügyeleti vizsgálatokkal számol.

Az állandó jellegű (több helyen — okos óvatossággal — egyéves próbaidőre megbízott) szakfelügyelők száma — függően az intézmények számától — megyénként változik, kettő és kilenc között. Sehol sem adtak ki több megbízást, mint amennyit az utasítás engedélyez (50 önálló szolgálati helyre 1—1 fő), inkább kevesebbet. Főként a sebtében rendelkezésre bocsátott keretek szűkösége miatt működik a lehetőségénél kevesebb szakfelügyelő. Országosan még további 25 szakfelügyelőt lenne indokolt megbízni (Budapesten — a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályával egyetértésben — főfoglalkozású szakfelügyelőket alkalmaznak, minthogy itt a szakfelügyeletet szinte kizárólag a vizsgálatok teszik ki, s a főfoglalkozású szakfelügyelők tulajdonképpen e vizsgálatok szervezői és ügyvivői.)

A megbízott szakfelügyelők általában megfelelnek az utasítás követelményeinek (felsőfokú végzettség, 5 éves könyvtárosi gyakorlat, könyvtári alkalmazás). Néhány esetben ugyan alacsonyabb végzettségű könyvtárosok is kaptak szakfelügyelői megbízást (s ez ismételten felhívja a figyelmet a sanyarú személyzeti körülményekre), de kiválasztásukkor minden megyében ügyeltek a nagy gyakorlatra és a szakmai kvalitásokra. Ez természetesen nem jelentheti azt, hogy ne történjenek további erőfeszítések a szakfelügyelői kar képzettségének javítására.

Elég sok megyében nem került szakszervezeti könyvtáros a szakfelügyelők közé, holott ezt hangsúlyozottan kértük a művelődésügyi osztályoktól. Amikor a kihagyás okait kutattuk, kiderült, hogy általában nem a művelődésügyi osztályokon múltott a dolog. Néhol az SZMT zárkózott el a kiszemelt személy „kiadása elől”, néhol pedig nem akadt megfelelő végzettségű szakszervezeti könyvtáros. Ennek ellenére továbbra is követelmény a szakszervezeti könyvtárosok megfelelő arányú részvétele a szakfelügyeletben.

Mint ahogyan — ismerve a megyék szakember-koncentrációját — várható is volt, a szakfelügyelők között legtöbb a megyei könyvtári dolgozó. Egy-két megye szakfelügyelői karában mintha túl sok is volna a megyei könyvtáros. Ezzel szemben viszont három megyében egyetlen megyei könyvtári dolgozó sem kapott szakfelügyelői megbízást. Ez a „huszárvágás” megítélésünk szerint nem vált be: azonkívül, hogy igen jó erőket rekesztett ki e munkából, még a szakfelügyeleti tevékenység és a megyei könyvtárakból irányított-ösztönzött módszertani gondozás között is akkorára növelte a távolságot, hogy „a jobb kéz nem tudja, mit csinál a bal”.

Egyébként a fenti szólásmondás látszik — csak a jelenlegi állapotokat ítélve

meg — érvényesülni abban a 11 megyében is, ahol nem bíztak meg vezető szakfelügyelőt. Igaz, a vezető szakfelügyelői tisztség nem következik magából az utasításból, és nem állítható, hogy nélküle nem lehetne akár mintaszerű a szakfelügyelet, az eddigi tapasztalatok mégis egyértelműen bebizonyították hasznosságát. A vezető szakfelügyelő mindenütt megkönnyíti a kétágú szakfelügyelet összefogását, kiküszöböli az átfedéseket, viszonylag könnyen, elvszerűen és áttételek közbeiktatása nélkül végzi el a szakfelügyeleti tevékenység nyomán adódó tennivalók szétválasztását az általános felügyeleti és a módszertani-gondozási tennivalókra, ami meggyorsítja a „gyógyítási folyamatot”. Érdemes hát a vezető szakfelügyelő megbízására vonatkozó korábbi ajánlásunkat továbbra is fenntartanunk, s egyben megismételünk, hogy e feladat ellátását legcélszerűbb a megyei könyvtárak igazgatóira bízni, amennyiben a feltételeknek megfelelnek. (Egyetlen megyében tettek arra kísérletet, hogy a közművelődési könyvtári és a művelődési otthoni szakfelügyeletet kapcsolják össze a vezető szakfelügyelő személye révén. Ez a megoldás azonban — éppen a szakmai bizonytalanság miatt — formális. Félreértés azonban ne essék: magunk is szükségesnek tartjuk a két szakfelügyelet, valamint az iskolai könyvtári szakfelügyelet minél szorosabb lépésegyeztetését és minél hatékonyabb egymás segítségét, ám ennek az általános felügyeleti szervek munkaprogramjából — a szakfelügyeleti programot meghatározó alapról — kell következnie.)

Az állandó szakfelügyelők a nagyközséges megyékben, de kezdetben több kisközséges megyében is az utasításnak elsődlegesen megfelelően kapták a megbízást — „gyermek- és ifjúsági szakfelügyelő”, „a munkásság és a parasztság könyvtári ellátásával foglalkozó szakfelügyelő” —, bár már a szakfelügyelet megszervezéséhez kiadott útmutatónkban is leszögezhetjük, hogy „az utasítás 15. pontját figyelembe véve, ... az sem kifogásolható, ha a területi elv kerül a megbízatásoknál előtérbe”. Úgy látszik, hogy a tapasztalatok alapján a területi elv szerinti megbízások fognak „győzedelmeskedni” („x járás szakfelügyelője”, „y város szakfelügyelője”). Ez részben a könyvtári munka szoros összefüggéseiből, részben abból adódik, hogy sok az apró, területileg szóródó és differenciálatlan ellátást nyújtó könyvtár, részben pedig abból következik, hogy ily módon könnyebben ki lehet küszöbölni a fölöslegesen ismétlődő látogatásokat és a fölöslegesen többszöröződő információkat, biztonságosabban lehet előkészíteni, megtervezni és levezetni a szakfelügyeleti vizsgálatokat, illetve figyelemmel kísérni a szakfelügyeleti vizsgálatok megállapításainak végrehajtását. Így hát — főként a kisközséges megyékre gondolva — magunknak is ismételtelen e megoldásra kell bátorítanunk, feltéve persze, hogy az állandó szakfelügyelők továbbra is fő feladatuknak tekintik a gyermekek és az ifjúság, illetve a munkásság és a parasztság könyvtári ellátásának és könyvtárhasználatának fokozásával kapcsolatos kérdések vizsgálatát.

Az eddigiekből talán máris kiérezhető az, hogy a szakfelügyeletben — mint a szakfelügyeleti tevékenység színvonalemelésének alapfeltételét — a vizsgálatokat, köztük a tematikusakat látjuk mindinkább meghatározóaknak. A vizsgálatok szakaszosságához képest az állandó megbízatású szakfelügyelőknek kell a folyamatoságot biztosítaniuk, mindenekelőtt a vizsgálati megállapítások végrehajtását ellenőrizniük és előkészíteniük a könyvtárakban. A továbbiakban — reméljük — az is kiteszik, hogy miért jutottunk erre az álláspontra.

Amit a rendszer eddig produkált

A szakfelügyelet irányítását a megyei (fővárosi) művelődésügyi osztályok általában kiemelt feladatként kezelik, módszeresen törekszenek a szakfelügyelet révén beérkező információknak az érdekeltékhez való eljuttatására, illetve szakigazgatási intézkedésekké történő átváltására.

S ez nem kis feladat. Különösen azokban a megyékben, ahol az állandó jellegű szakfelügyelők nem tevékenykednek összehangoltan, illetve ahol munkatervük sok-sok kis intézmény külön-külön történő meglátogatását írja elő. Így azután egy-egy kis könyvtárról külön jelent a gyermek- és ifjúsági, és külön a „munkás-paraszti” szakfelügyelő, sőt olykor még az iskolai könyvtári szakfelügyelő is.

A szakfelügyelet azokban a megyékben működik az eredményesség legjobb kilátásaival, ahol a szakfelügyelet munkatervét az általános felügyelet munkatervéhez igazították, s így a szakfelügyeleti vizsgálatok az általános felügyeletiek szakmai bázisát képezik. E módszer lehetővé teszi nagyobb területi egységek, városok vagy járásek tanácsai, szakszervezeti és iskolai könyvtáriügyének átfogó feltárását, megkönnyíti a szakfelügyeleti megállapítások végrehajtásának szakigazgatási területre való áttételét, pontosan elhatárolja egymástól a szakigazgatási és a módszertani-gondozási feladatokat, nem utolsósorban ésszerűsíti a szakfelügyelők foglalkoztatását.

Hogy az átfogó szakfelügyeleti vizsgálatokra mekkora szükség van, arra az

„elaprózott gyakorlat” jellemző hiányosságainak egész sora hívja fel a figyelmet. Így a külön-külön látogatásokra történő koncentráció mindenekelőtt nem bontakoztatja ki a szakfelügyelet könyvtárpolitikai lehetőségeit, mivel általában elsikkad benne a könyvtárközi kapcsolatok vizsgálata. Ezáltal a szakszervezeti, az iskolai könyvtárügy legfeljebb jelzesszerű kulisszaként jelenik meg egy-egy „mikrojelentésben”. A tudományos és szakkönyvtárak iránt fel sem ébred az érdeklődés, holott az efféle kapcsolatok és kapcsolódások figyelemmel kísérésére a szakfelügyelet megszerzéséhez kibocsátott útmutatóban külön is felhívjuk a figyelmet.

Az apró jelentések tömegében — mint már utaltunk rá — rengeteg az átfedés, a semmire sem használható, minden statisztikai összefoglalásból könnyen kiirható információ és a deklaráció (jó katalógus, rossz az állománygyarapítás, kiválóak a könyvtár kapcsolatai stb., stb.). Mégha valaki időnként össze is foglalja ezeket a jelentéseket, a szakmai elemzés teljes hiánya következtében nem kerekedik ki belőlük sem általános felügyeleti-szakigazgatási, sem módszertani-gondozási program, legfeljebb „irányosságuk” duzzad fel ujjni vastagságú „anyagokká”, amelyeket elolvasni is kínlás.

Ezzel szemben az átfogó vizsgálati jelentések, amelyek közül számosat ismerünk, sikeresen elkerülték ezeket a buktatókat, új, a hálózati keretek között eddig nem is „látszó” lehetőségeket tártak fel a különféle közművelődési, iskolai és egyéb hálózatok fejlesztése előtt, alaposan rámutattak a különféle fenntartói, működési és szakmai gyengeségekre, s mint ilyenek kézzelfogható, megvalósítható cselekvési programot adtak minden illetékesnek. Látni rajtuk, hogy előzetesen megtervezték őket, kialakították szempontjaikat, majd a vizsgálat menetében módszeresen összegyűjtötték az előzetesen kitűzött célok eléréséhez szükséges adatokat, illetve elvégezték az ugyancsak e célból szükséges elemzéseket. E jelentések java része komoly szakmai teljesítmény.

Egy-egy ilyen dokumentum birtokában már lehet és érdemes is dolgoznia mind az általános felügyeletnek — s vele szoros kapcsolatban a szakfelügyeletnek —, mind pedig a módszertani gondozásnak, hisz van mit követelnie, van mit elősegítenie. Mondhatjuk azt is, hogy van mit „utóvizsgálnia”, ami nélkül közismerten nincs hatékony és komoly felügyelet és szakfelügyelet.

Természetesen a nagyobb könyvtárakat és a hozzájuk tartozó fiókokat időnként egyedileg is kívánatos megvizsgálni, a kiskönyvtárak tömegét azonban — a határeseteket kivéve — mindenképp csoportosan érdemes csak vizsgálat alá venni. Ezáltal azután teljesíthetővé válik a szakfelügyeleti utasításnak az a követelménye is, hogy 2—3 évenként a rendszerhez tartozó valamennyi könyvtár szakfelügyeletére sor kerüljön.

Az elvi kérdések

Az elvi kérdésekből általában kiindulni szoktak, én — ezúttal — összefoglalásként vetem fel őket. Ennek oka az a hazai könyvtárügyi-könyvtárirányítási alaphelyzet, amelybe az új szakfelügyelet beleszületett, s amelyben elég sokat vitatták-vitattuk: valóban akart, szükséges, édes gyermekünk-e.

Főleg azt fontolgattuk, hogy az általános felügyelet, a módszertani munka és a fenntartói gondoskodás megléte mellett tud-e találni magának „helyet a nap alatt”. A szakfelügyeletet (ahogy megszületett) és a módszertani munkát (ahogy nálunk kialakult) mi magunk is csak hosszabb idő elmúltával tudtuk megkülönböztetni egymástól, s azokban a megyékben, ahol a kétféle tevékenység között erős válaszfalakat emeltek, még ma sem lehet nagyon tudni, hogy melyik az egyik és melyik a másik. (Valahogy úgy van velük az ember, mint az egymásra nagyon hasonló testvérekkel, akiknek külön volta akkor érzékelhető igazában, ha együtt jelennek meg, ha térben és időben közel tevékenykednek egymáshoz. S a tapasztalat egyébként is azt mutatja, hogy az ilyen „mint két tojás”-testvérek tudatosan akkor törekszenek személyiségük-egyeniségük kimutatására, ha gyakran, folyamatosan látják-érezkelik egymást. Ha e cikkben többször is hangsúlyoztuk a szakfelügyelet és a módszertani munka szorosabb kapcsolatba hozásának szükségességét, éppen emiatt az „egyeniség-differenciálódás” miatt tettük. Hadd tudja mindkettő, hogy — bár hasonlít egymásra — szuverén egyéniséggé kell fejlődnie.)

A szakfelügyelet a világ minden országában állami feladatként működő felügyelet — nálunk ezt általános felügyeletnek hívják —, füle, szeme, segítő és figyelmeztető hangja az intézmények meghatározott csoportjában, s mint ilyen a munka szakszerűsége fölött örökdió elsősorban. Nem lehet tehát vitának helye a szakfelügyelet létrehozásának elv- és szükségszerűségét illetően még akkor sem, ha a módszertani munka eddig — jobb híján — egy sereg szakfelügyeleti feladatot is ellátott. E feladatokat most egyszerűen le kell választani a módszertani munkáról. Furcsa

helyzet, hogy e leválasztás után sok helyütt kitűnt: a módszertani munka „szakfelügyeleti rétege” vastagabb volt, mint a tulajdonképpeni „módszertani-gondozás: réteg”. Ez egyébként sok mindenre bizonyíték. Egyrészt arra, hogy a szakfelügyeletre valóban szükség van. Másrészt arra, hogy a szakfelügyelet hiányában a módszertani munka „deformálódott”. Harmadszor pedig arra, hogy igencsak szükség van a módszertani munka „új hullámának” kifejlesztésére.

Végezetül hadd próbáljam felvázolni a szakfelügyelet létrejötte utáni új munkamegosztást:

1. Az általános felügyelet (művelődésügyi osztályok, felügyelők) — a központi instrukciók birtokában és a helyi szükségletek figyelembevételével — megszabja a könyvtárügy és/vagy az egyes könyvtárak tartalmi feladatait, illetve hogy e tartalmi feladatokat milyen szolgáltatásokkal és milyen nagyságrendben kell teljesíteni.

2. A szakfelügyeleti vizsgálatok a rendelkezésre álló „műszerek” (hivatalos instrukciók, távlati fejlesztési tervek, szakmai normatívák stb.) segítségével egyes könyvtárakban és könyvtárcsoportokban felmérik a tartalmi feladatok teljesítéséhez szükséges tárgyi és személyi feltételek „készültségi és minőségi fokát”, majd javaslatokat tesznek az általános felügyeleti és módszertani-gondozási tennivalókra.

3. Az általános felügyelet a szakfelügyeleti vizsgálatok megállapításaira támaszkodva állam- és szakigazgatási eszközökkel törekszik a helyzet — elsősorban a működési feltételek — javítására, s folyamatosan tájékozódik az állandó szakfelügyelők útján arról, hogy a fenntartói gondoskodás javulása (esetleg romlása) miként tükröződik a könyvtárak tartalmi munkájában, működési-szakmai fegyelmében.

4. Az állandó szakfelügyelők részben az általános felügyelet fenti informálását végzik, részben a módszertani tevékenységet végzők figyelmét hívják fel a szakfelügyeleti vizsgálatokból következő szakmai-módszertani jellegű tennivalók végrehajtásának alakulására, illetve jelölik meg a segítségnyújtás kívánatos módozatait.

5. A módszertani gondozás ugyancsak a szakfelügyeleti vizsgálatok megállapításából következteti ki a maga tennivalóit. Ezek között most már nem szerepelhetnek a szakfelügyeleti jellegűek. Helyettük az operatív, a tevőleges szakmai segítséget kell „trónjára visszaültetni”. Jó lenne, ha ez a segítés „nagy programokká” állna össze. Ilyesmikre gondolunk: állományépítési tanácsadás, katalógusrekonstrukció, új olvasószolgálati módszerek elterjesztése, építési-berendezési konzultáció, gazdaságos ellátó rendszerek kikísérletezése stb. A módszertani munkának egyszerre kell támogatnia a ma gyakorlatát, és felkészülnie-felkészítenie a holnap gyakorlatára. Míg a szakfelügyelet feladata a „vizsgálva-ellenőrizve segíteni”, addig a módszertani munkáé a „szolgáltatva-fejlesztve segítés”. E munkamegosztásban azután az egyik nem lép a másik lábára.

Szeretnénk, hogy az első — láttuk: sok helyütt bizonytalan és tétova — lépések megtétele után az újonnan létrejött szakfelügyeleti rendszer gyorsan tanuljon meg járni, és az általános felügyelet, valamint a módszertani gondozás „társaságában” olyan hasznosan végezze munkáját, hogy ezáltal az általános felügyelet és a módszertani tevékenység is hatékópešebbé váljék.

Futala Tibor

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa *Tiszay Andornak*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyugalmazott osztályvezetőjének 75. születésnapja alkalmából, munkásságai tevékenysége, valamint a munkásművelődés hagyományainak feltárá-sában kifejtett munkássága elismeréséül a MUNKÁ VÖRÖS ZÁSZLÓ ÉRDEMREND kitüntetését adományozta. A kitüntetését *dr. Trautmann Rezső*, az Elnöki Tanács helyettes elnöke adta át. A kitüntetés átadásánál jelen volt *dr. Kornidész Mihály*, az MSZMP KB osztályvezetője és *dr. Molnár Ferenc* kulturális államtitkár.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, eredményes munkássága elismeréséül *dr. Kemény G. Gábornak*, az irodalomtudományok kandidátusának, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársának a MUNKÁ ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetését adományozta.

Az oktatásügyi miniszter az 1975. évi pedagógusnap alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Barts Oszkárénak*, az MSZMP Fejér megyei Bizottsága politikai munkatársának AZ OKTATÁSÜGY KIVÁLÓ DOLGOZÓJA kitüntetését adományozta; *Königné Sikár Máriát*, a kecskeméti Pedagógus Továbbképző Intézet könyvtárosát MINISZTERI DICŠÉRET-ben részesítette.

50 éves a moszkvai Usinszkij Könyvtár

A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának *K. D. Usinszkij Állami Pedagógiai Könyvtára* a világ legnagyobb pedagógiai gyűjteménye és a szovjet ország egyik legfontosabb szakkönyvtára. A Szovjetunió egységes könyvtári rendszerében országos szakági központ, és ilyen minőségében feladata a pedagógia és az oktatásügy területén folyó tájékoztató-bibliográfiai munka összehangolása is.

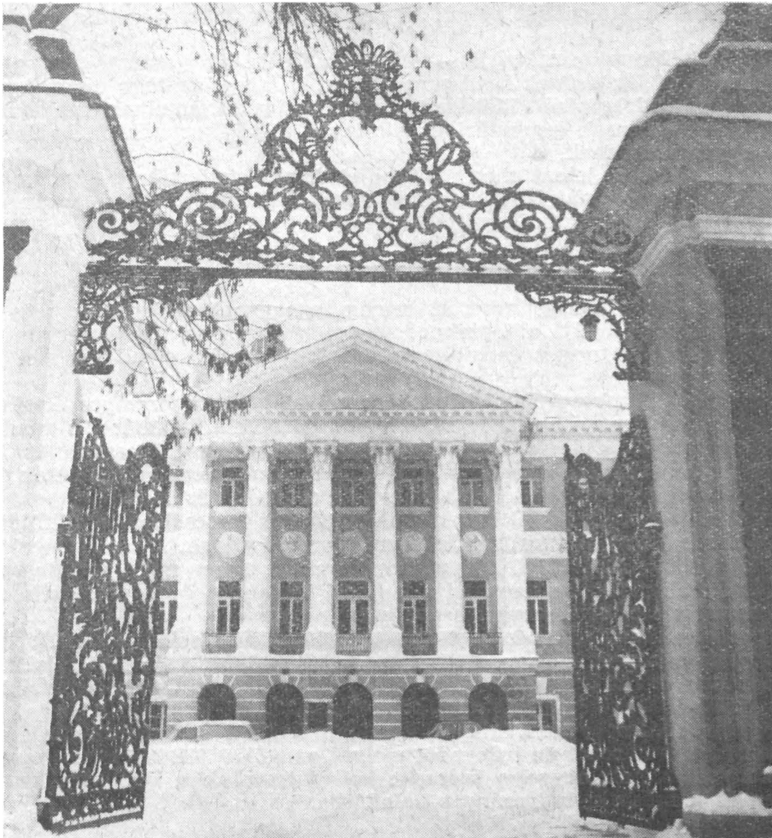
A Szovjetunióban 1925-ben N. K. Krupszkaja kezdeményezésére és közvetlen részvételével hozták létre az első pedagógiai szakkönyvtárat, a mai könyvtár elődjét, a *Közoktatásügyi Népbiztosság kézikönyvtárát*. Ennek állománya és funkciói azonban 1932-ben már annyira kiszélesedtek, hogy a Közoktatásügyi Népbiztosság *Központi Oktatásügyi Könyvtárrá* szervezte át. Ebben egyesítették 1939-ben a pedagógiai irodalom korábban szétszórt anyagát, és így a könyvtár — *Állami Oktatásügyi Könyvtár* néven — a Szovjetunió legnagyobb pedagógiai könyvtára lett.

1944-ben kormányhatározat értelmében a könyvtár az OSZSZSZK újonnan létesült Neveléstudományi Akadémiájának egyik tudományos kutatóintézetévé vált, 1945-ben, K. D. Usinszkij halálának 75. évfordulóján pedig felvette a nagy orosz pedagógus nevét.

1965-ben besorolták a Szovjetunió első kategóriába tartozó tudományos szakkönyvtárai közé, s amikor 1966-ban az OSZSZSZK Neveléstudományi Akadémiája a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájává alakult, a könyvtár ennek a kötelékébe került. Ez a változás 1970 óta elnevezésében is tükröződik.

Állománya és szolgáltatásai

50 esztendő alatt a könyvtár a pedagógiai irodalom párját ritkító gyűjteményévé fejlődött. Magában foglalja a régi orosz irodalmat, a XV., XVI. századi nyomtatványokat, a pedagógia orosz, szovjet és külföldi klasszikusainak műveit. Állományá-

ban nagy értéket képvisel az ábécés és az egyéb tankönyvek gyűjteménye. Megtalálhatók benne a Neveléstudományi Akadémia összes kiadványai, a pedagógiai főiskolákon és az egyetemeken írott dolgozatok, illetve tudományos értekezések, a köztársaságok és a megyék pedagógiai kiadványai, a középiskolák és a pedagógiai főiskolák tantervei, programjai és módszertani segédkönyvei az egész szovjet korszakból s a forradalom előtti időkből.

Az állomány évente 60—70 ezer könyvvel és időszaki kiadvánnyal gyarapodik. Növekedését jól érzékelteti két adat: az 1945-i 400 000 leltári egység helyett ma 2 milliót tartanak nyilván. Ennek jelentős része — mintegy 300 000 egység — a külföldi irodalmat reprezentálja.

A könyvtár olvasóinak száma évről évre emelkedik: 1944-ben 1600, 1966-ban 8261, 1974-ben pedig már 24 000 olvasója volt.

Munkáját a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának tudományos kutató tevékenységével összhangban végzi. Különösen értékes a könyvtár sokirányú tájékoztató-bibliográfiai szolgáltatása. Ennek nagyságára két adatot idézünk: 1966-ban 13 383, 1974-ben pedig már több mint 22 000 tájékoztatást adott. Írásbeli bibliográfiai tájékoztatást küld a szövetségi köztársaságok pedagógiai kutató intézeteinek, pedagógiai főiskoláknak, pedagógus továbbképző intézeteknek, sőt külföldi pedagógiai intézeteknek is.

Rendezvényein — kiállításokon, előadásokon, bibliográfiai tájékoztatókon — évente több mint 2000 pedagógus és tudományos kutató vesz részt.

1950 óta az Usinszkij Könyvtár szerkesztésében rendszeresen megjelenik *A pedagógia és az oktatásügy irodalma* című negyedéves kiadvány, mely a Szovjetunióban kiadott orosz nyelvű pedagógiai szakirodalmat ismerteti.

Ezen kívül kéthavonta jelentet meg tájékoztatást *A könyvtárba érkezett hazai és külföldi új pedagógiai könyvek* címmel.

Mostanában készül el az 1924 és 1950 közötti szovjet pedagógiai irodalmat összefoglaló négykötetes bibliográfia, melyből három kötet már megjelent.

A Szovjetunió Állami Lenin Könyvtárával karöltve adták ki az „N. K. Krupszkaja” című bibliográfiát, most dolgoznak a „K. D. Usinszkij” című kötetben, s ezeken kívül évente több ajánló bibliográfiát adnak ki pedagógusok, úttörővezetők és szülők számára.

Az Usinszkij Könyvtár irányítja — szintén a Lenin Könyvtárral együtt — *A pedagógiai igények kielégítésének rendszere az ország könyvtáraiban* címmel megjelölt tudományos téma kidolgozását. Előkészíti „az irányelveket, amelyek szerint az ország könyvtárai a pedagógusok könyvtári és bibliográfiai-tájékoztatási igényeinek kielégítésében” együttműködnek.

Már két kiadásban jelent meg *A Szovjet Neveléstudományi Akadémia K. D. Usinszkij Állami Pedagógiai Könyvtárának rövid kalauza*. Ot izben adták ki a *Tapasztalataink* című módszertani gyűjteményt.

Módszertani tevékenység — nemzetközi kapcsolatok

Az Usinszkij Könyvtár — mint az ország legnagyobb pedagógiai könyvtára — módszertani segítséget nyújt a többi pedagógiai könyvtárnak: módszertani útmutatásokat, könyvkiállítások terveit és bibliográfiáit, tájékoztató anyagokat stb. juttat el hozzájuk.

A Szovjetunió Közoktatásügyi Minisztériumával közösen országos értekezleteket és szemináriumokat tart a pedagógiai könyvtárak vezetői számára, s rendszeresen szervez tájékoztatókat a legfrissebb pedagógiai irodalomról Moszkva és Moszkva megye pedagógusainak, a pedagógiai könyvtárak és a módszertani kabinetek dolgozóinak. Állandóan rendez látogatásokat a könyvtár megtekintésére is.

A könyvtárt külföldön is jól ismerik. Tudományos kapcsolatai a külföldi könyvtárakkal és tudományos intézményekkel évről évre bővülnek. A 31 ország 165 intézményével folytatott nemzetközi könyvcseré nemcsak azért nagy jelentőségű, mert ezen a módon a könyvtár beszerezheti a külföldi irodalmat, hanem azért is, mert így a külföldi olvasóhoz eljut a szovjet pedagógiai irodalom.

A könyvtár munkatársai nemzetközi értekezleteken is sokat szerepelnek, s nem egy publikációjuk jelenik meg az UNESCO kiadványaiban, valamint a külföldi sajtóban. Különösen szoros kapcsolatot tartanak fenn Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és hazánk pedagógiai könyvtáraival.

A könyvtár eredményeinek alapja kiválóan képzett szakember-gárdája. Tevékenységében az a határozat az irányadó, melyet az SZKP KB 1974-ben hozott arról, hogy „a könyvtáraknak nagyobb szerepet kell játszaniuk a dolgozók kommunista nevelésében és a műszaki tudományos haladásban”.

K. S.

Az új állományvédelmi rendelet

A cím nyomban kiigazításra szorul, mivel az előkészítés sok-sok éve alatt kialakult rövidített elnevezést tartalmazza a hivatalos formula helyett. Nem egyszerűen rendeletről van szó, hanem *rendelettel életbe léptetett szabályzatról*, s ennek tartalmi határai szűkebbek, mint az állományvédelem teljes témaköre — csak az állományellenőrzést és az állományból való törlést fogják át.

A jogszabály előkészítése valóban rendkívül, szokatlanul hosszúra nyúlt, jó tíz-egynéhány évig tartott. Az új „állományvédelmi” rendelet szükségességét könyvtári folyóiratban fölösleges hosszabban ecsetelni. Emlékeztetőül talán ennyi is elég: a régi jogszabályok elsősorban két, immár nemzetközileg elfogadottnak tekinthető szakmai alapelv szempontjából bizonyultak elavultnak. Az egyik: a gyakori tételes állományellenőrzés túl sok erőt von el az érdemi könyvtári munkafeladatokról, és nem hoz ezzel arányos eredményt. A másik: a könyvtári állomány alakítása két, egyaránt fontos és egyaránt komoly szakmai felkészültséget és lelkiismeretességet igénylő munkafolyamatból — *az állománygyarapításból és a tervszerű állományapasztásból* tevődik össze. A kettő együttesen eredményezhet kedvező méretű, egészséges összetételű, a rendeltetésének megfelelő könyvtári állományt. A két alapelv mellett meg kell még említeni a *törléssel kapcsolatos döntések decentralizálásának* igényét, továbbá a muzeális értékű dokumentumok ellenőrzésének és törlésének ügyét, amely eddig lényegében véve rendezetlen volt.

Az új jogszabály művelődésügyi miniszteri utasításként indult. Ahhoz azonban, hogy életbe lehessen léptetni, szükség volt az 1956-os kormányhatározat két pontjának (ugyancsak kormányhatározattal történő) módosítására. Az egyeztető tárgyalás során végül is a kulturális miniszter és a pénzügyminiszter rövid együttes rendeletévé alakult, amely a részletes előírásokat tartalmazó szabályzatot életbe lépteti. Az új „állományvédelmi” jogszabályok tehát háromlépcsős rendszert alkotnak:

- kormányhatározat,
- KM—PM együttes rendelet,
- KM—PM együttes szabályzat.

Maga a rendelet egyetlen újdonságot tartalmaz: *hatálya* — az eddigi könyvtári jogszabályokkal ellentétben — kiterjed a fegyveres erők és a fegyveres testületek könyvtáraitra is. Ez kétségtelenül számottevő előrelépés az egységes könyvtári rendszer kialakításának útján.

Az érdemi rendelkezéseket a szabályzatban találhatjuk meg; érdemes ezeket témakörönként (fejezetenként) sorravenni.

Általános rendelkezések

A szabályzat első, rövid fejezete jórészt olyan fogalommagyarázatokat és előírásokat tartalmaz, amikre könyvtárosok számára nincs szükség, de a kép teljessé tétele, továbbá a fenntartók és felügyeleti szervek tájékoztatása érdekében mégis szükségesnek látszott a szerepeltetésük. Nem elhanyagolható azonban a *dokumentum* fogalmának bevezetése a jogszabályok műszókincsébe. Legalább ennyire fontos a *tartós*, illetőleg az *időleges megőrzésre beszerzett dokumentumok* megkülönböztetése. Ez lehetővé teszi a rendeltetésszerűen és előreláthatóan rövid időtartamra beszerzett anyag elválasztását a könyvtári alapállománytól. A szabályzat rendelkezései csak a tartós megőrzésre beszerzett dokumentumokra vonatkoznak!

Említett érdemel még a *fenntartó* fogalmának részletes (lényegében már az új könyvtárügyi alapjogszabályok idevonatkozó passzusát előkészítő) megfogalmazása, továbbá az *egyedi* és az *összesített nyilvántartású dokumentumok* következetes megkülönböztetése.

Az állományellenőrzés (leltározás)

A szabályzatban szembeötlő a *szóhasználat megváltozása*: az „állományellenőrzés” hagyományos kifejezése helyére (a könyvtárügyben eddig szokatlan módon) a „leltározás” lépett. Ez a könyvtári szakemberek számára csöppet sem rokonszenves változás onnan ered, hogy a könyvtári munkának ezt a mozzanatát (amely egyébként elsősorban nem szakmai jellegű, hanem a társadalmi tulajdon védelmével kapcsolatos) elnevezését tekintve is összhangba kellett hozni a más szakmákban, illetőleg a pénzügyi jogszabályokban már régóta általánosan elterjedt (és elrendelt) kifejezéssel. A könyvtári munkában a „leltározás” eddig — mint ismeretes — a leltárba vételt jelentette. Ezután ügyelnünk kell az egyértelmű fogalmazásra, és az „álo-

mányellenőrzés” helyett „leltározás”-t, a „leltározás” helyett „leltárba vétel”-t vagy „nyilvántartásba vétel”-t célszerű használni.

Az állományellenőrzés (leltározás) tekintetében mindenekelőtt megemlítendő az, hogy *ritkultak az időszaki leltározás végrehajtására előírt időközök*: az eddigi 1—10 év helyett most 2—16 évenként kell (az állomány nagyságától függően) ezt a nehéz munkálatot lefolytatni. A szabályzat fontos újítása továbbá, hogy *bevezeti a „részleges leltározás” fogalmát*. Eszerint (legfeljebb minden második alkalommal) elegendő az állománynak előre kijelölt részét ellenőrizni; e tekintetben azonban vannak bizonyos megszorítások is.

A szabályos időközönként sorrakerülő időszakai leltározás mellett a szabályzat rendelkezik a *szoron kívüli leltározásról* is — rendkívül szűkre szabva annak lehetőségét, hogy ezt a fenntartó elrendelje. Ez az intézkedés a könyvtárak tartalmi munkájára fordítható munkaerőt kívánja védeni az ésszerűtlenül sűrű leltározástól. (Bizonyos esetekben a szoron kívüli leltározás elrendeléséhez a Kulturális Minisztérium előzetes engedélye szükséges!) A szabályzat azonban nemcsak a társadalmi tulajdont és a könyvtárakat, hanem a könyvtárak olvasóit is védeni kívánja. Ezzel függ össze a leltározás módjának szabályozása: 75 000 könyvtári egységénél nagyobb állományú intézmény csak a szolgáltatások fenntartásával leltározhat.

A szabályzat 8—12. §-ai nagyjából az eddigi előírásoknak megfelelően szabályozzák a *leltározás lebonyolítását*. Újszerű viszont az, amit a *felelősség megállapításáról* olvashatunk. A könyvtárak általános gondja az, hogy a szabadpolcos rendszer bevezetése megnövelte a könyvek elveszésének arányát, ami viszont gyakran sodorta nehéz helyzetbe a könyvtárosokat: a fenntartó szerv a társadalmi tulajdon védelmében nem egyszer hozott már ellenük súlyos szankciókat. Az új rendelkezések lényegében azt mondják ki, hogy a fenntartónak csak bizonyított vétkes kötelességszegés, vagy egy bizonyos mértéken felüli értékű hiány esetében kell a könyvtárosokat felelősségre vonnia. Az előbbi esetben mindenképpen szankciókat kell alkalmaznia, az utóbbi esetben viszont csak akkor, ha a nagyértékű hiány bizonyítottan vétkes kötelességszegésből vagy visszaélésből ered. (A megengedhető, illetőleg ennél nagyobb mértékű hiányról később még részletesebben szó esik.)

Törlés az állomány-nyilvántartásból

A szabályzat III. fejezete az állomány-nyilvántartásból való törléssel foglalkozik. Ismeretes, hogy a könyvtárak egyik súlyos gondja volt a rendkívül nehézkes törlés. Akkor, amikor az állományok országosan évente több millió egységgel gyarapodnak, s a raktárakban egyre tarthatatlanabb mértékben csökken a szabad férőhely, ez a kérdés különösképpen kiéleződött: a polcokon tömegével áll az elavult anyag, míg a legfrissebb kiadványok elhelyezésére nincs hely. Ez a technikai nehézség azonban csak szemléletesebbé tette azt a tartalmi problémát, hogy tudniillik az eddig érvényes állományvédelmi jogszabályok nem adtak lehetőséget a tervszerű állományalakításra, mivel a *centralizált, tehát nehézkes (és épp ezért formális!) selejtezési mód gyakorlatilag lehetetlenné tette a tervszerű állományapasztást*. Számolni kell azzal, hogy a *selejtezés nem a könyvkiadás időszakos zavarainak, hanem a tudományos ismeretek törvényszerű avulásának könyvtári következménye*.

A szabályzat részletesen és teljeskörűen kodifikálja a törlés különböző indokait és lebonyolításának módját. Mindenekelőtt különbséget tesz az állományban meglévő dokumentumok, illetőleg a már meg nem levő dokumentumok törlése között.

Selejtezés

Az állományban meglévő dokumentumok törlése a selejtezés. A törlésre jogcímet szolgáltat az, ha a dokumentum

- *tartalmi okokból használatra alkalmatlanná (tervszerű állományapasztás), vagy*
- *fizikai állapotának rongálódása következtében kell az állományból kivonni (természetes elhasználódás).*

Ami a tervszerű állományapasztást illeti, a szabályzat felsorolja azokat a körülményeket, amelyek az e címen történő törléshez vezethetnek. Közöttük egy új található: amennyiben a dokumentumot annak másolata is érdemben pótolhatja, tervszerű állományapasztás címen törölhető az olyan dokumentum is, amelyről a könyvtár által tartós megőrzésre nyilvántartásba vett másolat készült. Ez a rendelkezés utat nyit a mikrokönyvtárak, illetőleg a mikrokönyvtári részlegek felé.

Az állományapasztás lebonyolításának két módját különbözteti meg a szabályzat. Az 1949 után belföldön nagy példányszámban megjelent, tartalmilag elavult dokumentumokat a könyvtár vezetője — a fenntartó vagy a hálózati központ enge-

délyével — zúzdába küldheti. Az egyéb dokumentumokat előbb könyvtáraknak, majd a könyvkereskedelemnek kell felajánlani, ezután (bizonyos korlátozások mellett) bárkinek eladhatók, esetleg zúzdába küldhetők.

Az elrongyolódott és megcsonkult kiadványok törlése a lehető legegyszerűbb: ezeket többnyire a könyvtár vezetője közvetlenül zúzdába küldheti, a fenntartót is csak utólag kell értesíteni.

Törlés egyéb címen

Az állományból elveszett dokumentumok törlése kapcsán a szabályzat hatféle jogcímet különböztet meg. Ezek:

- elháríthatatlan esemény (pl. elemi csapás),
- bűncselekmény,
- behajthatatlan követelés,
- pénzben megtérített követelés,
- megengedhető hiány (káló),
- normán felüli hiány.

Hangsúlyozni kell, hogy ezek a fogalmak *nem a hiány keletkezésének okát, hanem a törlés jogcímét fejezik ki*. Vagyis hiába keletkezett például a hiány bűncselekmény révén — ha a tettes kideríthető volt, s a kárt megtérítette, a törlésre „pénzben megtérített követelés” címen kerül sor. Bűncselekmény címen csak akkor törölhető a dokumentum, ha — a szabályzat szövegét idézve — „a büntető eljárás során nem volt megállapítható a bűncselekmény elkövetője”. A „normán felüli hiány” címen való törlésre is csak akkor kerülhet sor, ha a könyvtárosok felelősségre vonása megtörtént, de vétkességük nem volt bizonyítható, így a kár pénzben való megtérítésére nincs mód.

A szabályzatnak talán legnagyobb újdonsága a megengedhető hiány (káló) fogalmának bevezetése. Más szakmákban erre két lehetőség kínálkozik: a megőrzés során csökkenő mennyiségű (elpárolgó, beszáradó) anyagoknál, továbbá az önkiszolgáló kereskedelmi egységeknél. Számunkra ez utóbbiaknál kínálkozott az analógia. Ebből adódik, hogy *káló a könyvtáraknál csak a szabadpolcos állományrészrel összefüggésben és annak arányában számolható el.* (Az egyetlen kivételt azok a könyvtárak alkotják, amelyeket csak társadalmi munkás vagy tiszteletdíjas könyvtáros kezel; ezeknél — a szabadpolc lététől és arányától függetlenül — a legmagasabb kálókategóriát kell alkalmazni.) A káló elszámolásánál különbséget kell tenni az egyedi és az összesített nyilvántartású dokumentumok között. Ami a káló mennyiségét illeti, ezt a legutóbbi állományellenőrzés (leltározás) óta eltelt időszak egy évére kell kiszámítani. A szabályzat — a nyilvántartási mód és a szabadpolcos állományrész alapján — megadja a leltározáskor mutatkozó hiánynak azt az ezrelékét, ami egy évre vetítve még elfogadható (1—5 ezrelék); ennek forintértékét (letéti könyvtár esetén darabszámát) kell a korábbi leltározás óta eltelt évek számával beszorozni, s megkapjuk a megengedhető hiány felső határát. Ha tehát egy könyvtár leltározásakor az állomány értéke egymillió Ft volt, a legutolsó leltározás óta 4 év telt el, és az állomány fele van szabadpolcon, akkor — mivel a szabadpolc ilyen aránya esetén 3 ezrelék hiány fogadható el egy évre, s az adott állományérték 3 ezreléke 3000 Ft-ot jelent — a megengedhető hiány felső határa $3000 \times 4 = 12\,000$ Ft.

A káló természetesen nem jelenti azt, hogy a könyvtárosok ennek határáig nem tartoznak felelősséggel a rájuk bízott dokumentumért. A fenntartó a káló mértékét meg nem haladó hiányt nem köteles szó nélkül tudomásul venni, hanem vizsgálatot indíthat az okok kiderítésére. Ha a vizsgálat köteleességszegést vagy visszaélést fed fel, a szankció ezúttal sem maradhat el. Ha viszont ilyen megállapítás nincs, a fenntartó nem büntetheti meg a könyvtárosokat a káló határát el nem érő hiány miatt.

Muzeális értékű és letétként őrzött dokumentumok

Az új szabályzat egyik nagy többlete a régi jogszabályokkal szemben az, hogy rendelkezik a muzeális értékű anyagról is. A korábbi könyvtári jogszabályok ezzel nem foglalkoztak, a könyvtári területen is hatályos múzeumi jogszabályok pedig csak a magánszemélyek és az egyházak birtokában levő muzeális értékű dokumentumok bejelentését és megőrzését szabályozták — a közkönyvtárakban levőket eleve védettnek tekintve. Sajnos, a gyakorlat azt bizonyítja, hogy nem minden könyvtár fordít megfelelő gondot a birtokában levő nemzeti értékű muzeális dokumentumokra. Az új szabályzat szigorú rendelkezéseket hoz ezzel kapcsolatban. Külön nyilvántartás vezetését írja elő (ez általában egyébként is megvan), gyakoribb leltározást, és rendkívül szűk határok közé szorítja a muzeális dokumentumok törlésének lehetőségét. Végül megemlítené, hogy a szabályzat előírja: *a könyvtárak fokozott felelősséggel*

kötelesek megőrizni a muzeális dokumentumaikat. Ha e kötelességüket megszegik, akkor ezek a dokumentumaik más könyvtárakba helyezhetők át.

A szabályzat utolsó szakasza egy periferikus jelentőségű kérdésben rendelkezik: mi történjék azokkal a dokumentumokkal, amelyeket egy könyvtár magánszemélytől vagy közülettől megőrzésre (letétként) fogad el. (Figyelem: itt *polgári jogi letétről* van szó, nem pedig a letéti könyvtárak más könyvtártól használatra átvett anyagáról!)

Az új „állományvédelmi” rendelet és a szabályzat valóban sok újszerű elemet tartalmaz. Az előkészületben levő új könyvtári alapjogszabályok szellemében közelebb hozza a döntési szinteket a munka valóságos színteréhez. *Ez nagyobb jogkört ad a könyvtáraknak, de egyben jóval nagyobb felelősséget is ró rájuk* és a fenntartókra egyaránt. A formálisan teljesített kötelesség helyett nagyobb szerepet kap a szakmai lelkiismeret, a könyvtáresetika. Ezeknek az új felfogást tükröző jogszabályoknak az előkészítése hosszú és nehéz, sok — szakmán belüli és kívüli — vitát kiváltó folyamat volt. A végeredmény valóban közös munka gyümölcse, és remélhetőleg nagyjában-egészében sikeres első hírnöke az új alapjogszabályainknak.

B. Nagy Ernő

Jugoszláviai könyvtárosok szemináriuma Pécsett

A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság kulturális egyezménye új, ígéretes együttműködési formát kezdeményezett a két ország könyvtárosa között. Ennek lényege és célja: a magyar anyanyelvű lakosságot is ellátó jugoszláviai könyvtárosok Magyarországon, a szerbhorvát és szlovén anyanyelvűeket is ellátó hazaiak pedig Jugoszláviában rendezett szemináriumokon ismerkedjenek meg egymás kulturális életével és környezetével.

A fenti elhatározás megvalósításának első „fordulója” ez év júliusában egyhetes pécsi szemináriummal kezdődött, dunántúli szakmai körüttal folytatódott, és budapesti látogatással — fogadással fejeződött be.

Szemináriumunkra 14 jugoszláviai könyvtáros érkezett. A vendégek kétharmada a Szerb Szocialista Köztársaságban, illetve a Vajdaságban, egyharmada Horvátországban és Szlovéniában dolgozik.

A házigazdák — az MSZMP Baranya megyei Bizottsága, a megyei tanács és a megyei könyvtár — a lehető legkedvezőbb feltételeket teremtették a gazdag programú szeminárium sikere érdekében. Nevükben *Bernics Ferenc*, a megyei tanács művelődésügyi osztályának vezetője köszöntötte a résztvevőket, tömör képet festett Baranya megye és Pécs gazdag múltjáról és dinamikus fejlődéséről, nem feledkezvén meg a megyében élő nemzetiségek társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetéről sem. Ezt követték az előadások, konzultációk, a Baranya megyei és pécsi könyvtárlátogatások, illetve egyéb, a megye nevezetességeivel megismertető kirándulások.

Kondor Istvánné, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának vezetője a magyar könyvtárügy fejlődéséről és mai helyzetéről, *dr. Eperjessy Ernő*, a Kulturális Minisztérium nemzetiségi osztályának munkatársa nemzetiségi művelődéspolitikánkról, *Szederkényi Ervin*, a Jelenkor főszerkesztője a mai magyar irodalomról, *dr. Urosevics Daniló*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársa a nemzetiségi lakosság anyanyelvi irodalommal való ellátásáról, *Vargha Balázs*, a KMK tudományos főmunkatársa gyermek- és ifjúsági irodalmunkról, *Fodor Pálné*, a Baranya megyei Könyvtár igazgatója a megye könyvtárügyéről, *dr. Borsos József*, a Magyar Rádió pécsi stúdiójának vezetője a pécsi adónak a német és szerbhorvát lakosságot sokrétűen tájékoztató-szórakoztató tevékenységéről beszélt a szeminárium résztvevőinek. Az előadások érdekességét és hasznosságát bizonyítja, hogy a vendégek valamennyit élénk érdeklődéssel hallgatták, és azokhoz kapcsolódva számos kérdést is feltettek.

Az előadásokkal váltakozva ismerték meg a szeminárium résztvevői Pécs város irodalmi életét (találkozás a *Jelenkor* szerkesztőjével, a pécsi írókkal és költőkkel), legjelentősebb (egyetemi, megyei és városi) könyvtárainak munkáját, valamint a mohácsi és a szigetvári városi-járásai könyvtárét is. Természetesen eközben nem maradt ki az említett városok muzeális és műemléki értékeivel való ismerkedés sem, amit

az illetékes tanácsok vezetőinek gondoskodása és tájékoztatása tett elmélyültté és sokoldalúvá. A házigazdák programon kívüli meglepetéssel is szolgáltak a szeminárium résztvevőinek: bemutatták nekik szocialista városunk — *Komló* — munkás-hétköznapjait, egyik bányauzemét, illetve ezen keresztül a munkások könyvtári ellátását. Hasonló — programon kívüli — meglepetés várta a résztvevőket *Mohácson*, ahol bepillantást nyerhettek az ottani délszláv klub tevékenységébe.

A résztvevők — bár programjuk feszített volt — nehezen váltak el Baranya megyétől és Péctől. *Timár Irma*, a megyei tanács főtanácsosa, a művelődésügyi osztály népművelési csoportjának vezetője meleghangú és tartalmas zárószavai, valamint a házigazdák kis ajándékai még feledhetlenebbé tették a Baranya megyétől és Pécs városától való — reméljük, átmeneti — búcsúzást.

Ezzel azonban a jugoszláviai pályatársak magyarországi tartózkodása nem ért véget. Megláthatták még Keszthely nevezetességeit, a Szombathelyi Megyei Könyvtárat és a város történeti emlékeit, Kőszeg várát, valamint a Veszprémi Megyei Könyvtárat, illetve a város műemléki-múzeumi értékeit. A tanulmányi kirándulás — főként a szombathelyi látogatás — tovább mélyítette a szeminárium résztvevőinek szakmai tapasztalatait, mintegy bizonyítékául szolgált annak, hogy az előadások a valóságnak megfelelően tükrözték eredményeinket és gondjainkat.

Budapesten a szeminárium résztvevői meglátogatták a Könyvtártudományi és Módszertani Központot, ahol az intézet vezetői — az intézet tényleges tevékenységének felvázolása mellett — szintetizálni igyekeztek a szemináriumon szerzett részismereteket, illetve megajándékozták a résztvevőket a magyar könyvtártudományi-könyvtárügyi szakirodalom néhány alapvető, a mindennapi könyvtári munkát közvetlenül segítő termékével és segédeszközével. Ezen kívül a jugoszláviai könyvtárosok meglátogatták az Országos Széchényi Könyvtárat, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár királyerdei könyvtárát, valamint megismerkedtek a főváros nevezetességeivel is. A program során a résztvevőket a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya és más illetékes osztályai fogadták, a hivatalos tárgyalásokon pedig a program folytatását beszéltek meg.

Az új együttműködési forma a résztvevők reflexiói alapján is sikeresnek mondható, s ez mindenekelőtt a Baranya megyei és a pécsi párt- és tanácsi szervezetek, továbbá a megyei könyvtárnak, valamint azoknak az előadóknak, intézményeknek és könyvtáraknak köszönhető, akik, illetve amelyek a szeminárium résztvevőit tájékoztatták és fogadták.

Meg vagyunk győződve arról, hogy az akció második — jugoszláviai — „fordulója” hasonlóan gazdag tapasztalatokat nyújt majd a mi könyvtárosainknak, s hogy az elsőt újabbak fogják követni. Ez annál is inkább bizonyos, mivel mindkét ország úgy vélekedik, hogy a nemzetiségek az egymás közötti kapcsolatokban a híd szerepét töltik be. (U. D.)

Imets László fametszete

A honvédségi könyvtárosok középfokú képzése

A „Könyvtáros” 1972. évi 3. számában *Füleki Mihály* „A Magyar Néphadsereg közművelődési könyvtárai” című cikkében olvashatjuk: „A könyvtárosok képzettsége és szakképzettsége sok esetben komoly kívánnivalót hagy maga után...” Ezt a megállapítást megerősítette egy 1973-ban végzett, a hadsereg valamennyi közművelődési könyvtárára kiterjedő felmérés is, amely a következtetések levonása után alapvetően fontos teendőnek jelölte meg az állandó szakmai képzést, illetve továbbképzést.

Ennek nyomán két évvel ezelőtt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási osztályának és a Magyar Néphadsereg Központi Könyvtárának szervezésében fontos vállalkozás indult: a hadsereg közművelődési könyvtárosainak első középfokú könyvtárosképző tanfolyama. Öt féléven keresztül, 1975 júliusáig a levelező tagozaton 31 könyvtáros számára nyílt meg a lehetőség, hogy elsajátítsa a középfokú könyvtárosi szakmai ismereteket. A felvett hallgatók többsége több éves honvédségi könyvtárosi gyakorlattal rendelkezett.

Most, a számvetés napjaiban úgy érezzük, hogy *felbecsülhetetlen jelentőségű* volt ez a szakmai képzés, melynek eredményei minden bizonnyal a következő évek gyakorlatában fognak megmutatkozni. A tanfolyam során a magas színvonalú, a korszerű közművelődési könyvtárral kapcsolatos tudnivalók, az elméleti és gyakorlati ismeretek bőséges tárháza nyílt meg a hallgatók előtt.

A hadsereg közművelődési könyvtárai ma még elszigetelt könyvtári szervezetben dolgoznak. Ez a sok gond mellett azt is jelenti, hogy hiányzik a könyvtárosi munka egyik legfontosabb tényezője: a szakmai „műhelyközösség”. Rendkívül elenyésző azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyekben egynél több munkatárs dolgozik, tehát hiányzik az állandó véleménycsere, a naponként megújuló szakmai fejlődés lehetősége, *a közösség kohéziós*, éltető, előre vivő ereje. Nagyobb csoportok szakmai jellegű találkozóira évenként általában egy-két alkalommal kerül sor.

Ezért is volt annyira fontos a tanfolyam. Akik részt vettek rajta (még a gyen-

A honvédségi könyvtárosok első középfokú szaktanfolyamának hallgatói

Az egyik hallgató az államvizsga-bizottság előtt (Németi Pálné felvételei)

gébb eredményt elérők is) lelkesedéssel, örömmel, *kiemelkedő hivatástudattal tanultak*. A polgári terület könyvtárosi tanfolyamai és e tanfolyam között nem a reprodukálás szintjében kell keresnünk az eltérést, a minőségileg magasabbat. Nem is a tananyag, az előadók, tehát a lényegi, a tartalmi tényezőkben — hiszen nem azok különböztek egymástól —, hanem a tanfolyam teremtette közösség kedvet, energiát megsokszorozó erejében, a szakmai kapcsolatteremtés két és fél éven keresztül fennálló lehetőségének mással nem pótolható tényében. Különösebben nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy az egymástól elszigetelten tevékenykedő, s a munkahely sajátos adottságaiból következő egyéb gondok miatt is a polgári terület könyvtáraival, munkájával csak alkalmilag és esetlegesen kapcsolatba kerülő könyvtárosnók számára mit jelentett ez.

A tanfolyam lebonyolítására öt féleven keresztül — félevenként 3×6 nap időtartamban — Budapesten, a Magyar Néphadsereg központi klubjában és a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központban került sor. A tantárgyakat a KMK oktatási osztályával közösen kialakított tematika alapján — melyet előzetesen az MM könyvtárügyi osztálya és a Honvédelmi Minisztérium politikai főcsoportfőnöksége hagyott jóvá — elsősorban a KMK munkatársai oktatták. A szakmai tantárgyakon, valamint a dialektikus és történelmi materializmuson kívül művelődésszociológiát is tanultak a hallgatók, és megismerkedtek az MSZMP művelődéspolitikai irányelveivel is.

Mivel a hadseregben folyó politikai nevelőmunka szerves részét képezi a könyvtárak munkája, igen nagy jelentőségük volt ezeknek a tárgyaknak, hiszen *a könyvtárak társadalomtudományi tájékoztatói funkciója* a könyvtáros állománygyarapító gyakorlatára épül, ezt pedig erősen befolyásolja az elméleti felkészültség. A tanfolyam hallgatói az orosz nyelvet tanulták. A gépirás igen magas óraszámot kapott. A könyvtári címeírás és osztályozás szabályaival alaposan és igen eredményesen ismerkedtek meg a hallgatók. Nagyon hasznos és látókörtágító volt a magyar és világirodalom tantárgy, amely színesítette a szaktárgyakkal való „birkózást” is.

A könyvtárak — közöttük a közművelődési könyvtárak is — *az egész társadalom művelődésének alapintézményei*. Ennek az elvnek széles körű elfogadtatásáért a polgári terület és a hadsereg népművelőinek: pedagógusoknak, könyvtárosoknak, de a hivatásos tisztii állomány e területen dolgozó tagjainak is hosszú, szívós harcot kell folytatniuk. A megindult folyamat, reméljük, megizmosodik és néhány év múlva

a könyvtárak súlyuknak, szerepüknek megfelelő elismerést kapnak. Évről évre nő azoknak a száma, akik a könyvtárosi munkát megalapozott pedagógiai, pszichológiai, népművelői, könyvtárszakmai ismeretekkel *felsőfokon* felvértvezve, a polgári közművelés bevált jó módszereit, eredményeit a hadsereg közművelődési gyakorlatába *átültetve* végzik. Gondoljuk csak meg, hogy az iskolapadból, a szülői házból éppen csak kikerülő fiatal ember számára milyen óriási jelentőségű szerepet tölt be egy korszerűen, ízlésesen, tartalmasan felszerelt könyvtár vagy ifjúsági klub, milyen fontos regenerálódási tényező a nehéz, tetet-jellemet edző kiképzés, munka után! S természetesen ezek az intézmények csak akkor tölthetik be szerepüket, ha a bennük dolgozó könyvtáros jól végzi munkáját. Ennek tartalmasabbá tételéhez kívánt hozzájárulni ez a *tudást mélyítő, ízlést csiszoló, szakmai öntudatot erősítő tanfolyam* is. Mert azt se feledjük el: az általános iskolai végzettségű, a jövő munkásosztályát képező fiataloktól kezdve az egyetemi előfelvételikés népes táborig, a továbbképzésekre behívott mérnök, orvos és egyéb értelmiségi olvasóktól a hivatásos tiszti állomány tagjaiig és családtagjaiig, valamint a polgári alkalmazottakig milyen *széles olvasóréteg ellátásáról*, olvasói igényeinek differenciált kielégítéséről kell gondoskodniuk a honvédségi könyvtárosoknak.

Az állami vizsgabizottság tagjai megnyugtatónak és kielégítőnek tartották a képzítővizsga eredményeit, elismerték az osztályzatok mögött meghúzódó becsületes, szorgalmas munkát. A szakdolgozatok is erről tanúskodnak, a hallgatók 65%-a jó és jeles eredménnyel tett eleget kötelezettségének, a feldolgozott témák rendkívül változatosak, érdekesek voltak. Illusztrálásképp íme néhány: *Olvasóportrék; Az értékes irodalom befogadása a lektürolvasó katonafiatalknál; A honvédségi könyvtár mint tájékoztatósi intézmény; Mi jellemzi a katonafiatalt olvasókat?* Az eredmények arról is tanúskodnak, hogy a végzett hallgatók többsége megfelelő szakmai irányítással önálló, elmélyült munkára is alkalmas.

A szakdolgozatok elsősorban a gyakorlati tapasztalatokra támaszkodnak, de alapos bibliográfiai tanulmányokról is tanúskodnak. Legfőbb erényük talán mégis az, hogy szinte *sugározzák az ügyszeretetet*, a könyvtári munka tartalmasabbá tételének vágyát! (Megjegyezzük, hogy a Magyar Néphadsereg Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja által szerkesztett *Közművelődés a hadseregben* című módszertani periodika, valamint a *Könyvtáros* a legjobbabból részleteket ad közre.)

Végezetül néhány gondolat a tanfolyam egyéb vonatkozásairól. Elismerésre méltó az a rendkívül komoly segítőkészség, amelyet a Honvédelmi Minisztérium kulturális osztálya, az MN Módszertani Központjának parancsnoka, az MNKK (központi klub) parancsnoksága, valamint a helyi parancsnokok tanúsítottak. A tanfolyam idején a hallgatók központilag kaptak szállodai elhelyezést és költségtérítést, útiköltségtérítést, napidíjat, valamint fizetett szabadságot.

A tanfolyam a hallgatóknak teljesen ingyenes volt, a tankönyvek és a szükséges egyéb eszközök is központi juttatásból származtak. A jó eredményekhez nagy mértékben hozzájárult az engedélyezett vizsga-szabadság, amely lehetővé tette az alapos felkészülést.

A tanfolyam nemcsak szakmai képzést adott, hanem kulturálódási lehetőséget is teremtett a résztvevők számára. Rendszeresen színházba, irodalmi estekre, néhány-szor múzeumba, több ízben könyvtárlátogatásra is elvittük a hallgatókat. (Ezt fontos kiemelni azért is, mert a 31 végzett hallgató többsége 2—3 gyerekes családanya, akinek ezek a programok valóban ritka kikapcsolódási-szórakozási lehetőséget is nyújtottak.)

Tanulmányi kirándulást szerveztünk az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központba, az Országgyűlési Könyvtárba, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjába. Rendkívül hasznos volt az is, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtárával — a „Könyvtári tájékoztatás” tantárgy keretében — az elméleti ismeretekkel párhuzamos gyakorlati foglalkozásokon alaposan megismerkedhettek.

Az utolsó konzultáció alkalmával autóbuzos kiránduláson, kitűnő idegenvezető kalauzolásával megismerték a könyvtárosok Budapest szépségeit, irodalmi és művészeti emlékeit. A honvédségi könyvtárosok módszertani segítséget, elindítást is kaptak a saját területükön végzendő helyismereti munkához.

A jövőben szeretnénk ezt a közösséget a lehetőségekhez képest együtt tartani. Rájuk alapítjuk elsősorban azt a szakmai „tanácsadó” testületet, amely a hadsereg közművelődési könyvtáraiban folytatandó kísérletezést ösztönözné, és a módszertani munkában a „visszacsatolás” lehetőségét megteremtené.

Farkas Jánosné

A fővárosi gyermekotthonok és kollégiumok könyvtárai

A gyermekotthoni és kollégiumi könyvtárak nem elsősorban elméleti meggon-
dolásokból születtek, hanem a szükséglet hozta létre őket: áldozatkész könyvtáros-
pedagógusok, intézeti igazgatók, nevelők alkotó-teremtő munkája révén.

A gyermekotthon és a kollégium sajátos helyet foglal el az oktatási-nevelési in-
tézsmények sorában. A gyermekotthonokban a veszélyeztetett környezetből oda-
került, vagy a szüleiiktől megtagadott gyermekek az anyagi és szellemi juttatások
mellett szeretetet, törődést kapnak a nevelőktől, s valóban *otthont pótol* számukra ez
az intézmény.

Az otthonok könyvtári munkája egyébként is magán viseli az anyagi, a szellemi
és az érzelmi törődés jegeit. A Fővárosi Tanács irányítása alá csaknem 100 gyer-
mekotthon és kollégium tartozik: óvodás, általános iskolás — speciális és túlkoros —,
ifjúsági otthonok, értelmi, érzékszervi és testi fogyatékosok otthonai, középiskolás- és
szakmunkás-kollégiumok. A legtöbb Budapesten van, de néhány vidéken található.

Mint ahogyan elvileg minden iskolában található iskolai könyvtár, mégha az
csupán egy-két szekrény is a folyosó valamelyik zugában, a gyermekotthonokban
szintén volt könyvtár, sőt könyvtáros is, de e könyvtárak rendkívül eltérő anyagi
és személyi feltételek között működtek. Az azonban, hogy a felszabadulás 30. évfor-
dulójára a Fővárosi Tanács Művelődésügyi főosztályának nevelőotthoni és kollégiumi
osztálya *Korszerű intézmény — korszerű könyvtár* címmel pályázatot indíthatott,
olyan fejlődést bizonyít, amely a könyvtárak működésében az utóbbi három év alatt
ment végbe, és amely megérdemli, hogy legfőbb állomásait végigkísérjük.

A könyvtári munkaközösségek

Mivel a fővárosban az iskolai könyvtárak felügyeletét és segítségét a szakmai
munkaközösségek vezetői látják el, három évvel ezelőtt a nevelőotthoni osztály se-
gítségével megalakult a nevelőotthoni könyvtárosok munkaközössége is, mégpedig
három munkaközösség-vezetővel. Az intézmények számának növekedésével a mun-
kaközösségek száma háromra szaporodott. A munkaközösségek vezetői mindenekelőtt
meglátogatták a könyvtárakat, megismerkedtek helyzetükkel. Tapasztalataik zöme
lehangoló volt: elhasznált vagy egyáltalában nem használt, hiányos könyvvállomá-
nyok, szaktudás, időkezdvezmény, tiszteletdíj nélkül dolgozó könyvtárosok. Termé-
szetesen akadt kivétel is, de az volt a kevesebb. Ezt követően a nevelőotthoni osztály
szervezésében megtartott értekezleten a könyvtárosok előadás és konzultáció kereté-
ben tájékoztatást kaptak a gyermekotthoni könyvtárak sajátos feladatairól s az alap-
vető szakmai tennivalókról. A munkaközösségi csoportok vezetője ismertetett egy
három évre szóló tervet, amelynek alapján a nevelőotthoni könyvtáraknak el kellene
érniük legalább az általános iskolai könyvtárak színvonalát. (Ugyanis az általános
iskolákban akkor már megindult a fejlődés.)

A munkaközösség-vezetők könyvtárlátogatásainak tartalmát ettől kezdve már az
említett hároméves tervben megfogalmazott teendők szabták meg. Köztudomású
azonban, hogy az intézeti könyvtárak igazi fejlődése csak az intézetek vezetőinek se-
gítségével, irányításával indulhat meg. Ezért 1973 őszén a nevelőotthoni osztály az
egyik *igazgatói értekezlet fő témájául* a könyvtárügyet választotta. Ennek eredmé-
nyeként az értekezleten elvi állásfoglalás született: a következő évben rendbe kell
tenni a nevelőotthoni könyvtárakat, megfelelő állományt kell kialakítani, és helyi-
ségről, valamint kellő kölcsönzési időről is gondoskodni kell. A *művelődésügyi főosz-
tály* a három év időszakában évente 120 000—200 000 Ft-ot adott rendkívüli hitelként
a fejlesztésre, s a nevelőotthoni osztály 30 intézménye számára megvásárolta mind-
azokat a könyveket, melyeket a „Pannónia 73” c. könyvjegyzék az iskolai könyvtá-
rak számára alapállományként javasolt. A *könyvtárak rendbehozása* óriási munkát
rőtt a társadalmi munkában dolgozó könyvtárosokra, bár a nevelőotthoni osztály
mindent megtett a munka megbecsülésének anyagi kifejezésére is.

Az 1973—74-es tanév végére a gyermekotthoni könyvtárosok 22,4 százaléka ré-
szesült könyvtári munkájáért külön díjazásban. (Az általános iskoláknál akkor ez
az arány 73,9 százalék volt.) *De 1974 szeptemberétől kezdve már nem volt a főváros-
ban olyan gyermekotthoni könyvtáros, aki munkájáért ne kapott volna tiszteletdíját
vagy órakedvezményt.* A könyvtárban végzett munka a legtöbb intézetben beleszá-
mított a kötelező munkarendbe, sőt 4—5 intézetben főhivatású könyvtáros alkalmazá-
sára is sor kerülhetett.

Az elemi szakmai ismeretek elsajátítása érdekében 1974-ben megszerveztük a gyermekotthoni könyvtárosok alapfokú tanfolyamát, amelynek végén 34 pedagógus szerzett alapfokú könyvtárosi képesítést.

Korszerű intézmény — korszerű könyvtár

A *művelődésügyi főosztály* nevelőotthoni és kollégiumi osztálya 1974 márciusában a felszabadulás 30. évfordulójának tiszteletére *Korszerű intézmény — korszerű könyvtár* címmel pályázatot hirdetett.

A pályázat célja az volt, hogy jól rendezett, szakszerűen kezelt könyvtárral rendelkezzenek az otthonok, s hogy a könyv, a könyvtár hatékony segítő eszközévé váljék a tanulásnak, az önművelésnek, a szabad idő értelmes eltöltésének, a személyiség formálásának. A cím elnyeréséért minden intézmény pályázhatott, amely a feltételek teljesítését vállalta.

A *pályázat feltétele* volt egyebek között, hogy az állományból minden egyes tanulóra és pedagógusra *legalább 15 kötet* jusson, és a könyvtár összetétele feleljen meg az intézet profiljának, gyűjtőkörének; a könyvek szakrendben, lehetőleg szabadpolcon legyenek elhelyezve (ez azonban nem zárja ki a nevelői, szaktantermi, szakköri vagy csoportokhoz kiadott letéteket); legyen továbbá megfelelő összetételű *kézikönyvtár* (lexikonok, gyermekenciklopédiák, szótárak), s szükséges *legalább egyféle katalógus* elkészítése is. További feltételek:

A *könyvtárhelyiséget* mérete, célszerű és esztétikus berendezése tegye alkalmassá helybenolvasásra; a könyvtáros rendelkezék alapfokú könyvtárosi képesítéssel, s beosztása tegye lehetővé a könyvtár zavartalan, eredményes és rendszeres működését. Feltétel volt az is, hogy minden tanuló havonta *legalább egy kötet* könyvet kölcsönözzön (ebbe sem a helyben olvasott, sem a letétbe adott mű nem értendő bele), ugyanígy a pontos adminisztráció (a leltárkönyv vezetése, törlések stb.), végül pedig a megfelelő *könyvtári propaganda*.

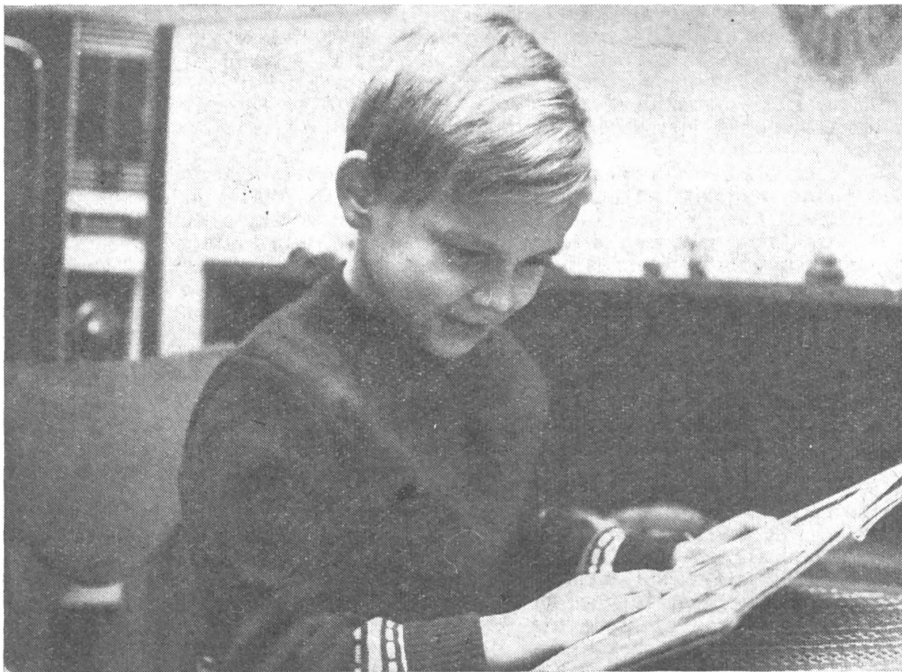
A feltételeknek megfelelő intézmény emléklapettelt kapott, továbbá 3—5000 Ft-ot könyvtárfejlesztésre, 4—8000 Ft-ot pedig berendezésre és felszerelésre. Az intézmény vezetője és könyvtárosa — az elért eredményektől függően — pénzjutalomban részesült. Az értékelést az 1974—75-ös iskolaév végén egy erre a célra létrehozott bizottság végezte el a következő eredménnyel:

A benevezett 24 intézmény közül *16 nyerte el* a „kiváló” címet, de a többi pályázó is ért el olyan rendszeres eredményeket, amelyekért megérdemelte, hogy az ünnepélyes eredményhirdetésekor szintén kapjon rendkívüli anyagi támogatást könyvtárának további fejlesztésére.

A díjkiosztó ünnepség színhelye az egyik legszebb könyvtár, a *Münnich Ferenc Nevelőotthon könyvtára* volt. Az emléklapetten kívül szétosztásra került a könyvállományok fejlesztésére 88 000 Ft, berendezésre 121 000 Ft, a könyvtárosok jutalmazására 45 000 Ft, az igazgatók jutalmazására 40 500 Ft. Az értékelést végző bizottság részletesen ismertette a tapasztalatokat, hogy a differenciált díjazás indokolása mellett a tapasztalatok is közkinccsé váljanak.

A „mintakönyvtárak”

A díjnyertesek közt nincs két egyforma könyvtár, már az intézetek különböző profilja sem teszi ezt lehetővé. A kollégiumok közül a *Vencel utcai középiskolás fiú-kollégium* könyvtára a 150 vidéki tanuló számára valóban az intézet művelődési központjává vált. 3475 kötetével, 90 m² alapterületű olvasójával egész nap, még vásárnap is nyitva van. A könyvtáros tanár diák-segítői közül a vezető külön kulccsal rendelkezik a könyvtárhoz. A tanulószobákban főleg lexikonokból összeállított kézikönyvtár található. A cinkotai *Szereb Antal középiskolai leánykollégium* könyvtára 140 tanulója számára évi 23 000 Ft-ért vásárolt könyvet. Külső megjelenésében ez a legszebb; vonzó, világos olvasóterme mellett egy kisebb szobában van a kézikönyvtár, amely nagy csendje miatt kedvelt tartózkodási hely a pályázatot, dolgozatot írók, érettségire készülők számára. Ebben az intézetben különösen jól érvényesül a több példányos beszerzés, például a Kislexikonból vagy az Idegen szavak szótárából 10—10 példányuk van. A könyvtár a hét 5 napján tart nyitva; négyféle katalógusát a tanulók és a tanárok szívesen használják. A *Ménesi úti szakmunkás-kollégium* szemnek tetszetős könyvtárhelyiségében szintén szakrendben, katalogizálva van az állomány. E könyvtár szerződést kötött a közeli Szabó Ervin kerületi könyvtárral, és sok szakmai segítséget kap tőle. Az olvasószoba 20 olvasó befogadására alkalmas. A könyvtári munkában 27 tanuló segít, mégpedig beosztás szerint, ők a legtájékozottabb, legjobb olvasók.

A Münnich Ferenc Nevelőotthon könyvtárának egyik kis olvasója

A *Bokréta utcai szakmunkás-kollégium* könyvtárának példás szakrendje, gondozott állománya a könyvtáros és a szorgalmas tanuló-segítők munkáját dicséri. Itt egy tanulóra 15 könyv jut. Valamennyit fólia védi. Különösen a lexikonállomány gazdag, de jól válogatott a szakmai irodalom is.

A *hűvösvölgyi* és a *bicskei* gyermekotthon könyvtára kitűnő példát szolgáltat a könyvtár és az oktató-nevelő munka igényeinek összehangolására. *Bicskén* a könyvtárat a kastély volt kápolnájában rendezték be. E könyvtár nemcsak nagyon szép, de állománya és munkája is mintaszerű. Egy tanulóra 17 kötet jut. az ismeretterjesztő művek aránya eléri a 70%-ot. Ez érthető, hisz az otthonban iskola is van. De a tanulók rendszeres látogatói a községben működő járási könyvtárnak is, és legjobb vásárlói — zsebpénzükhöz mérten — a községi könyvesboltoknak. Igen jók itt a szakintertermi letéti állományok. A *hűvösvölgyi* gyermekotthonban szintén magas az ismeretterjesztő művek aránya: 60%-os. Egy tanulóra 19 kötet jut. Az osztályokban mindent van főleg lexikonokból és olyan könyvekből összeállított kézikönyvtár, mint a *Göggös Gúnár Gedeon, Ablak-Zsiráf*. Az *Ablak-Zsiráf*-ból például 60 példányuk van, s minden tanuló rendelkezik helyesírási szabálygyűjteménnyel is.

A pályázat elbírálásában fontos szempont volt az *állomány minősége*. Az *oroszlányi gyermekotthonban* nemcsak szép, hanem értékes állománnyal berendezett, szakszerű könyvtár fogadja a látogatót. Ponyva még csaláteknek sem kerül a könyvtárba. Itt egy tanulóra 26 kötet jut.

Vannak olyan otthonok, ahol a könyvtár egészen sajátos szerepet tölt be az intézet életében, mert az otthon feladatai, gyermekközössége sem mindennapi. Két otthonról szólnék itt, mindkettőbe a nehezen nevelhető fiatalok kerülnek.

A *Bányai Júlia ifjúsági leányotthon* félzárt jellegű. A rácsos ajtóval lezárt folyosó végén a 3500 kötetes könyvtár külön világ az intézetben belül. A könyvek zöme szépirodalom; ezt az intézet jellege is indokolja. Az kell, ami vonzza, de neveli is a növendékeket. Az asztalokon sok és sokféle folyóirat található. Nem mondhatjuk el, hogy valamennyi növendék használja e könyvtárat, de még itt is sikerült kialakítani egy segítő-hálózatot, sőt a tanulók „kívánságfüzetet” vezetnek a beszerzés segítésére. Egy tanulóra 18 kötet könyv jut. E könyvtár esetében el kell fogadnunk azt az elvet, hogy ha valaki használhatja a könyvtárat, s különösen, ha segíthet is a könyvtárosnak munkájában, már jutalomnak számít. Hasonló jellegű a *Róbert Károly körúti fiúotthon*. Könyvtára 1974-ben alakult; most 5200 kötete van, s a nagyon

szép berendezés, a jól válogatott állomány, az ott folyó sokrétű könyvtárpedagógiai munka országosan is mintaszerű. A könyvtáros tevékenysége időben, mennyiségben, lelkesedésben nem is mérhető. Munkájában nemcsak a tanulók, de a közeli Szabó Ervin kerületi könyvtár és az ELTE KISZ-szervezete is segíti. Az állománygyarapítás gondja az egész tantestületé. E könyvtár 1974-ben 15 000 Ft-ért vásárolt könyvet. A tanulók érdeklődési köre főleg az útikönyvek, a biológia, a lexikonok és a szex irodalmára terjed ki.

Ugyancsak sajátos a *Vakok általános iskolájának és gyermekotthonának* nagy szakértelemmel kialakított könyvtára. Külön értéke az intézet jellegének megfelelő, Braille-írással készült könyvállomány. Gazdag a pedagógiai, pszichológiai anyaga is.

Pilisszántón együtt van a kisegítő iskola és a gyermekotthon. Igazán kialakult könyvtárunk még nincs (nem is nyerték el a „kiváló” címet), de példás nevelőmunkát folytatnak a könyvek segítségével is. Nem könnyű foglalkozni az itteni gyermekekkel, akik gyógypedagógiai oktatást-nevelést igényelnek. Fél esztendő alatt 302 könyvet kölcsönöztek a könyvtárból, pedig ottlétünkkor még csak 30 tanulót tudott folyékonyan olvasni. Lelkesen, szinte egymással versengve (minden gátlás nélkül) számoltak be például történelmi olvasmányaikról. Ebben az otthonban is különös gondot fordítanak a megfelelő pedagógiai szakirodalom beszerzésére.

Az *alsóbélatelepi alsótagozatos gyermekotthonban* egy sehol másutt nem tapasztalt példát láttunk: a 80 m² nagyságú, gazdag állományú könyvtár soha nincs zárva, bárki bármikor bemehet, és még egyetlen könyv sem veszett el. A könyvtár *az intézet legszebb helyisége*; a vasvázás polcokat saját maguk készítették. A több példányos beszerzés valamennyi tantárgy irodalmában érvényesül. Érdekes, hogy a Bölcs Bagoly sorozat a legolvasottabb, egyik-másik kötetét szinte ronggyá olvasták már. Körülbelül 62 tanulót tudott folyékonyan olvasni látogatásunkkor, valamivel több, mint a tanulók fele. A korrekciós osztály kedvence a Gógós Gúnár Gedeon és az Ablak-Zsiráf. Ezekből például 40—40 példány van. Az osztályteremben és a hálószobákban ugyancsak találunk könyveket, az utóbbiakban inkább meséskönyvet. A katalógus témák szerint tárja fel az állományt.

A könyvtárban rendszeresen tartanak órákat környezetismeretből, nyelvtanból, olvasásból. Jó a folyóiratállományuk is: a pedagógusoknak járó szakmai s egyéb folyóiratokon kívül megtalálható a Kisdobos, a Pajtás, a Kincskereső, a Dörmögő Dörmötör is. A könyvtáros tanár havonta beszámol a tantestületnek az olvasási színvonalról. Érthető módon a legjobb a negyedik osztályé, amelynek tanulói már a Tamás bátya kunyhóját és a Légy jó mindhalálig-ot is olvassák.

Ugyancsak alsótagozatos otthon a *balatonboglári*; ez éppen most, a pályázat idején építette ki és rendezte be nagy gonddal, jó esztétikai érzéssel könyvtárát. Az óvodás és az alsótagozatos gyermekek igényeihez alkalmazkodik nemcsak az állomány összetétele, hanem a gyerekek testméretének megfelelő könyvtári bútorzat is. Húsz Ablak-Zsiráf kötet sorakozik a polcon, s a sok meséskönyvön kívül megvannak a Bölcs Bagoly, a Gyermekenciklopédia beszerezhető kötetei is.

Bakonyoszlapon a kisegítő iskola és a gyermekotthon szintén együtt van. Mivel az épületben nem volt hely, faházból alakítottak ki egy szép könyvtárát. Ők ugyan nem kaptak díjat, mivel az állomány összetétele nem felel meg teljesen az intézet profiljának, de áldozatos, lelkes, ügybuzgó munkájuk minden segítséget megérdemel, és bizonyára sok gyermeket nevelnek majd olvasóvá.

Országosan is mintaszerű a *Münnich Ferenc gyermekotthon* könyvtára. A bentlakó növedékek kora óvodástól a 18 évesig terjed, de a többség általános iskolás. A könyvtár alapterülete 120 m². A főfoglalkozású könyvtáros szívvel is, szakértelemmel is győzi az itt folyó, igen sokágú és tartalmas munkát. Az állomány jelenleg 6000 kötet, s ennek 65%-a ismeretterjesztő mű.

„Új műfaj”

A bemutatott példák után nem kétséges: a bentlakásos intézmények könyvtárai új műfajt képviselnek a könyvtárak világában. Egyesítik magukban az otthon, az iskola, a napközi, sőt nem egyszer a közművelődési könyvtár jellemzőit is; természetesen nem egyszerű mennyiségi összesítésben, hanem a legfontosabb, az intézetben szükséges sajátosságok értelmes ötvözetében.

Az intézetek maguk munkálták ki az igényeknek megfelelő formát; tehát a gyakorlat megelőzte az elméletet a könyvtáros, az igazgató, a pedagógusok és a munkaközösség-vezetők alkotó munkájának eredményeként. S amit kialakítottak, teljesen összhangban van az országos intézkedésekkel, az oktatáspolitikai és a közművelődési párhuzamokkal, tehát a társadalmi igényekkel.

dr. Ballér Endréné

Mit olvasnak a munkásasszonyok?

A *Magyar Nemzet* 1975. július 6-i számában „Mennyit olvas az ember?” címmel érdekes írás jelent meg z. l. aláírással. Valójában z. l. sem arról szól, hogy mennyit olvasunk, hanem kimondva-kimondatlanul arra kíváncsi, hogy mit olvasunk. Kner Imrétől vett szép és igaz idézetei is azt sejtetik, hogy z. l. is tudja az értékrendek megbillenését, időnkénti felcserélődését.

1972 őszén a Miskolci Városi Könyvtár olvasószolgálatos munkatársainak továbbképzésén mint jövőbeni lehetséges gondot emlegették az olvasói ízlés romlását. A nagyszámú lektűr és krimi jelenléte a könyvkiadásban, a képes hetilapokban, a televízióban és a filmekben ekkor kezdte éreztetni hatását könyvtárainkban, erőteljesebben jelentkezett az olvasói igényekben. Akkoriban kezdtünk el egy kísérletet a Miskolci Városi Könyvtár egyik fiókkönyvtárában, ahol sikeresen próbálkoztunk azzal, hogy az értékes művek határozottabb ajánlásával párhuzamosan kivonjuk a lektűr-irodalmat az olvasószolgálatból. A kísérlet kedvező tapasztalatairól *Kamarás István* beszámolt a Könyvtáros 1973. évi 11. számában *Allományalakítás — ízlésformálás* címmel.

1975 tavaszán a *tokaji író-tábor* szervezői felkérték könyvtárunkat, hogy rövid előadás keretében szóljunk az olvasói ízlés alakulásáról, elsősorban a fizikai munkát végző nők olvasmányairól. Az előadásra készülve, korábban szerzett tapasztalatainkat kiegészítendő feljegyeztük 50 munkásasszony kéthavi kölcsönzését. A kiválasztás egyetlen szempontja az illető fizikai munkás voltán kívül a rendszeres könyvtár-látogatás volt. Néhány tájékoztató adat a vizsgálat „alanyairól”:

Életkor szerint 6-an a 15—19, 12-en a 20—24, 11-en a 25—29, 9-en a 30—39, 7-en a 40—49, 5-en pedig az 50—55 éves korosztályból verbuválódtak; tehát *többségük* (58 százalék) már *1945 után született* és nevelkedett fel.

A megfigyelt csoport életkori adatai megegyeznek az olvasótábor életkor szerinti általános megoszlásával. Ezek az adatok szintén igazolják azt az ismert tapasztalatot, hogy a fiatal kor éveiben többen és többet olvasnak, azonban közeledvén az igazán aktív, gondolkodó, cselekvő és döntő életkorhoz, csökkenő mértékben látogatják a könyvtárat, s mivel nem kimondottan könyvvásárlókról van szó, általában is kevesebbet olvasnak. A 30 és 55 év közöttiek ritkábban fordulnak meg a könyvtárakban. *A nyugdíjas kor közülük sokat ismét visszahoz, de többnyire csökkent igényekkel*, sőt sokszor a valamikori magas színvonalon olvasókat is a bestseller szintjén.

Az 50 nőolvasó közül nem végezte el az általános iskolát 8, általános iskolai végzettsége van 39-nek, s csak 3 érettségizett. Közülük mindössze ketten tanulnak, mindkettő gimnáziumi tanulmányokat folytat. Az általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők az idősebb korosztályból kerülnek ki. A vizsgálat két hónapjában az 50 olvasó 116 alkalommal fordult meg a könyvtárakban, ahonnan 375 kötet könyvet kölcsönzött.

Romantika helyett érzelmi sivárság

Noha tudjuk, hogy a számok sok mindent elrejthetnek, álljon itt mégis a 375 mű bizonyos csoportosításban:

Képes-, illetve meséskönyv	19 (5 ⁰ / ₁₀)
Ifjúsági regény	28 (7,5 ⁰ / ₁₀)
Ismeretterjesztő mű	40 (10,6 ⁰ / ₁₀)
Klasszikus magyar irodalom	27 (7,4 ⁰ / ₁₀)
Kortárs magyar irodalom	98 (26,1 ⁰ / ₁₀)
Világirodalom	163 (43,4 ⁰ / ₁₀)

Ezeket az adatokat nézve elgondolkozhatunk a kortárs magyar irodalom sovány jelenlétén, a klasszikus magyar irodalom „napfogyatkozásán”, és a számok nem mutatják, hogy mit jelent a világirodalom magas aránya.

A képes-, meséskönyvek jelzik a szülők halvány szándékát arra, hogy gyermekeiket olvasásra szoktassák, az ifjúsági regények a húsz éven aluliaknál már saját olvasmányok.

Az ismeretterjesztő irodalom szinte *kizárólag a háztartás és a kézimunka köréből* kerül ki, s csak elvétve akad benne egy-két, főként a nemi felvilágosítással foglalkozó munka. Két továbbtanuló olvasó három matematikai tárgyú kölcsönzése bontja meg az egyhangúságot. Sajnos, nincs közöttük egyetlen útleírás vagy a kezdő

olvasók számára is élvezhető történeti munka, egyetlen jeladás sem arról, hogy vilá-
gunk sokféleségéből valami után élénkebben érdeklődnének.

A klasszikus magyar irodalom elszomorítóan kevés, hiába is keressük majd ké-
sőbb az irodalmi folytonosság tudatát! Móricz Zsigmond művei állnak az első sorban,
majd Jókai Mór következik sokkal kevesebb előfordulással. Tamási Áron, Kemény
Zsigmond, Gárdonyi Géza, Kosztolányi Dezső és Kaffka Margit egy-egy kölcsönzéssel
van jelen. *Fájóan csonka a névsor*, ha örülünk is a realista Móricz Zsigmond nagyobb
sikerének.

A kortárs magyar irodalom arányaiban is elégtelen, de nézzük kiket olvasnak!
Vitathatatlan elsőbbséget szerzett Berkesi András és Szilvási Lajos. Őket Zsigray
Julianna és Ignác Rózsa regényei követik népszerűségben. Jókai Anna, Fehér Klára,
Palotai Boris, Szinyei Júlia egyaránt négy-négy alkalommal fordul elő. Szabó Mag-
da, Tatay Sándor művei három-három kölcsönzést értek el. Bertha Bulcsu, Végh
Antal, Bárány Tamás, Galambos Lajos két-két kölcsönzéssel, Moldova György, Fejes
Endre, Cseres Tibor, Fekete Gyula, Passuth László, Vadász Ferenc, Sipkay Barna,
Kolozsvári-Grandpierre Emil, Bókai János, Bernáth Aurél egy-egy művével szerepel
az olvasmányok jegyzékén. A magyar költészetet két Szép versek antológia képviseli.

A világirodalom százalékosan is magas részesedése sem kárpótol a kortárs ma-
gyar irodalom hiányaiért. Feltűnően gyakran szerepel a kölcsönzött művek között
Zola és Brontë. Hemingway, Thomas Mann, Balzac, Solohov, Szimonov egy-két alka-
lommal fordul elő, s szinte csak jelzésként ott van egy-egy kölcsönzéssel Sienkiewicz,
Marshall, Beauvoir, Čapek. Minden további művet felesleges felsorolni, mert egy-
értelműen kitessékkelhetők az irodalom köréből.

A kémtörténetek és a műfaj szabályait is megcsúfoló detektívregények sokaságát
még Agathe Christie és Rejtő Jenő is csupán ritkán szakítja meg. (Vitathatatlan el-
sőbbiséget élvez az Albatrosz-sorozat, a Madách Kiadó kémhistóriái.)

Az érték eltűnésén megdöbbenő könyvtárost még tovább keserítheti az a tény,
hogy igazán nagyszámú „szavazatot” egy mű sem kapott, hanem azonos jellegű köny-
vek sokaságában szóródnak szét a választások.

Tehát könyvtáraink bőven kínálják az értéktelent, olyan bőséggel, mint a könyv-
kiadás. *Szellemi és érzelmi kopárság*, alantas indulatokra való apellálás foglalja el a
helyét a valamikori romantikus Jókai-kultusznak.

A könyvtárosok felelőssége

Hol a megoldás? Ki kell tiltani ezeket a műveket a könyvtárakból? Meg kell
hagyni a választás szabadságát? Vagy értelmesebben kellene alkalmazni az olvasó—
könyvtáros viszony bizalmas voltát? Minden bizonnyal az utóbbi kívánja a több
energiát, a nagyobb szellemi készenlétet, de felnőtt társadalomban más módszer
oktalan volna, és ellenhatásai ugyancsak károkat okoznának hitben és bizalomban.

Az állománygyarapítást végző és a könyvet ajánló *könyvtárosnak sokkal többet
és többfélét kellene olvasnia*, többet kellene tudnia pedagógiai módszerekről, pszicho-
lógiáról, mint amit tanulmányai során egyáltalán megszerezhet. A gimnáziumi iro-
dalmi ismeretek jó esetben csak alapot adnak a tájékozódáshoz, indítást az irodalmi
érdeklődés kialakulásához. A középfokú könyvtárosképzés — ezekben a munka-
körökben ez lehet a követelmény és a bérek miatt elérhető legmagasabb képzettség
— egyáltalán nem foglalkozik irodalomtörténettel, esztétikát egy féléven keresztül
tanít, ennyi idő alatt el is veszi a hallgatók kedvét az esetleges magánérdeklődésből
fakadó további tanulmányoktól. Pedagógiáról, lélektanról elvértve hall valamit az,
akinek jövődöbéli munkája e tudományok tételeinek alkalmazása volna. Évek alatt
odáig nem jutott el ez az oktatási forma, hogy tankönyvet adjon a tájékozatlan
hallgató kezébe. A kötelező és az ajánlott *irodalom halmazából rendszert építeni*, a
leckéből önmagán és a tudomány szerkezetén átszűrt tudást szerezni alapok nélkül
nem lehet.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének ez évi vándorgyűlésén a könyvtáresetika
kérdéseiről esik szó. Lehet-e majd őszintén szólni ezekről a gondokról úgy, hogy
a képzés és a műveltség kérdéseit se kerüljük meg?

Beszélnünk kell a könyvtáros társadalmi helyéről a szellemi szférában, de még
inkább cselekednünk érte. Önáltatás volna azt hinnünk, hogy *a könyvajánlók fele-
lőssége* kisebb az írástudokénál.

G y ö r i E r z s é b e t

Ki, hová és miért utazik külföldi tanulmányútra ?

Vizsgálódás a Könyvtártudományi és Módszertani Központ útijelentés-gyűjteményében

A Könyvtártudományi Szakkönyvtárban gyűjtött útijelentések, tanulmányúti beszámolók a „nem hagyományos”, „nem könyvszerű”-nek nevezett szakirodalmi dokumentumok egyik fontos csoportját alkotják, mert könyvtárosok, népművelők, dokumentalisták, informatikával foglalkozó szakemberek, tudományos kutatók (írás-, könyv- és nyomdászattörténészek stb.) külföldön szerzett gazdag szakmai tapasztalataiba adnak betekintést, és számos esetben teljesen *friss információt* nyújtanak.

A tanulmányutak az esetek többségében meghívás útján jönnek létre, a meghívó valamelyik külföldi könyvtár — mellyel hazai könyvtáraink kapcsolatot építettek ki — vagy könyvtárosegyesület, tudományos *intézmény*, illetve konferencia. Sokszor a meghívó fél fedezi az utazási és szállásköltségeket, de gyakori az is, hogy az Országos Ösztöndíj Tanács, a Kulturális Kapcsolatok Intézete vagy a Magyar UNESCO Bizottság szervezi és finanszírozza az utazást. Pontos kimutatást nem lehet készíteni arra vonatkozóan, hogy hány tanulmányút jött létre meghívás alapján, illetőleg hányat szervezett a fent említett szervek valamelyike, mert nemegyszer előfordul, hogy a meghívó fél csak a szállásköltséget fedezi, s a többitől a Kulturális Kapcsolatok Intézetének kell gondoskodnia. A sok változat között előfordul az is, hogy magyar kezdeményezésre jön létre egy tanulmányút, s a költségeket a vendég-látó és a meghívott fél közösen vállalja.

A közelmúltban 306 — 1957 és 1974 közötti — útijelentést elemeztünk, mely 462 szakember munkája, mivel gyakran csoportos tanulmányútról van szó. Az elemzés tanúsága szerint a külföldre látogató könyvtárosok 34%-a tudományos és szak-könyvtáros. Számuk összesen: 155. Második helyen állnak a tudományos kutatók, 137 fővel (30%). Csak ezután következnek a közművelődési könyvtárosok 83 fővel (18%). A zenei könyvtárosok közül 15 (3%), a gyermekkönyvtárosok közül pedig

A prágai Klementinum barokk terme

A moszkvai Lenin Könyvtárt sok magyar könyvtáros kereste fel tanulmányozás céljából az elmúlt 15 év alatt

13 (2,8%) járt külföldön. A szakszervezeti könyvtárosok közül mindössze 5-en vettek részt külföldi tanulmányúton.

A legtöbben, 74-en, Csehszlovákiában jártak. Ezt követi az NDK 57, a Szovjetunió 56, Lengyelország 36, Jugoszlávia 33 és Bulgária 32 kiküldetéssel. A többi szocialista ország számban alul marad. *Romániában csak 16 könyvtáros volt*, Koreában 3 és Mongóliában mindössze 2. Franciaországban 20-an, Angliában 10-en jártak, míg a skandináv könyvtárügyet összesen 41 könyvtáros tanulmányozta. 1—1 szakember pedig Szíriába és az USA-ba is eljutott. Említésre érdemes még az NSZK és Hollandia, ahol egyaránt 13—13 és Olaszország is, ahol 19 magyar könyvtáros bővítette szakmai ismereteit.

A 306 útijelentés részletes feltárásából a következő kép bontakozik ki előttünk: a 462 külföldön járt személy közül 45-en tudományos kutatómunkát végeztek. A szomszédos országokban főleg hungarica-kutatások folytak. Ausztriában pedig Vitéz János könyvtárának történetére vonatkozó dokumentumokat, valamint XVIII—XIX. századi, az OSZK állományából hiányzó és magyar vonatkozású nyomtatványokat kerestek. A Pozsonyi Egyetemi Könyvtárban az ott őrzött magyarországi kéziratokat vizsgálták, illetve modern kéziratok után kutattak. Jugoszláviában Joannes Manlius nyomdász könyvkötői és könyvnyomtatói működését tanulmányozták, továbbá az 1941 és 1944 közötti években átmenetileg Magyarországhoz tartozó vajdasági területeken megjelent s az OSZK anyagából hiányzó nyomtatványokat kutatták fel.

Valamennyi kiküldött közül 82-en közművelődési könyvtárakat, 21-en tudományos és szakkönyvtárakat, 9-en pedig gyermekkönyvtárakat látogattak meg. Belgiumban például a tudományos és a közművelődési könyvtárak együttműködését, Bulgáriában a szakszervezeti könyvtárak és a csitalisték munkáját tanulmányozták. Megtekintettek modern nyugatnémet és skandináv könyvtárakat is. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak munkájának megismerése céljából 9-en utaztak külföldre, a könyvtárosképzéssel viszont csak 6-an foglalkoztak. Szakszervezeti könyvtárba csupán 5-en látogattak el. 23 szakember járt nemzeti könyvtárban azzal a céllal, hogy a könyvtári munka különféle fázisait, a gyarapítást, a feldolgozó munka menetét vagy a könyvtárakban folyó, világszerte mind nagyobb jelentőségű mikrofilmzési és reprográfiai eljárásokat tanulmányozza. A könyvtári propagandát és a módszertani munkát, a dokumentációs tevékenységet 38 könyvtáros vizsgálta.

Fontos helyet foglal el mint kutatási téma az olvasásszociológia, a népművelés és az informatika is. 13-an külföldre kihelyezett magyar könyvtárakba látogattak el, hogy helyzetjelentést készítsenek, illetőleg javaslatokat tegyenek e könyvtárak rendezésére. Nevezetesen: felkeresték a bécsi Collegium Hungaricum könyvtárát, a szófiai Magyar Intézet, a berlini Haus der Ungarischen Kultur, továbbá a párizsi, a római, a varsói Magyar Intézet könyvtárát.

Könyvtárépítési szakembereink a Pozsonyi Egyetemi Könyvtár épületkomplexumát és könyvszállító berendezését, valamint a Matica Slovenská könyvtárának és a belgrádi Nemzeti Könyvtárnak építészeti és berendezési terveit tanulmányozták. Részt vettek Brüsszelben a Bibliothèque Royale új épületének felavató ünnepségén és a vele kapcsolatos tudományos konferencián is.

Az OSZK munkatársai Prágában a Cseh Állami és Egyetemi Könyvtár, valamint a washingtoni Library of Congress között létrejött ún. osztott katalogizálási szerződést, Angliában pedig a British National Bibliography (BNB) számítógépes rendszerének, az e rendszerrel működő bibliográfiák előállításának, szerkesztésének folyamatát tanulmányozták. 16-an kiállítás rendezése céljából utaztak külföldre. Az Österreichische Nationalbibliothek-ban az OSZK Zeneműtára XVIII. századi osztrák, bécsi zeneszerzők eredeti kézírataiból rendezett kiállítást, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ pedig a prágai Állami Könyvtárral közösen mutatott be könyvtártudományi és módszertani kiállítást. Összesen 115-en vettek részt különféle konferenciákon (IFLA, FID, AIBM stb.), 52 könyvtáros pedig a meglátogatott ország könyvtárügyét átfogóan tanulmányozta.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában az útijelentések — országok szerinti bontásban — úgynevezett fondokban helyezkednek el. A visszakeresést szerzői betűrendes (szerző az útijelentés készítője), földrajzi és tárgyszókatalógus teszi lehetővé. A fondokon belül az útijelentések időrendben követik egymást (pl. az 1970. évi első osztrák útijelentés az A 1/70/ a 2. pedig az A 2/70, az 1963. évi első jugoszláv útijelentés a YU 1/63/ jelet kapta). A szerzői és a tárgyszókatalógus is ezekre a jelzetekre utal, melyek — mint látható — az ország betűjelét és egyben a tárgyét is magukban foglalják. Az útijelentés-gyűjtemény a könyvtártudományi szakkönyvtárban mindenki számára hozzáférhető, tanulmányozása különösen hasznos a külföldi tanulmányútra készülők számára.

Polgár Ernő

Szibéria legnagyobb könyvtára

7 millió szovjet és külföldi könyv található a Szovjet Tudományos Akadémia szibériai tagozatának könyvtárában, Novoszibirszkben. Ez Szibéria legnagyobb tudományos-műszaki könyvtára. Több mint 30 ezer olvasója van, közöttük Szibéria és a Távol-Kelet számos tudományos kutatóintézetének munkatársa. A könyvtár 45 külföldi országgal tart kapcsolatot.

A novoszibirszki tudományos-műszaki könyvtár munkatársai a bibliográfia, a könyvtártudomány, a könyvtörténet területén folytatnak kutatómunkát, a tudományos-műszaki könyvtárak állományának kiépítésére vonatkozó tanácsaikat pedig Szibéria és a Távol-Kelet legnagyobb könyvtárai használják fel. (APN)

A Szovjet Tudományos Akadémia szibériai tagozatának novoszibirszki műszaki-tudományos könyvtára (J. Nabatov felv. — APN)

A csitaliste könyvtárak szorosabb bekapcsolása a bolgár állami könyvtári rendszerbe

A plovdivi városi könyvtárhálózat 1969. évi helyzetének felmérése során arra a következtetésre jutottunk, hogy a jó csitaliste könyvtárhálózat kialakításához a könyvtárosok munkájának ésszerűbb megszervezésére van szükség. (A csitaliste — „olvasókör” — könyvtárak művelődési házi, pontosabban klubkönyvtári szervezetben működő könyvtárak, amelyek külön hálózatot alkotnak. Az elmúlt években sok olyan főrevkés tapasztalható, hogy hatásokuk növelése céljából szorosabb kapcsolatba hozzák őket az országos könyvtári rendszerrel. — A szerk.) Ezt a megállapítást a Megyei Művészeti és Kulturális Tanács (a megyei tanács művelődésügyi osztálya — A szerk.) is magáévá tette, és 1969. május 30-i ülésén határozatot hozott a megye közművelődési könyvtárhálózatának és könyvtári szolgáltatásainak megjavítására.

Bulgária második nemzeti könyvtárának, a plovdivi Iván Vazov Nemzeti Könyvtárnak módszertani osztálya vállalta magára az elméleti kérdések, valamint az állománygyarapítás módszerének kidolgozását. Ezzel kapcsolatban anketókat rendezett, kérdőíveket bocsátott ki a városban működő könyvtárosok körében és felméréseket végzett. Az ezek alapján készült ajánlásokat a Megyei Művészeti és Kulturális Tanács 1972. februári ülése elé terjesztette, s most már megszűletett a határozat a központosításról. A centralizálás tervét megismertettük a csitalisték vezetőivel és könyvtárosaival. Elsősorban a szolgáltatások, s ezen belül is a gyarapítás központosítására törekedtünk.

Állománygyarapítási központ

1972 elején a Városi Művészeti és Kulturális Tanácshoz tartozó *Vaszil Kolarov Csitalistében* 15 könyvtár ellátására létrehoztuk Plovdiv csitaliste könyvtárainak állománygyarapítási központját. Ezekhez csatlakozott 1973-ban a városi tanács kezelésébe került további 5 könyvtár, a központ tehát most már összesen 20 tagkönyvtárról gondoskodik. A távlati könyvtárfejlesztési terv, figyelembe véve Plovdiv város egyre nagyobb mérvű fejlődését, a környékbeli falvak fokozatos hozzákapcsolását, 1980-ig már 50 tagkönyvtárral számol.

A plovdivi Iván Vazov Nemzeti Könyvtár módszertani osztálya a szófiai Kirill és Metód Nemzeti Könyvtár módszertani kabinetjének segítségével kidolgozta az állománygyarapítási központ működési feltételeinek és a tagkönyvtárakkal való együttműködésének szabályzatát. Az előkészítő munkálatok során felmérték a hálózatba bekapcsolódó könyvtárak állományát; az adott könyvtár ellátási körzetét; tanulmányozták az olvasók érdeklődési körét és létszámát.

A fenti szempontok alapján a könyvtárakat három csoportba osztották. Az első csoportba a város központi kerületeiben található öt könyvtárat sorolták, amelynek legnagyobb a könyvállománya, legkiterjedtebb a könyvtári tevékenysége. A második csoportba került tíz könyvtár kisebb, és tevékenységi köre is szűkebb. A harmadik csoportot a Plovdivhoz csatolt falvak könyvtárai alkotják.

A gyarapítási központ munkáját a beszerzési tanács segíti, ebben minden tagkönyvtár képviselteti magát. A tanács havonta egyszer ül össze, hogy megvitassa és minősítse a beérkező könyvrendelési igényeket.

A beszerzés bibliográfiai alapjául „A bolgár könyv” és a „Novüe Knyigi” c. szovjet bulletin és a kiadók tematikus terve szolgál. Ezenkívül figyelemmel kísérjük az Iván Vazov Nemzeti Könyvtár havonta kiállított anyagát is. Az általa bemutatott párt-, társadalmi és tömegszervezeti tájékoztató kiadványok nemcsak aktuálisak, hanem nélkülözhetetlenek is. Kérésükre e szervezetek az elmúlt három év alatt 56 ilyen kiadványt bocsátottak ingyen a rendelkezésünkre. Az Iván Vazov Nemzeti Könyvtár saját kiadványaiból esetenként 30 példányt juttat el az állománygyarapítási központba, bibliográfiai kiadványaiból pedig még az olvasók igényeit is ki tudja elégíteni.

Az eddig megtett út nehéz volt, és nem mondhatjuk el, hogy sikerült már tökéletesen megoldanunk a könyvek helyes szétosztását. Megbeszélésekre, elemző munkára és tényekre volt szükség, hogy meggyőzzük a könyvtárosokat: kevesebb példányt rendeljenek bizonyos művekből, mondjanak le a könyvtárak profiljába nem vágó, csupán szűk olvasói réteghez szóló könyvekről, a főiskolai tankönyvekről, a pedagógusok módszertani segédkönyveiről stb.

Központunk a tagkönyvtárak olvasóinak személyi lapjait is figyelembe veszi a vásárlásoknál, továbbá bizonyos témakörökkel kapcsolatban a lehetséges olvasókkal is számol, s természetesen nem hagyja figyelmen kívül a könyvtárak profilját sem

— ezek ugyanis az ellátandó körzet arculatának megfelelően általában egy-egy téma báziskönyvtárai is. Ugyancsak szem előtt tartja Plovdiv várható terjeszkedését, ügyel arra, hogy az újonnan épülő városrészekben a könyvtárnak is legyen épülete. A tagkönyvtárak állományát folyamatosan kiegészíti az alapvető kézikönyvekkel, bibliográfiákkal. A központ a tagkönyvtárak és az Iván Vazov könyvtár gyermekrészlegének főlös példányait összegyűjti, majd feldolgozás után újra szétosztja a rászoruló könyvtárak között.

Az állománygyarapítási központban szakrendes dezideráta katalógus tartja nyilván a könyvtárak által kért könyveket és a folyamatban levő rendeléseket. A könyvesboltot csak a beszerzési tanács döntése után keresik meg. A központi könyvesbolt ügyszólván minden rendelést ki tud elégíteni. Igen sokat tettünk a könyvállomány régi könyvekkel való kiegészítése érdekében is. Az Iván Vazov könyvtár módszertani osztályának segítségével jegyzék készült a beszerzendő művekről, s közülük nagyon sokat sikerült antikváriumban megvenni.

Esztétikai nevelőmunkánk megjavítása és az olvasói igények kielégítése érdekében elkezdtük az orosz nyelvű szépirodalmi állomány kiegészítését, mégpedig elsősorban a nagy írók műveivel, a nálunk még le nem fordított alkotásokkal és a művészi reprodukciókat tartalmazó albumokkal. Fokozatosan alakítjuk ki lemez-állományunkat, s a lemezeket most már nemcsak a könyvtárak használják fel rendezvényeik alkalmával, hanem kölcsönzik is őket. Ez a szolgáltatás egyelőre csak az első kategóriába tartozó könyvtárakban vehető igénybe, de az olvasói igény oly nagy, hogy fokozatosan bevezetjük a lemezkölcsönzést a többi könyvtárban is.

A bolgár könyvtárosok szaklapjában, a Bibliotekarban több cikket jelentettünk meg a könyvtárak központosításával kapcsolatban. Kísérletünket lehetséges módszernek neveztük, s elmondtuk: legfőképpen arra törekszünk, hogy új rendszerünk ésszerű és gazdaságos legyen, elkerüljük a felesleges munkafolyamatokat. A könyvek központi feldolgozása igen nagy időmegtakarítás a könyvtárosoknak, továbbá biztosítja a munka jó minőségét és egységes voltát.

Ez év elején megkezdődött a katalógusok fokozottabb gondozása is. Az első kategóriába sorolt könyvtáraknak betűrendes és sakkatalógusuk van, míg a többiben csak sakkatalógus található. Az állománygyarapítási központ betűrendes katalógusában nyilvántartja a tagkönyvtárak állományát.

Az eredmények

Ha megvizsgáljuk a csitaliste könyvtáraknak a központosítás előtti évekből származó összes beszerzéseit, kiderül, hogy az együtt 18—20 ezer kötet között mozgott, 1974-ben pedig már ez a szám 23 762-re emelkedett, amihez jön még a 6500 ajánlékkötet.

Működésünk első évében a beszerzési keret a központi támogatásból származott, s azt felosztottuk a csitalisték könyvtárai között. A következő években már növelték költségkeretünket, s tervszerűen tudtuk fejleszteni a könyvtárak állományát. Míg az 1972-es évre 19 620 levát kaptunk, addig 1974-ben már 25 740 levával gazdálkodtunk. (Egy leva kb. 17 Ft.)

A tervszerű gyarapítás eredményeként a könyvállomány minősége és mennyisége egyaránt kedvezően alakult. A módszertani osztály és a gyarapítási központ folyamatos feladata, hogy a beszerzés munkája minden tekintetben kielégítő legyen.

Ugyancsak fontos feladatunk az állomány, illetve az egyes könyvek forgalmának tanulmányozása, hogy a továbbiakban a könyvtárakat profiljuknak és az igényeknek megfelelően tudjuk ellátni. Az 1974-es adatok azt mutatják, hogy 1—3 alkalommal kölcsönözték a könyvek 27,2%-át, 4—6-szor 10%-át, 7—10-szer 2,9%-át, 11—20 alkalommal pedig 1,7%-át. Vizsgálódásaink során azt is megállapítottuk, hogy a könyvek 8,5 százaléka maradt olvasatlanul, ezek zömmel társadalmi-politikai munkák, illetve verseskötetek voltak.

A központosítás eredményeként a munkafolyamatok gazdaságosabbá váltak, s a könyvtárosok értékes időtöbbletbe jutottak. Most már meg lehetett tőlük kívánni, hogy jobb propagandatevékenységgel népszerűsítsék az újonnan megjelent műveket. Elmélyült kapcsolatuk az olvasókkal, több időt tudnak szentelni a tájékoztató, nevelő munkára. Sor került több könyvtári tájékoztató kiadvány megjelentetésére is, ezek újabb olvasókat vonzottak a könyvtárakba. Az első és második kategóriába tartozó könyvtárak olvasóinak létszáma 1971-ben (a központosítás előtt) 17 936 volt, 1974-ben pedig 22 086.

A Városi Művészeti és Kulturális Tanács nemcsak irányítja és ellenőrzi munkánkat, hanem segít szervezeti és anyagi gondjaink megoldásában is. Az Iván Vazov Nemzeti Könyvtár módszertani osztálya közvetlenül is részt vesz feladataink meg-

oldásában, segít a szervezésben, a felmerülő ügyek elintézésében, képviselője jelen van a beszerzési tanács ülésein, és figyelemmel kíséri a könyvesboltok áruválasztékát.

További tervek

Működésünk eddigi eredményei arra bátorítanak bennünket, hogy a következő lépést is megtegyük: megvalósítsuk Plovdiv lakosságának központosított könyvtári ellátását. Anyagi és egyéb feltételeik híján a városi csitalisték közül tulajdonképpen egyik sem végzett kiemelkedő munkát, nem vált központi csitalistév. Ez a körülmény eleve kizárja annak lehetőségét, hogy a központosítást tartósan csitaliste könyvtárra alapozzuk. Erről a kérdéstről még folynak a viták, de mi úgy gondoljuk, hogy a legcélravezetőbb, ha az Iván Vazov Nemzeti Könyvtár fogja össze a város könyvtári hálózatát. Ilyen értelmű előterjesztést nyújtottunk be a Városi Művészeti és Kulturális Tanács soron következő ülésére.

Sok érv szól az ilyen elképzelés mellett, de talán a legfontosabb, hogy így lehet legjobban a megfelelő adminisztratív és módszertani vezetést kialakítani. Igen előnyös lenne a könyvtárak számára a plovdivi Iván Vazov Nemzeti Könyvtár jól képzett szakembergárdájának segítségével. Lehetővé válnék továbbá e könyvtár nyomdájának, könyvkötészetének, fotólaboratóriumának stb. igénybevétele. Mindez azonban még csak a mi tervünk, ami remélhetőleg meg is valósul. Eddig sikerült megszerveznünk a csitalisték könyvelési, nyilvántartási és pénzügyi tevékenységének központosítását, s már van gondnoki és pénztárosi státusunk is. Most van alakulóban a csitaliste alkalmazottak szakmai szervezete. A központosított rendszerben tevékenykedő könyvtárosok politikai, esztétikai és irodalomtudományi oktatásban vesznek részt.

A központosított könyvtári ellátási rendszert lépésről lépésre valósítjuk meg. Meggyőződésünk, hogy helyes úton járunk, és hisszük, hogy végül sikerül kiépítenünk a gazdaságos és ésszerű könyvtári szolgáltatási hálózatot, amely lépést tart az élet szabta követelményekkel.

Liljana Szacsmalieva — Lazarina Boncseva

Kérdezz — felelek

Lajos István könyvtárvezető (Tura, Pest m.) kérdezi:

1. Március 12-től május 13-ig beteg voltam. Ez idő alatt munkatársnőm egyedül látta el a könyvtárosi teendőket. Kérdezem: a fent közölt időre jár-e helyettesítési díj? Ha igen, milyen jogszabály alapján, milyen arányban, illetve százalékban? Megjegyzem, hogy én a 7028 kulcsszámú, községi könyvtárvezetői munkakörbe vagyok besorolva, munkatársnőmet pedig a 7026 kulcsszámú, könyvtáros II. elnevezésű munkakörbe sorolták be.

2. Kérdezem azt is, hogy a könyvtár takarítónőjének jár-e korpótlék, és ha igen, az alapfizetés hány százaléka ez; továbbá milyen időközönként emelkedik a korpótlék?

Dr. Lugosi Andor munkajogász válasza:

1. A Munka Törvénykönyvének a költségvetési szerveknél történő végrehajtásáról szóló 14/1967. (XI. 9.) MüM számú rendelet 14. §-ának (3) bekezdése értelmében a nem magasabb állománycsoportba tartozó dolgozó helyettesítése esetén a helyettesítőt, ha ez idő alatt eredeti munkakörének ellátásán felül jelentős többletmunkát végez, a költségvetési szerv helyettesítési díjban részesítheti.

A levélíró által közölt esetben tehát — mivel a helyettesített és a helyettesítő dolgozó azonos állománycsoportba tartozik — a 7026 kulcsszámú munkakörbe sorolt könyvtáros számára a munkáltató szerv helyettesítési díjat állapíthat meg. Tekintettel arra, hogy a hivatkozott jogszabály a helyettesítési díj mértékére nézve nem rendelkezik, ebben a kérdésben is a munkáltató dönt.

2. Ha a könyvtár takarítónőjét a 134/1962. (M. K. 12.) MM számú utasítás alapján sorolták be, őt — az utasítás 6. pontja értelmében — az alapbérén felül korpótlék is megilleti. A korpótlék mértéke valamennyi, összeszámított munkaviszonyban töltött szolgálati idejének minden öt éve után a havi alapbér két százaléka.

Olvasótáborok tapasztalatai

Ez év nyarán a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és a Debreceni Városi Könyvtár Debrecenben rendezte Békés, Heves és Hajdú-Bihar megye gyermekkönyvtárosainak már hagyományossá vált, több napos találkozóját, melyen azonban most Békés megye nem képviseltette magát. A színvonalas és gazdag program középpontjában a *Hogyan segítik az olvasótáborok a gyermekek olvasóvá nevelését* c. téma állott. A tanácskozás nagyon szerencsés módon beépült a debreceni tanyai olvasótábor programjába, életébe. Így a találkozó résztvevői az előadások, szakmai viták mellett betekintést nyerhettek a Debrecenhez tartozó tanyai általános iskolák 7—8. osztályos tanulói számára szervezett olvasótábor munkájába is. Az előadások, beszámolók tájékoztató jellegűek voltak, mivel ennek a témának még nincs nagy múltja. Az 1972-ben Heves megyében elindított akció sikere biztatást adott, azóta — mint arról a Könyvtáros is beszámolt — többfelé szerveztek olvasótáborot. Az eredményesnek tekinthető táborozás tapasztalatai alapján kibontakoztak a mindenképp hasznosnak, jónak látszó módszerek, de kialakultak viták is, amelyek főleg szervezési, formai megoldásokat érintettek.

A tanácskozás egyik vitatott kérdése volt, hogy az olvasótáborban egy vagy több alkalommal vegyenek-e részt a gyermekek. Heves megyében az az elv érvényesül, hogy tíz nap alatt minél több gyermekben kell kíváncsiságot ébreszteni a művelődés, az olvasás iránt, amit ők azután otthon a könyvtárakban, önművelés útján kamatoztathatnak. Az ellenvélemény szerint az olvasótábor legyen folyamat, két nyáron ugyanazon csoporttal kell foglalkozni, majd ismétlődően visszahívni az olvasótábor volt lakóit havonta egyszer klubfoglalkozásra, hogy így is megfigyeljék, lemérjék fejlődésüket.

A tábornak még nincsenek kialakult, kiforrott módszerei. Az egyszerűséget, a jó cél elérése a hajtóerő. Egyelőre mindenki más módszerrel próbálkozik.

Fontos a jó előkészítés

Minden eddigi tábor tapasztalatai azt mutatták, hogy tevékenységét, sikerét az előkészítő munka minősége határozza meg. Nagyon fontos az anyagi alapok (táborhely, étkeztetés, tiszteletdíjak) előteremtése és mindaz, ami a technikai előkészítéshez tartozik.

Heves megyében az olvasótábor fő mecénása a megyei úttörőelnökség, mely a sajátjának tekinti az olvasótáborot is. A Heves megyei KISZ-bizottság vezetőképző táborában néhány turnus az úttörőké, ebben új színfolt az olvasótábor. Jelentékeny segítséget nyújt a megyei könyvtár is. Szakvezetőt ad, munkanapnak számítja be a gyermekkönyvtáros táborban töltött tíz napját, gondoskodik munkaköri helyettesítéséről. Könyvet ajándékozik a gyermekek jutalmazására, hozzájárul az írók tiszteletdíjához, s gépkocsiját is átengedi a tábor vendégeinek utaztatására — a felsőtárkányi tábor Egertől 11 km-re van —, sőt a gyermekkönyvtár állományából 4—500 kötetes könyvtárat is összeállít a táborlakóknak. A tábori könyvtár egész nap nyitva, kezelője, „könyvtárosa” az egyik ifivezető. A könyvtár könyveivel, folyóirataival a tábori élet fontos eszköze, de a 10 nap célja nem az olvasás.

Segített még a Hazafias Népfront is, például ajándékkönyvek vásárlására adott bizonyos összeget, és vállalta egy író tiszteletdíjának kifizetését. Az olvasó népert mozgalom megyei szervező titkára többször ellátogatott a táborba, gondoskodott arról, hogy a megyei lap beszámoljon a tábor életéről, munkájáról.

A kapcsolatok kialakítása, az anyagi alap megteremtése minden megyében más-ként történik. Debrecenben például a városi tanács művelődésügyi osztálya költségvetésében irányozza elő a szükséges összeget a debreceni tanyai olvasótábor fenntartására. Hogy ki legyen a „gazda”, véleményünk szerint teljesen mindegy, bár e körül folytak viták Debrecenben is.

A vezetők számát tapasztalatunk szerint a létszámtól függően kell meghatározni úgy, hogy egy-egy felnőttre 15-nél több gyerek ne jusson. Célszerű, ha az olvasótábori munka kicsoportokban folyik. Heves megyében az úttörő elnökség tett javaslatot a táborvezető személyére, aki táborügyben „szakember”, a megyei könyvtár által kiküldött gyermekkönyvtáros pedig a tábor szakvezetője. Ez a két „funkció” évenként visszatérően azonos. A kapcsolatok révén mindig sikerült megnyerni az ügynek egy-két író, szerkesztőt, pedagógust, főiskolást is, akik szívesen vállalják ezt a munkát, a fiatalok olvasáson, könyvön keresztül történő nevelését.

Debreceni vitafórumunkon volt ugyan ellenvetés a *pedagógusok részvételével* kapcsolatban, hogy az elfáradt pedagógusok a maguk „katedrás” módszereivel

nem alkalmasak a tábor szabta, játékos, de mégis komoly feladatok megoldására. Nem értettünk egyet ezzel a nézettel. Pedagógusok százai vesznek részt nyaranta úttörőtáborokban. A más munkakörben, de szintén egész éven át komoly feladatokat ellátó írók, költők, könyvtárosok, népművelők fizikuma, idegrendszere talán fáradhatatlan?

A foglalkozások

1973-ban próbáltuk meg első ízben Heves megyében az „úttörő” keretet, azaz olyan foglalkozásokat, melyek segítik és meggyorsítják a könyv, az olvasás megszerettetését, egyszersmind kapcsolódnak az úttörőév akcióihoz is. Eredményesek voltak a forgószínpadi keretben megtartott könyvtárismereti, kézikönyvtár-használati játékok, a kiscsoportos vitafórumok (hazafiságról, erkölcsről) is, ahol a felnőtt vezető szinte észrevétlenül irányítja a beszélgetést.

Kedveltek a vetélkedők, versenyek, például az akadályverseny irodalommal, könyvvel kapcsolatos feladatokkal. Minden vetélkedőn, versenyen szabad könyvet használni, sőt vannak feladatok ilyen címmel: *Puskázni kötelező*. A cél: rávezetni a gyerekeket arra a felismerésre, hogy a könyvekből mindenre kaphatnak választ, csak tudni kell, mit hogyan keressünk. Hiszen ez az alapja az önművelésnek.

Nem hiányzik a programunkból a *közös éneklés*, daltanulás, néptánc sem. Sor kerül képzőművészeti, báb-, film- és zenei foglalkozásokra is, amelyeken a tábor kis lakói alkotók is: ide sorolható a rajzpályázat, bábkészítés, irodalmi jelmezversenyhez a kellékek, jelmezek tervezése, elkészítése, krónika (tábori napló), faliújság szerkesztése, díszítése és mindez könyvtári eszközökkel.

A testedzésre szintén gondot fordítunk. Ez nemcsak a reggeli tornából áll. Van-nak sportversenyek, versenyek, kirándulások, tábortűz és az ezzel járó rözsegyűjtés, portyázás stb. is.

Mindent egybevetve úgy érezzük, hogy az olvasótáborok kiállták az évek próbáját. A meghirdető szervek érdeklődéssel figyelik munkánkat. Minden feltétele megvan annak, hogy az olvasótáborok száma gyarapodjon és színvonaluk tovább javuljon.

Időközben megjelent a Hazafias Népfront új kiadványa, a *Felhívás olvasótáborok szervezésére*. Ez mellékletében közli azoknak az íróknak és költőknek név- és címjegyzékét, akik szívesen vállalnak részt az olvasótáborok programjából. Ezt a kiadványt már nagyon vártuk. Debrecenben értesültünk arról, hogy a közeljövőben megjelenik az *Olvasótábori kis trakta* c. módszertani füzet is, mely a tábori nevelés elveit rögzíti.

Sokat várunk e kiadványtól, mert nem rendelkezünk még kimunkált és megbízható módszerekkel, és az eredményesnek látszó is még további kísérletezést igényelnek. Jó lenne, ha nemcsak a megyei vezetőkhez jutna el, ahol általában „ad acta” teszik, hanem a táborok munkájában résztvevő valamennyi munkatárs megkaphatná.

Heves megyében az idén 100 gyerek vett részt olvasótáborban, ahol a kiscsoportos foglalkozások keretében az említett vetélkedőkre, vitákra, pályázatokra, könyvtárismereti, könyvtárhasználati játékokra került sor. Kiegészítő programként táncház, gyermekszínpad, filmvetítés, kirándulások, sport színesítették a tábori életet.

Általában napi négy óra volt a kiscsoportos kötött program, a többi játékos együttlét. Ennek sikeres véghezvitele nem kevés, de szép feladat.

Halmai Béláné

Winkelbauer András (7 éves) ex librise

Olvasótáborok szakmunkástanulóknek

Az elmúlt nyáron mintegy negyven olvasótábor működött szerte az országban. Sajátos csoportot alkottak közöttük a szakmunkástanulók olvasótáborai. Létrejöttük összhangban állt a Hazafias Népfront, a KISZ, a SZOT és a Kulturális Minisztérium közös felhívásával, mely hangsúlyozta, hogy a táborozás minél több hátrányos műveltségi helyzetű, de értelmes, tehetséges fiatal számára tegye lehetővé az élményszerű találkozást a könyvvel, s ezáltal ébresszen bennük életreszó-
ló igényt az olvasásra.

Örvendetes, hogy a szakmunkástanulók olvasótáborainak szervezéséből kivesszük részüket a könyvtárak is. Július 20. körül majdnem egyazon napon, három könyvtár-szervezte szakmunkástanuló olvasótábor nyitott kaput. Mint arról augusztusi számunkban hírt adtunk, a Veszprém megyeiek Bakonyoszlópon rendezték meg első olvasótáborukat, amelyre 52 szakmunkástanulót hívtak meg, s a szegedi, valamint a debreceni SZMT könyvtár is olvasótáborba vitte szakmunkástanuló fiataljait. A szegedi olvasótáborról beszámoló jelenik meg lapunkban, a debreceniek táborát alkalmunk volt egy futó látogatásra felkeresni, így hát róluk ez alkalommal többet tudunk mondani.

Észak-Magyarország fővárosában

— Nincs könnyű dolga a ma emberének még akkor sem, ha csak saját szakmája fejlődését akarja nyomom követni. Ez csak úgy érhető el, ha mindig készen áll az új befogadására, ha tudja, hogy ezekhez az ismeretekhez milyen csatornákra jut el, ha tudja, hogy a könyv, a folyóirat hogyan lesz segítőtársa, ha okosan nyúl hozzájuk — mondotta a debreceni SZMT könyvtár olvasótáborának megnyitására *Lőrinczi János*, a Hajdú-Bihar megyei SZMT titkára. Majd így folytatta: — S hogy ez a rohanó, lüktető világ emberibb tartalmat kapjon, érteően kell kézbe venni egy verset, egy jó regényt, megnézni egy műalkotást vagy egy jó filmet, élvezettel hallgatni *Bartókot* és *Kodályt*. Ezt hivatott szolgálni a ma nyíló olvasótábor. — Az SZMT titkár megnyitó beszéde a tábor szervezőinek önmaguk elé kitűzött feladatát fogalmazta meg.

Első pillanatban talán meglepőnek tűnik, hogy a debreceni SZMT könyvtár Miskolcon, Észak-Magyarország fővárosában keresett otthont olvasótáborának. Ha azonban meggondoljuk, hogy a Hajdúságból, részben a tanyavilágból jött fia-

talok a hegyek koszorúzza diósgyőri modern lakótelep melletti gyönyörű szakmunkástanuló kollégiumban laktak, ahonnan mindössze néhány perces sétával máris az erdők között találhatták magukat, megállapíthatjuk, érvényesült a nyári táborok sajátos vonása; szép természeti környezetben folyt a közös művelődés. Ráadásul a kollégiumban nyáron is lagnak szakmai gyakorlatot folytató szakmunkástanulók, sőt fedelet ad építőtáborban dolgozó középiskolásoknak is, akik szintén résztvettek az olvasótábor érdekesebb programjaiban.

Gondos előkészítés — gazdag programok

Halmai Béláné beszámol a Heves megyei olvasótáborok (ne feledjük, a mozgalom alapítója Heves; 1972-ben Felsőtárkányban nyílt meg az első olvasótábor) immár három éves tapasztalatairól, s hangsúlyozza, mennyire fontos támogatókat nyerni az ügynek, de legalább ennyire nyomósan esik latba a jó előkészítés is.

Ami a támogatást illeti, a debreceni SZMT könyvtár Miskolcon megrendezett olvasótáborra semmiben sem szenvedett hiányt. A Hajdú-Bihar megyei SZMT minden lehetséges módon támogatja a megye szakmunkástanulóinak könyvtárát-klubjait, hogy azokról szólván immár mozgalmat emlegetünk. Természetes ezek után, hogy magára vállalta az olvasótá-

bor létrehozását és fenntartását is. A könyvbarát-klubok szervezője és irányítója, az SZMT könyvtár pedig a gondos előkészítéssel tett meg mindent a siker érdekében.

A tábor vezetője, *Karakas Ilona* népművelés szakos egyetemi hallgató volt, aki „civilben” a Magyar Gördulócsapágó Művek könyvbarát-klubját vezeti, s aki annak idején ún. üzemi fórum keretében megszervezte az üzem vezetőinek és fiataljainak találkozóját. Táborvezetővé történt kijelölése tehát mindenképpen szerencsés volt, személyében fiatalok körében gyakorlottan forgolódnó népművelő kezébe került az irányítás.

Segített neki két fiatalember, egy debreceni újságíró és egy megyebeli népművelő is. Ők vezették a kiscsoportos foglalkozásokat.

Kik voltak azok a szerencsés fiatalok, akik a „lakói” lehettek?

A könyvbarát-klubok legaktívabb tagjaiból verbuválódtak. Egy-egy klub vezetője három-négy fiatal javasolhatott. A két turnusban lezajló, 10-10 napos táborozáson esetenként 20-25 körül volt a létszám. A szerencsés kiválasztottak szülei előzetesen tájékoztatást kaptak, amiből valamennyi szülő azonnal megértette, miről van szó, és örömmel adta beleegyezését gyermeke táborozásához. (Ez természetesen teljesen ingyenes volt.) A gyerekek különféle szakmák jövődö mestere-

rei, akad közöttük nyomdász, autójavító, építőipari tanuló stb.

Összehasonlítottuk a bakonyoszlopi és a miskolci tábor részletes programját, és érdekes egyezésekre bukkantunk. Ez azt jelezi, hogy kialakulóban van egy valóban színes, sok érdekes témát felölelő olvasótábori programvázlat, amit természetesen minden összeállító saját ízlése, elképzelései és lehetőségei szerint alakít, módosít. A két program középpontjában a könyv, az olvasás állt. Mindjárt a táborozás második napjára (tehát gyakorlatilag az első „munkanapra”) a veszprémi program annak megvitatását írta elő, hogy mi is az olvasás haszna, mi a különbség irodalom és a lektür között. A debreceni pedig mai magyar művek megbeszélése kapcsán azt igyekezett tisztázni, hogyan és mit olvassunk. Mindehhez kapcsolódott a megyei könyvtár, valamint egy antikvárium tervezett meglátogatása Miskolcon, s a mindkét programba felvett változatos formájú könyvtárhaználtati foglalkozások sora. (Jól felszerelt alkalmi kézikönyvtárak álltak a táborozók rendelkezésére.)

Mindkét tábor programjában közös zenehallgatás, sőt közös népdaléneklés is szerepelt. A mindenoldalú művelődés jegyében beiktattak képművészeti előadást is a fiatalok látáskultúrájának fejlesztésére, s nem maradt ki egyik programból sem a filmművészet megidézése. Az előadások megtartására a témák neves szakembereit nyerték meg.

Gondot fordítottak arra is, hogy a fiatalok ne csak ismeretek befogadói legyenek, hanem maguk is tevékenykedve, alkotva művelődjenek. Miskolcon például az Írjunk együtt, Rajzoljunk közösen címmel megjelölt foglalkozásoknak, a szavalóversenynek, s persze a könyvtári és más témájú vetélkedőknek programra tűzésével kívánták ezt a célj szolgáltni. A bakonyoszlopi táborozók számára egyebek között a Ki mit tud, a szavalóverseny, a közösen összeállított irodalmi műsor szolgáltatta a tevékeny művelődés kereteit. De arról sem feledkeztek meg, hogy végül is a fiatalok nyári táborozáson vannak, nyaralnak. „A bőségesen kiszabott mindennapi szabad idő mellett minden bizonnyal az emlékezetes élményekkel szolgáló kirándulások programba iktatásával kívántak nekik a nyár örömeiből minél többet nyújtani. Am ezek kiválasztása sem csupán a kikapcsolódást szolgálta. A veszprémi program az egyik kirándulás „táladatát” a megye irodalmi emlékhelyeinek felkeresésében jelölte meg, a debreceniben pedig ez volt olvasható: gyalogtúra a Bükkben szellemi akadályokkal, azaz vetélkedő, kirándulás keretében.

Gy. Szabó Béla ex librise

Kitárulkozó ifjúság

Befejezésül megkísérelünk felvillantani valami keveset a debreceniek miskolci táborának sajátos légköréből, hangulatából. A diósgyőri lakótelep szép, gondozott parkjában beszélgetett egy tíz főnyi kis társaság, lányok-fülc vegyesen. Vezetőjük, *Kecskés József* balmazújvárosi művelődési ház igazgatója (alig pár évvel volt idősebb az öt körülülő fiataloknál) éppen papírszeletkéket osztott szét közöttük. A cédulákon pár soros versidézetek voltak. A gyerekeknek nyilatkozniuk kellett, melyik tetszik, s miért. A többség, dicsérendő ízléssel az aligha ismert *Petőfi-részletet* választotta, s csak mindössze ketten találták szebbnek egy korabeli költőcske zengeményeit. Az indokolás már nehezebben ment, de végülis kialakult a közös vélemény: a *Petőfi* vers egyszerűbb, közvetlenebb, nincs benne semmi „csinálnmány”.

Ezután előkerültek az írószerszámok. A feladat az volt, hogy írja le mindenki azt az öt szót, ami számára a legszebbnek, a legkedvesebb fogalom hordozójának tűnik, majd öt olyant, amit a legellenzenvesebbnek tart. Most is indokolni kellett a választást. Érdekes kísérlet volt. A kiválasztott szavakkal, méginkább azok értelmezésével a fiatalok tulajdonképpen arról vallottak, mit is tudnak a szavak jelölte fogalmakról, s hogy mi is az a néhány fogalom, ami számukra a „legszebbet” és a „legcsúnyábbat” jelenti. Kezdetben nehezen, majd egyre bátrabban szóltak, s alig telt el néhány perc, máris olyan súlyos fogalmakkal győzködtek, mint haza, szülőföld, háború, halál...

Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy egy-egy ilyen beszélgetés során (ezt tapasztalta a másik csoport vezetője, *Gulyás Imre* újságíró is) a fiatalok annyira kitárulkoznak, ahogyan erre talán soha és sehol nem képesek. Gátlásaikat

„Lázár” — M. Kiss József linómetszete a Keszthely-Fenekpusztán a földből előkerült V. sz.-i ládikaveretek rekonstrukciója alapján

feloldja a teljes kötetlenség (ami azért természetesen csak látszat), a gyönyörű környezet, s az, hogy úgy érzik, magukban vannak, hiszen a csoportok vezetői helyes érzéssel alig-alig szólnak, szinte észrevétlenül irányítják a beszélgetéseket. (Ne feledjük, munkásfiatalokról van szó, akiknek otthoni környezetükben ritkábban van alkalmuk elvontabb témájú beszélgetést folytatni.) Pedagógusnak, könyvtárosnak s mindenkinek, aki az ifjúsággal hivatásból foglalkozik, a tapasztalatszerzés kincseshányai lehetnek az olvasótáborok ún. kiscsoportos foglalkozásai.

A délutáni program kirándulás volt, a tábor lakói a diósgyőri várat keresték fel. *Simay Norbert*

Olvastuk...

a *TÜL A TISZÁN A SZENDREI HATÁRBAN...* című, a Szolnok megyei Könyvtár kiadásában megjelent népballada- és históriás ének-gyűjteményt. A helytörténeti publikációk terén kiemelkedő munkásságot kifejtő könyvtár ezt a kötetet ajándéknak szánta a várossá nyilvánítás 900. évfordulóját ünneplő szolnokiaknak és az idei könyvhét országos megnyitójára a városba érkezett vendégeknek. A stílusosan ponyva külsejű kiadvány a dallam- és szövegváltozatok seregét közli, betekintést ad a népköltészeti alkotások változásaiba, szüntelen mozgásába. A Szolnok megyei balladák gazdagsága bizonyítja, hogy tévhit volt a régebbi feltételezés, mely szerint az Alföld balladatermése szegény volna. Az itteni balladakincsben azonban elsősorban az új stílusú balladák dominálnak. A Szolnok megyei balladák olyan elevenen élnek, hogy szinte valamennyit az utóbbi tíz évben, sőt 1975-ben jegyezték le.

Az illusztrált, szépen sokszorosított könyvecske anyagát *Gulyás Éva* és dr. *Szabó László* válogatta, az igen alapos záró tanulmányt is ők írták. Az előszó *Szurmay Ernő*nek, a megyei könyvtár igazgatójának munkája.

Hírek

A KATONÁK ÁLTAL 1963-BAN ÉPÍTETT zalaegerszegi József Attila könyvtár, mely városi lakóterületi feladatokat lát el, kinőtte falait. Bővítéséhez ismét igénybe veszik a katonák társadalmi munkáját: az új épületrész alapjait a honvédség KISZ-szervezete már elkészítette, a további építéshez szükséges anyag leszállítása után pedig több vállalat és intézmény KISZ-szervezete vállalta a munka folytatását.

NEPI DISZITÓMŰVESZET címmel kiállítást mutatott be július és augusztus hónapban a győri Ady-városban levő Petőfi-emlék-könyvtár a megyei felszabadulási pályázatra érkezett alkotásokból.

LENGYELORSZÁG felszabadulásának 31. évfordulója alkalmából magyar—lengyel barátsági napokat szerveztek Somogyban a megyei Népfrent-bizottság és a Lengyel Kultúra rendezésében. A barátsági napok alkalmából lengyel plakát- és bélyegkiállítást mutatott be a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár.

KULTURÁLIS EGYÜTTMUKÖDÉSI megállapodást írt alá a KISZ Baranya megyei Bizottsága és a Baranya megyei Könyvtár. A következő öt évre meghatározták mindazokat a közös tennivalókat, amelyek az ifjúsági mozgalom kulturális feladataiból, valamint a tanácsi közművelődési könyvtárhálózat szolgáltatásainak bővítéséből adódnak. Sor került például az ifjúsági mozgalom magyar—szovjet barátsági fesztiváljának könyvtári eszközökkel való támogatására; a KISZ pedig anyagiakkal is segíti az olvasási program megyei rendezvényeit.

(F. L.)

A FELSZABADULÁSI EMLÉKKÖNYVTÁR - akció keretében két új községi könyvtárral gyarapodik a sárbogárdi járás: Szabadhidvégen nyolcvan négyzetméter alapterületű könyvtár építését kezdték meg, Vajtán pedig az épülő szolgáltatóházban száz négyzetméterre alakítják ki az új intézményt.

A SZEGEDI ÜNNEPI HETEK idején hagyományosan kiállításon mutatja be gazdag állományának egy-egy területét a Somogyi Könyvtár. Az idei kiállítás, mely a „Szeged sajtótörténete” címet viselte, az első szegedi lap, az 1859-ben kiadott Szegedi Híradó megjelenésétől kezdve napjainkig mutatta be a város hírlapírásának múltját, értékes dokumentumait. Ezek olyan nagy nevekhez kapcsolódnak, mint Mikszáth, Gárdonyi, Móra, Tömörkény, valamint a fiatal József Attila és Radnóti.

SZELEKTÍV INFORMÁCIÓTERJESZTÉS címmel szemináriumot rendezett augusztus elején az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságának megbízásából, az UNESCO támogatásával. A szemináriumon a fejlődő országokból érkezett dokumentációs szakemberek kívül hazai szakemberek is résztvettek.

Új szakszervezeti könyvtárt létesített Szegeden a Volán

A 10. sz. Volán Vállalat szegedi munkásszállójában új szakszervezeti könyvtárt nyitottak a közelmúltban. A régi helyiséget, melyben 1969-ben 550 kötettel kezdte meg működését, már kinőtte a könyvtár. Jelenlegi könyvvállománya 10 000 kötet, melynek 60%-a szépirodalom, 40%-a ismeretterjesztő mű. Az olvasók száma megközelíti a 600-at. A könyvtár 6 letétet tart fenn, hogy a vidéken dolgozó munkásolvasókhoz is eljuthasson az értékes irodalom. Az új könyvtár feladata, hogy a vállalat dolgozóinak segítséget nyújtson munkájuk végzéséhez, a közlekedés elé kitzűzött feladatok minél eredményesebb megvalósításához. Feladata továbbá, hogy az átmenő szálló vendégei számára is megteremtse az olvasás lehetőségét. A könyvtár kialakításához a Közlekedési Dolgozók Szakszervezete 70 000 Ft-tal járult hozzá.

Az intézmény terveiben író-olvasó találkozók, klubfoglalkozások, politikai, irodalmi, művészeti és zenei előadások is szerepelnek. A könyvtár kapcsolatot tart a szegedi Minerva Irodalmi Színpaddal, amely legutóbb Wolfgang Borchert: Az ajtón kívül című darabját mutatta be az olvasóknak.

A könyvtár rendelkezik rádióval, lemezjátszóval, magnetofonnal is. A magnetofonszalagra a zene mellé könyvismertetést, könyvkritikát, szerzői riportot kívánnak felvenni azzal a céllal, hogy ily módon is felhívják az olvasók figyelmét az értékebb, magasabb színvonalú művészi irodalmi alkotásokra. (R. I.)

Simon István

1926–1975

Hetekkel halála előtt barátai döbben-ten adták tovább egymásnak a letaglózó hírt: ez a betegség neki sem irgalmaz, gyógyulására nincs remény. Mindenki tudta, hogy hamarosan meg fog halni. Mindeki tudta és senki sem hitte el.

Ilyen fiatalon is meghalhat az ember?

Eletkorát senki nem tartotta számon. Negyvenkilenc éve, őszülő halántéka, érett bölcsessége ellenére is magától értelődően fiatalnak tekintettük. Örök fiatalnak, hiszen szemének gyermekien tisztá fénye, mindenféle fontoskodástól, szerepjátszástól irtózó, egyszerű és vidám közvetlensége, egész lénye inkább emlékeztetett bennünket egy üdítően fiatal suhancra, mint arra, aki valójában volt: az új magyar irodalom köztiszteletben álló egyéniségére, a József Attila- és Kossuth-díjas költőre, az Írószövetség főtitkárhelyettesére, a Hazafias, Nép-

front Országos Tanácsa elnökségének tagjára, a tekintélyes honatyára.

Meghalt. Azóta el is temették, arra a hegyoldalra, ahonnan olyan gyakran szemlélgette elgondolkodva a sümegi várat, meg a Tátika romkoronáját. Kívánsága szerint Bazsiban nyugszik, szülőföldjén. Most már örökre hazatért.

A magyar szellemi élet, irodalmunk nagyköveteként járta be a világot, hírt adva rólunk és hírt hozva nekünk. Te-kintetével a földgolyót pásztázta végig, az egész emberiség sorsának alakulását figyelte, közben az otthoniakért aggódott, és mindig innen, szülőföldjéről merített erőt. Nincs még egy alakja a magyar irodalomnak, aki akkora féltés-sel-szeretettel ragaszkodott szülőfalujához s a benne élő dolgozó emberekhez, mint ő.

Jó oka volt rá. Onnan kapta a legtöbbet. Azt — fejtette ki vagy tíz évvel ezelőtt *Vallomás a falumról* című írásában —, hogy „szeretem a világos, tiszta arányokat s az áttekinthetőséget, melyre akkor érzem a legnagyobb szomjúságot, ha nehéz, bonyolult kérdéseket próbálok magamban tisztába rakni. Olyan kontraszt ez a világ minden tevékenységemhez, hogy kénytelen vagyok — sokszor hosszú gyötörődés árán — addig-addig keresni a szavakat, jelzőket, a pontos képet, míg a sejtjeimmel is átértett élet valóban lüktetni kezd bennük. Hogy ne mondhassak lát-szatra színes, de nem átelt, tehát hamis vagy üres szólamokat, s parányi dolgok-ban inkább keressem az élet emberi és örökké igaz mozzanatait, melyek erkölcsi értelemben akár a kozmikus ember vagy emberiség életvitelének holnapi kritériumai is lehetnek. Az örökké meszelő asszonyok szorgalmával menni a füst, a korom, az emberi gyarlóságok ellen, s épp azzal, hogy rávillanthatok az egyszerűségükben is gyönyörű emberi pillanatokra.”

A tudós gonddal mérlegelő irodalom-történészek sem fogják pontosabban

megfogalmazni az ő költői-emberi egyéniségének lényegét.

Attól kezdve, hogy első versesfüzete, az *Egyre magasabban* tizennyolc éves korában megjelent, szemérmesen és hűséggel őrizte azt a kincsét, amit otthon kapott. Az első kötetet követte a többi hűsz, s közben költői hangja csak tisztult, kristályosodott. „Csúcson vagy — írta neki már a kórházba címzett, utolsó levelében legújabb és legutolsó, még életében megjelent kötete, a *Rapszódia az időről* kézbevételekor Illyés Gyula —. Nem a pályádén. Azon a hegyvonulatén, amely — egyszerűsítésül — Burns-nél kezdődik.”

Népszerű volt, de nem a sznobok körében, hanem azok között, akiknek szándéka szerint mindig is írt: a tiszta és tartalmas szépségre áhító, egyszerű olvasók között. Kötetei, amint megjelentek, hamar el is tűntek a könyvesboltokból, kapósak voltak a könyvtárakban, verseit gyakran hallhattuk szavalóversenyeken, üzemi, falusi irodalmi színpadok műsorában, s a legemlékezetesebbek — a Hajnali lakodalmak, a Buchenwaldi rapszódia, a Leánynézőben öcsémmel, a Mirza, a Nem elég, a Himnusz az értelemhez és a többiek — szinte észrevétlenül belopták magukat az olvasók s a műsorok hallgatóinak szívébe. Közkincsé váltak.

Kívánhat-e egy költő ennél többet?

Ő többet kívánt. Soha nem elégedett meg azzal, hogy csak költő legyen, hogy csak verseket írjon. Az írást szolgálatnak, magyar népe, nemzete igaz szolgálatának tartotta. És a népek testvéri egymásra találása eszközeként.

A lehető legteljesebb teljességre törekedett. Ezért kalandozott el az esszé, a publicisztika különféle területeire, ezért kísérletezett újabb és újabb formákkal, és műfajokkal is. Utolsó éveinek — kevesen tartják számon — nagy álma volt a dráma. Színpadra írta át *A helység kalapácsát*, s eredeti színmű megírására is készült.

Szünet nélkül dolgozott. Nemcsak mint író, hanem mint közéleti ember is, irodalomszervező, politikus, az emberiség legszentebb eszméinek odaadó agitátora. Dolgozott, soha nem kímélve erejét, mintha megérezte volna, hogy tennivalóinak elvégzésére nem adatott neki hosszú élet.

S elvégezte-e, amit akart?

Elvégezte mindazt, amit tennie kellett. Teljes életművet alkotott, gyönyörűségül és okulásul mindazoknak, akik kortársukként ismerhették, s akik egykor majd irodalmunk kincsei után kutatva veszik kézbe verseskönyveit.

Balogh Elemér

Simon István emlékére. Bertalan Béla tusrajza.

Lengyel József

1896–1975

Lengyel József életete makulátlanul tiszta élet volt, azé a bátor, meggyőződéses emberé, akit megtörni nem lehet. Kicsiny, törekeny teste óriási akaraterőt hordozott, emberszeretete, tisztessége pedig megmutatta, hogy végső soron mégis ez a magatartás az, mely nemcsak etikus, de ésszerű is; a legsúlyosabb élethelyzetek átéléséhez nem elég a jó fizikum, hanem a környezetnek az a „testmeleg embersége” is kell, amit csak a megbecsülésre méltó kap meg, s amelynek életmentő szerepéről Lengyel József olyan megrendítő sorokat ír *Elejétől végig* című kisregényében.

Somogy megye szülötte volt, Marcaliban látta meg a napvilágot olyan szegény emberek fiaként, akik a kenyéradarkát is megbecsülték. A maga erejéből tanult, a gimnázium után bölcsészhallgató volt előbb Budapesten, majd Bécsben. Első versei Kassák Lajos A Tett c. lapjában jelentek meg, maga is Kassák köréhez tartozott, az aktivizmus ifjú híveként lépett a küzdőterre, részt vett a Szabó Ervin irányította antimilitarista csoport akcióiban, majd a kommunista párt alapításában. *Visegrádi ut-*

ca című riportregénye erről a korszakról ad számot. Emigrációban írta, a huszas évek végén, s merőben új hangot üt meg benne: a film formanyelvét hasznosítja. A művet mégsem ez az újszerűség teszi izgalmas olvasmánnyá, hanem a jellemek erőteljes, plasztikus rajza. A fiatal író már az emberi lélek mélyére lát, ezt bizonyítják életteli figurái.

A Tanácsköztársaság idején újságíró, majd emigrálni kényszerül; előbb Bécsben, majd Berlinben él, újságíró, később filmdramaturg.

1930-ban távozott Moszkvába, ahol a Sarló és Kalapács szerkesztőségének munkatársa lett, míg — 1938-ban — a személyi kultusz áldozataként Szibériába nem került. Tizenhét éven át nem írhatt; az író azonban akkor is író, ha nincs toll a kezében, mert az élet megpróbáltatásai az alkotót érlelik benne. 1955-ben, amikor végre hazatérhetett, egy jóformán ismeretlen — mert elfelejtett — újságíró lépett hazai földre, anélkül, hogy bárki is sejtette volna: a megviselt öregember pár éven belül korunk egyik legkiemelkedőbb magyar írója lesz.

1961-ben jelenik meg az *Igéző* c. elbeszélésgyűjtemény, benne az *Elejétől végig* című kisregény; fájdalmas élményeinek krónikája, mely az *Igéző* többi novellájával együtt nemcsak a gyötrelmeket, de a remény és kiábrándulás lélekben zajló küzdelmét is ábrázolja, hogy végül felmutassa a remény diadalát. A bűnök felett a szocializmus nevében ítél, mert meggyőződése, hogy ha őszintén felfedi ami történt, lehetetlené válik annak ismétlődése. Szívszorító, de optimista írásait igazságkeresés és életszeretet hatja át, jellemteremtő művészete elmélyül, bravúros emberábrázolás, drámai szerkesztés, puritán realista stílus jellemzi új írói korszakát.

Míg az *Igéző* novelláinak az erkölcsi érzékenység és a szenvedély adott hevületet, következő kisregényei inkább az intellektust faggatják; az író nem lanckadó gondolati frisséggel közelíti meg életünk lényeges konfliktusait, vitákat, gondolati küzdelmeket visz az esszéregények lapjaira (*Három hídépítő, Újra a kezdet, Ante, apud... ultra trans*).

Holtig fiatal volt, mert hinni tudott: keserűen, csalódottan, haragosan is,

Kovács Gyula fametszete

„kicsi mérges öregúr”-ként is őrizte magában az ifjú forradalmárt, aki azért képes a felháborodásra, mert az el nem vesztett eszményekhez viszonyít. A forradalom csillaga világította be útját, fényét követte, nem tévedhetett el. Ereje innen eredt.

Életét sírversében összegezte:

*Itt nyugszik
A nyugtalan
Százházájú hontalan
Életét bizonyló
Szomjasan vándorló
Almatlan álmódó.*

Itt nyugszik, hazai földben, de él emlékezetünkben, szeretetünkben és irodalmunkban: feledhetetlenül és példaadóan.

Bozóky Éva

Kányádi Sándor vallomása a romániai magyar költészetről

A felszabadulás utáni első romániai magyar költőnemzedékhez tartozó Kányádi Sándor 1929-ben született az Udvarhely megyei Nagygalamfalván; 1954-ben végzett magyar szakon a kolozsvári Bolyai egyetemen; hosszú évek óta a Kolozsvárott megjelenő gyermekújság, a *Napsugár* munkatársa.

1950-től publikál. Első versei a bukaresti Ifjűmunkásban jelentek meg a lap egyik akkori szerkesztője, a Kányádinál négy esztendővel fiatalabb Páskándi Géza költőavató támogatásával. Indulásakor népi hangvétel, petőfies helyzetképek és falusi munkajelenetek jellemzik költészetét. Kötettel 1955-ben lép először a nyilvánosság elé (*Virágzik a cseresznyefa*). A hatvanas évektől hangot vált, egyre mélyebbre merészkedik — fától fáig haladva — a magyar líra erdejébe. Intellektusa kiteljesedik, társadalombírálatáa élesedik, biztos formakészsége mellé felsorakozik a lírájára máig érvényes ironia és groteszk ellentétozás. A Hargita lábától induló költő a társadalom vajúdása közben megőrizte a falusi gyermekkor világát, s városlakó korában is a népi hagyományra, az erdélyi magyar folklór megtartó erejére támaszkodik. Kifinomult erkölcsiséggel — a reménytelennek tűnő időkben is — helytállásra, az írástudó felelősségére figyelmeztet, mindig a könyörtelen igazat keresi.

Elkötelezettsége, népe, szőlőföldje iránti hűsége — kiforratlansága miatt — korai lírájában egyszólamúságot eredményez: „Innen csak indulni lehet, / s aki indul, visszajöhet. // Tisztesség dolgában mindig / tanulhat itt, el a sírig. // Becsületből, akit innen / tarisnyáltak, azt egykönnyen // nem fogja az élet piszka / mert itt még a sár is tiszta” (*A mi utcánk*). A kitörés, az új hang keresésének egyik mérföldköve a játékos, groteszk *kalappróba* (*Arany János kalapja*), melynek befejező soráiban a hetyke felkiáltás — „No de se baj, belenövök” — a valóság józan számbavételéről, az elvárások ismeretéről, a költői hivatástudatról és az önmaga erejébe vetett hitről tanúskodik. *Prózai* megnyilatkozásai pedig arról, hogy időközben mikroszkópja alá tette a romániai magyar költészetet is.

„Íme költészetünk személyleírása.

Neve: romániai magyar költészet.

Allampolgársága: román.

Nemzetisége — nyelve, hagyományai —: magyar.

Születési helye és ideje: az első világháború után új államiságba került Erdély. Tehát félévszázados, háborús gyermek, s eddigi, szinte még csak legénykornak mondható életét két külön korszakra osztotta a második háború.

Szülőanyja és dajkája: Erdély szellemi öröksége, az a szellem, melynek védő-szárnyai alatt addig is több komoly magyar, román és szász kulturális kezdeményezés vált valóra, s hagyott századokra visszamenően emléket maga után. S így fentnevezett már az anyatejfel magába szívhatta azt, amit ma divatos politikai szóval békés egymás mellett élésnek neveznek.

Termete: sudár, a fenyőéhez hasonlatos.

Tekintete: tiszta, inkább szelídnek, békésnek mondható. De hegyi tóra emlékeztető szemesarkában az öröm mellett a nyugtalanság, a konokság ráncai jelzik: szemmel tartja a világot, a pásztortüzek füstjét s az atombombáét egyaránt.

Kedélye: változó. Vidám, de nem duhaj. Szomorúsága nem mimelt, olyankor vagy halottja van, ha nem neki, hát a szomszédjának, vagy a világgal van baj, de az is lehet, hogy az épp akkor elmúló évszakot gyászolja, vagy csak éppen egy régen hallott ballada jutott eszébe, s azt dúdolja mentében a foga közt. Olyankor nagyon oda kell figyelni, vajon milyen metafizikai vagy társadalmi sejtélem lappang az egyszerűnek tetsző sorokban, mert legtöbbször szókimondása is képletes.

Ruházkodásában mintha Polonius tanácsát követné.

Iskolai végzettsége: kijárta mondhatni a század minden jelentősebb irodalmi iskoláját a szürrealizmustól a szocialista realizmusig, olykor még a rövidebb lélegzetű tanfolyamokon is jelen volt, kivált a két világháború között."

Mivel „úgy tanult ez a költészet, mint hajdan az Európát nyitott szemmel járó erdélyi diák: minek lehetne itthon hasznát látni?”, s mert a nyakas bezárkózás sem volt idegen e tájon — sokszor leselekedett az erdélyi irodalomra az epigonizmus és a provincializmus veszélye. A két világháború között a hagyományos és az avantgarde törekvések egyaránt megtalálhatók; a hatvanas években pedig mintha a kötetlen forma kerekedne felül — elemzi Kányádi az elmúlt félszázad líráját, majd a következő megállapításra jut: „még a legellentétebb elveket valló költészet is végső soron valahol egységes. A miénket, a költői életérzés szempontjából lényegesen különböző két korszaka ellenére is, egységbe fogja a humánium folytonossága”.

Az erdélyi magyar irodalom mindig sajátos ízekkel, színekkel gazdagította irodalmunkat, ugyanakkor — helyzetéből eredően, különösen az elmúlt félszázad történelmi-társadalmi változásai következtében — saját útját is kellett járnia. A romániai magyar költészetnek a magyarországitól eltérő specifikumáról a következők vallja Kányádi.

„Különleges ismertetőjelei: a romániai magyar költészet egyik s talán legfontosabb sajátossága, amiben különbözik magyarországi fivéréétől: a romániasága. Ez a két világháború között azt jelentette, szemben az irredentizmussal, hogy a romániai magyarságnak Románia a hazája. Ki kell alakítania a maga kultúráját, kapcsolatot kell teremtenie a román és a hazai német kultúra haladó demokratikus erőivel; mintegy hidat verve a kultúrák közé... A romániai magyar költészet két lehetőség előtt állt: az egyik az önnön sebeit nyalogató provincializmus, a másik az egyetemesebb mondanók felé orientálódás... Líránk — állandó harcban állva a szüntelenül kísértő provincializmussal — a romániaság s az európaiság kettős vonzatában kereste s keresi ma is életérzései számára a legmegfelelőbb kifejezési módokat... És fölfedezi és magába szívja a sejtelmes, hátborzongatóan szép székely népballada népi szimbolikáját. Az allegóriától sem idegenkedik.

Nem szeretném fölöslegesen szaporítani az amúgy is elburjánzott esztétikai terminus-technicusokat, de talán a potenciális szimbolizmus volna a megfelelő arra a jelenségre, amikor egy versben — táj- vagy szerelmes versben — bányalégszerűen lappang valami sejtélem, s amely csak bizonyos életérzés-frontbetörésekkor szokott kicsapni az egyébként szelíd költeményből."

„Tisztem csupán hírhezói” — kezdte 1967 végén nevezetes — fent idézett — bécsi, Pen Club-béli előadását, s nála keresve sem lehetett volna megfelelőbb követet találni az erdélyi magyar líra számára. Több mint féltucat kötettel a háta mögött túl volt a megpróbáltatásokon, költészete töretlenül ívelt fölfelé. Népszerűsége — ha ez egyáltalán mérvadó egy költőnél — mindjobban emelkedett. Négy esztendővel később napvilágot látott válogatott kötetével, a *Fától fáig*gal történt meg az a verses-könyveknél szokatlan eset, hogy megjelenésekor szétkapkodták. Fodor Sándor kedvesen évódó tudósítása szerint „azután már csak úgy jöttek a hírek egy-egy példányról, mint a bűjös Rudolf trónörökösről: valaki látott egyet Csíkdánfalván a pult alatt, másvalaki Aradon látott két példányt, de nem biztos, hogy a Kányádi-kötetből”. Igaz, ennek ellenére a sajtóban sokáig alig esett szó költészetéről, pedig közben a fiatalok körében számos követőre talált.

Táborát, s általában a költői tábort néha sokallja is.

„... itt a Duna-medencében a körülbelül félezerre tehető magyar verset író költők és nem költők közül több mint százan jelenleg a romániai magyar művészek teszik a szepet... Sok a költő. Több, mint a vers. Ez a „nagy népi spartakiád” a költészetben önmagában örvendetes, de következménye egyúttal az értékek felbomlási folyamatának is. Az értékek megítélése terén tapasztalható elbizonytalanodásnak. Nincsenek műszereink a vers minőségének mérésére, és remény sincs arra, hogy ez kibernetikus úton lehetséges, de egy bizonyos; ez az elrugaszkodás a minden fajta formától és tartalomtól nem tesz jót a költészetnek. És sajátos módon csökkenteni fogja az amúgy sem túl népes olvasói tábort.

Nagy a fuzisási lehetőség. A fiatal elolvas négy „modern” verset és megírja az ötödiket, és elviszi a szerkesztőnek. Na mármost, a szerkesztő is ember, ő is szeret felfedezni... És a vers megjelenik. Van aztán egy olvasói réteg, amely együtt kávézik a szerkesztővel. Elolvassa a szóban forgó, még meleg verset, és nem érti. De úgy tesz, mintha értené. Segít leharrogni az őszintén kételkedő nem bennfentes olvasót, aki a következő alkalommal — mert a sznobság ragadós — maga is lelkesedik... Persze ez inkább karikatúra, nem vonatkozik sem a tehetséges fiatal költőkre, sem pedig a tehetséges olvasókra. De általánosságban valahogy mégis igaz. Ezért aztán ne csodálkozzunk, ha hovatovább a költészet mint újítás lesz érdekes, méghozzá vers nélkül.

Mi az, ami verssé teszi a verset? A versi gondolat. Az a mondandó, amit más műfajban nem lehet kifejezni. Illyés Gyula panasolja: ha egy hagyományos versformában írt költemény két szakaszát elolvasom, körülbelül tudom, mit gondoljak a szerzőjéről. Szabadversből tizedet kell elolvassak, hogy rájójjak: a szerző tehetségtelen. Ilyen értelemben beszélek inflációról. Nincs fedezete a szónak.”

A költészet válságáról világszerte folynak a viták. Egyetértés mutatkozik viszont az okok és a tünetek megítélésében: több a költő, mint a vers, s alig akad olvasó. Folyik a kiutkeresés is, bár biztos receptet eddig senki sem tudott még adni. Kányádi is csupán reménységet táplál és egy ötlettel barátkozik.

„A versbarátok szűk táborában is több a hallgató, mint az olvasó. Ideje volna ezt figyelembe venni. A feltételek erre adva vannak. Ugyanis a vers akkor kényeszerűlt könyvbe, amikor feltalálták a könnynyomtatást. Vissza kell juttatni hát a verset homéroszi hivatásához. Hanglemez mellékletű verskötetek kiadásával kellene felszabadítani a könyvbe száműzött verset. Ez a technikai vívmány visszahatna a költészetre. Sőt a költészet reneszánszát hozná, meggyőződésem. Ugyanis számtalanszor megfigyeltem, hogy az elmondott versben erősen kiütkeznek a gyöngeségek.

Az elmondás — mint a színpadi műnek az előadás — a vers vizsgálja, és ennek még Saint-John Perse verse sem vallaná kárát, még akkor sem, ha sok minden homályban maradna is az elmondás után. Hiszen, amint azt már többször bebizonyították, még a Shakespeare-dráma szövegének is csak negyven-ötven százalékát aperciálja első hallásra az átlagnéző. En a költészetet a drámához érzem közelebb. Hiszem, hogy a hanglemezrel társított kötetek sokat segíthetnek a költészet ügyén. Nemcsak a versmagyarázattal küszködő középiskolai tanárok munkáját segítené, de visszahatna magára a költészetre is, hiszen az akusztikai módszer sok fölösleges „szalmazástól” mentesítené a verset. Az ideális, az „abszolút” versnek olyannak kell lennie, mint a shakespearei-drámának, hogy minden rendű-rangú olvasó s hallgató megtalálja benne a maga műélvezetét. A modernséget ebben a bonyolult korban, bármilyen furcsán hangzik is, az egyszerűségben látom.”

Kányádi többször említette már, hogy a költészetet a műfajok közül a drámához éri a legközelebb. Költői gyakorlatában erre épül sajátos vívmánya, a dramatizált vers, amelyből viszont kinőtt abszurd drámája, a Kétszemélyes tragédia. Jóval hagyománytisztelőbb másik darabjában, az Ünnepek házában.

Több száz verset fordított románból, s különösen Arghezi, Labis, Baconsky és Soreaux átültetésével szerzett érdemeket. Arghezi Szomjas vagyok című versét például előbb olvashattuk magyarul, mint románul, mivel a magnetofonról hallott vers olyannyira megtetszett Kányádinak, hogy nem várt kinyomtatásáig. Íróavató tevékenysége sem érdemtelen a figyelemre: ő sürgette és gondozta Tamási Áron öccse, Gáspár bácsi nálunk is jól ismert könyvének, a Vadon nőtt gyöngyvirágnak kiadását; bábáskodott a tehetséges fiatal költő, Magyar Lajos indulásánál. S hogy a költészetbe vetett hite — minden keserű tapasztalata ellenére — töretlen, azt jól példázza négy, gyermekek számára készült kötete, és többször idézett bécsi előadásának végső gondolata:

„A romániai magyar költészet nem jövőtlen: olvasóban, költőben egyaránt kifogyhatatlan. Ereje abban van, hogy — Hamlet szavával szólván — »mintegy tükröt tartva a természetnek«, önnön köréből igyekszik s tudja »fölmutatni maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágja.«”

Összeállította: R á c z - S z é k e l y G y ő z ő

M Ű V E I

Virágzik a cseresznyefa (versek). Bukarest, 1955. Allami Irodalmi és Művészeti Kiadó
 Sirálytánc (versek). Bukarest, 1957. Allami Irodalmi és Művészeti Kiadó
 Kicsi legény, nagy tarisznya (gyermekversek). Bukarest, 1961. Ifjúsági Könyvkiadó
 Fényes nap, nyári nap (gyermekversek). Bukarest, 1964. Ifjúsági Könyvkiadó
 Harmat a csillagon (versek). Bukarest, 1964. Irodalmi Könyvkiadó
 Három bárány (gyermekversek). Bukarest, 1965. Ifjúsági Könyvkiadó
 Kikapcsolódás (versek). Bukarest, 1966. Irodalmi Könyvkiadó
 Független lovak (versek). Bukarest, 1968. Irodalmi Könyvkiadó
 Fából vaskarika (mesék, történetek). Bukarest, 1969. Ifjúsági Könyvkiadó
 Fától fáig (válogatott versek). Bukarest, 1970. Kriterion
 A bánatos királylány kútja (versek, mesék, történetek). Bukarest, 1972. Kriterion
 Kányádi Sándor legszebb versei (válogatás). Bukarest, 1974. Albatrosz

Gyógyítás az ex libriseken

Az első, orvosi témákkal foglalkozó hazai ex libris kiállítás az egészségügyi világnap alkalmából Debrecenben rendezték. A kiállított tablókön a gyógyítással, az orvossal, a gyógyszerzárral kapcsolatos kisgrafikák láthatók. Ezek az alkotások hazai és külföldi művészek munkái. Sokféleképpen mutatják be a gyógyítás tevékenységeit, de valamennyi lap a tulajdonos hivatására utal.

A kiállítás anyaga 153 lapból állt. Ebből 9 lap reprodukció: régi hazai és külföldi orvosok ex libriseinek fényképei. Látható volt: Segesvári István volt debreceni orvosnak, Almási Balogh Pálnak (Széchenyi István egykori orvosa) és a szabadságharc tábori főorvosának, dr. Rózsay Józsefnek lapja.

A hazai és külföldi eredeti grafikai lapok 8 nagy csoportra tagolódnak (Imho-
 teptől Schweitzerig; orvos, beteg, beteg-

Várkonyi Károly ex librise

ápolás; az orvos küzdelme a halállal; a gyógyítás emblémái; a gyógyítás szakterületei; kutatóorvos; gyógyszerészet; humor a gyógyászatban). E felosztás átfogó képet kívánt adni a gyógyítással foglalkozókról, a gyógyítás mitológiai alakjairól, a gyógyítás szimbolikájáról, úgy, hogy a humor se maradjon ki.

A modern hazai lapokról elmondható, hogy alig van közöttük olyan, mely a heraldika elemeit tartalmazza. Ezek a lapok a realista művészetszemléletet hordják magukon.

A kiállítás jobb megértését a rendezők izléses katalógussal segítették. A kiállított anyagot dr. Semsey Andor válogatta, szakmailag pedig dr. Csányi István orvos ellenőrizte. A kiállítást Lenkey István rendezte. A kiállítás létrejöttéért dr. Törös Béla egészségnevelési csoportvezető főorvost illeti a köszönet.

Fery Antal ex librise

—y —n

Gyerekek magukra hagyatva

A család és az iskola ábrázolása az utóbbi évek néhány kiemelkedő ifjúsági regényében

A nivótlan ifjúsági irodalmat legfőképpen az a babona tartotta és tartja életben, mely szerint a fiatal olvasó életkori sajátosságainál fogva a világ valóságos teher-tételeinek elviselésére még nem képes, ezért az ifjúsági írónak az a dolga, hogy egy megszelídített, könnyen áttekinthető világot konstruáljon, amelyben a mozgások kiszámíthatóak, a meredélyek szegélyén biztonságos korlát húzódik, s ennek, az alapjában biztonságos világnak kormányzását ügyes kézzel irányítják a felnőttek: szülők, nevelők és más tévedhetetlen hatalmak.

Persze a konfliktusokat még az ilyen „megszelídített” ifjúsági irodalom sem küszöbölheti ki teljesen, hacsak nem mond le formálisan is művészi rangjáról. Ezért hát az álirodalom álkonfliktusokat teremt. Az álkonfliktusok sokféleek lehetnek, van azonban egy közös vonásuk, az, hogy félreértésen alapulnak.

Vagyis a rossz ifjúsági regényben az embertelennek tűnő tanárról kiderül, hogy valójában nagyon is emberséges, a zord szülőről, hogy melegszívű, a hűtlen barától, hogy hűséges és a megtévedt fiatalról, hogy nem a pokol tornácára jutott, csupán egy pillanatra vesztette el az egyensúlyát.

A mai magyar ifjúsági irodalom becsületére legyen mondva, hogy legjobb, de még átlagos színvonalú alkotásaiban is gyökeresen szakított ezzel a leegyszerűsített — tehát hamis — ábrázolásmóddal, távol áll tőle a lakkozás, a problémák megszelídítése, sőt, mintha egy régebbi rossz gyakorlat ellenhatásaként túlságos érzékenységgel reagálna mindazokra a gondokra, amelyek társadalmi fejlődésünk ellentmondásaiból adódnak és gyakran érintik az ifjúságot is. (A színvonalas művek megjelentetésével kapcsolatban nem hallgatjuk el a kiadó érdemét; mivel hiányzik az ifjúsági művek rendszeres és alapos kritikája, fokozott a kiadó felelőssége.)

Bizonyára nem véletlen, hogy az utóbbi négy-öt esztendő magyar ifjúsági irodalmában (éppen a legtöbb figyelmet érdemlő művekben) egyszerűen nem találkoznak ép családdal. Mintha teljesen elfogytak volna azok a családi közösségek, amelyekben a szülők együtt élnek, a család nevelő funkciói többé-kevésbé megvalósulnak, s a gyermekek konfliktusai a teljes, ép és hivatását teljesítő család keretein belül keletkeznek.

Társadalmunkban valóban egészségtelenül sok a válás, az új házasság, és sok az állami gondozott gyermek is. Az is bizonyos, hogy a széthulló családok első számú kárvallottjai mindig a gyerekek, és ha az irodalom felfigyel erre, aligha marasztalható el érte.

Éppen ezért nem is valamiféle statisztikai aránytalanságot kérünk számon az írókon, sokkal inkább egyfajta írói bátortalanságot, amely valóságos és súlyos konfliktusokat csak a széthullott családok gyermekeinek életében vél felfedezni és törekszik ábrázolni. (Hangsúlyozni kívánom, hogy ezt az egyoldalúságot nemcsak egyes, kimagasló ifjúsági-társadalmi regényeknél látom, hanem jellemzőnek találok egy pár éves időszak egész termésére.)

A konfliktusok forrása azonban a valóságban igen sokféle lehet, és ha az ép családok gyermekeinek életében is előforduló konfliktusokat az irodalom megkerüli, akkor nem csupán az egyoldalúság hibájába esik, de óhatatlanul a könnyebb megoldások iránti vonzódásáról is tanúságot tesz, másszóval egyszerűsít, ha más előjellel is, ami az irodalomban azt jelenti, hogy hamisít.

Ha egyetlen könyvvel kellene jellemeznünk ezt az igényes, ám az előbbieket alapján mégis az egyoldalúság hibájába eső irodalmi vonulatot, akkor leginkább Thierry Árpád *Hosszú szökés* c. regényét idézhetnénk példának.

A könyv hőse, Soma Bálint érzékeny és bonyolult egyéniség. Édesanyja meghalt, apja új házasságot kötött. Bálintnak nincs talaja az új családban, állami gondozásba kerül. A fiú nem tud, de nem is akar beilleszkedni ebbe az új közösségbe, állandóan megszökik, intézetről intézetre vándorol. Szökése hangos és reménytelen tiltakozások: szeretné a világnak, elsősorban természetesen apjának bizonyítani, hogy méltánytalanság történt vele, az ő helye a családban volna.

Az állandóan magával cipelt Micimackó-kötet az egykori boldog gyerekkor, az elveszett paradicsom jelképe.

A fiú tétova kísérletei, hogy az intézet és a család között más közösségekben találja meg a helyét, eleve kudarcra vannak ítélve, hiszen akikkel alkalomszerűen összehozza a véletlen, maguk is üzőtt vadak, talajtalan fiatalok vagy magányos öregek, akiket csak rövid időre hozhat közel egymáshoz a meleg közösség utáni vágy. Ezek

az alkalmi közösségek, vagy egy éppen csak bimbózni kezdő szerelem, széthullanak az első megpróbáltatásokra, Bálint egyre fenyegetőbb mélységekbe szédül, ahonnan végül már nincs kiút.

A végső elkeseredés fogalmaztatja meg a fiúval a József Attilát idéző vádat:

„Bálint azokra az időkre gondolt, amikor még erősen vágyódott az oltalom után, és úgy tűnt: védelmezés nélkül nem is tudja elképzelni az életét.

— Az anyám lehetett az oka mindennek — szögezte le.

— Miért?

— Mert meghalt.”

Thiery Árpád ifjú regényhősének nincs kiútja, és az adott körülmények közt nem is lehet. Apja annyira eltávolodott tőle, hogy az olvasó nem hiheti: még néhány szökés és mégis felébred a szunnyadó szülői szeretet és lelkiismeret, visszafogadja fiát. Ez egyébként a kitünően megírt ifjúsági regény egyetlen bizonytalan pontja. Mert igaz ugyan, hogy a második házasságban a gyerek helyzete általában bizonytalanabbá válik mint korábban volt, különösen ha az új anyuka lényegesen fiatalabb mint az igazi lenne. Mégis: ez esetben még csak nem is válásról, hanem az édesanya haláláról lévén szó, nehezen érthető ez a kiúttalanság. Már csak azért sem, mert Bálint és a mostoha egyszeri találkozása nem sejtet olyan okot, ami az együttélés lehetetlenségét indokolná. Thierry Árpád regénye jó regény, de szomorú írásmű, megrázza az olvasót és utána magára hagyja.

Dániel Anna regényének (*Margot királynő gobelinjei*) hőse, Lonka, az elsős gimnazista, valamivel jobb helyzetben van mint Bálint. Szülei elváltak ugyan, apjával való kapcsolata lényegében megszakadt, illetve rövid látogatásokra, ritka és felületes beszélgetésekre korlátozódott. Ettől még a kislány akár boldog is lehetne, ha édesanyja, akivel együtt él, a gondoskodáson és ellenőrzésen kívül valami mást is nyújtana neki.

De nem nyújt.

Állandó, terhes elfoglaltságaival, azzal a görcsös igyekezetével, hogy bizonyítsa maga és a világ előtt: lám egyedül is tud gondoskodni a lányáról, Lonkát egyedül létre kárhoztatja s ebből a magányból szemlélté még egy szünidei építőtábor is valami többletet ígér a csonka családhoz képest.

Mindezek után szinte törvényszerű, hogy Lonka gyanútlanul és védtelenül rohan egy üres kamazsfüi karjaiba s a rövidesen bekövetkező családás alaposan leteríti.

Lonkának azonban Bálinttal ellentétben vannak erőtartalékai, s ezeket alighanem folyton bizonyítani akaró anyjától örökölte. Most ő is bizonyítani akar, megragadja az első kínálkozó lehetőséget: megpróbálja az építőtábor szállásául szolgáló egykori főúri kastély elvesztett hit műkincseit felkutatni. Rossz nyomon indul el, de a véletlen mégis, ha nem is sikerrel, de legalább elégtétellel kecsegteti. A műkincseket valóban megtalálják, tehát a kislány romantikus következtetései helyeseknek bizonyulnak, a dicsőség egy sugara az ő arcát is bevilágítja.

Csakhogy Dániel Anna nem kedveli az olcsó hepiendet: a rejtekhelyről teljesen szétmállott gobelinek kerülnek elő, annyit sem érnek, hogy a tv-híradó megörökítse az eseményt. Lonka kitérés kísérlete ilyenformán hajótörést szenved — legalábbis egy időre.

Mi lehet a kislány további sorsa?

Mindenesetre talált, pontosabban újra megtalált egy hűtlennek hitt barátnőt, de megtalálja-e valaha az anyját?

E tekintetben kétségeink vannak.

Hogyan vélekednek ezek a magukra maradt gyerekek az iskoláról, tanáraikról, pótól-e valamit az iskola közössége az elvesztett paradicsomból?

Soma Bálintnak semmit, annyira semmit, hogy az iskoláról szó sem esik a regényben. Lonka és társai ironikusan és idegesen reagálnak tanáraik minden megnyilvánulására, unják őket, nem tudnak vagy csak egészen kivételes pillanatokban tudnak közel kerülni hozzájuk.

Kiss Dénes *Kányadombi indiánok* és *Az utolsó indián nyár* c. ifjúsági regényeinek közös főhőse, Mucur nem kevésbé érzékeny gyerek, mint az előbb említettek. Szüleitől távol él ő is, nagyszüleinél. Szüleiéről csak annyit tudunk, hogy valahol messze laknak, és a fiúval nem tartanak kapcsolatot.

Konfliktusai is bőven akadnak és nem kevésbé szorongatóak mint társaié. Mégis, a Kiss Dénes ábrázolta gyereksors sohasem válik reménytelenné. Mucur szenvedései egészséges, életkorával, fejlődésével, jellemének alakulásával együtt járó szenvedések. Ennek a fiúnak vannak derűs napjai, a fény és az árnyék egyformán helyet kap életében, sorsát nemcsak a szorongás, de a feloldódás is alakítja.

Vajon miért?

Először talán arra is gondolhatna az olvasó, hogy Mucur élettere, a falu, embe-
ribb közösség, mint a nagyváros. Mégis, inkább úgy látszik, hogy Kiss Dénes jobban

bízik a felnőttekben. Így aztán az ő iskolája, az ő tanárai emberszabásúbbak, mint amilyenekkel az előbbi művekben találkoztunk.

Kinek van igazza?

Kiss Dénesnek, Dániel Annának vagy Thiery Árpádnak?

A maguk módján bizonyára mindannyiuknak.

Közös bennük az igény: jószándékú álirodalom helyett igazi irodalmat adni a fiatal olvasónak. Thieryt nagyobb kétségek gyötrik, hogy képes-e a mai társadalom megvalósítani egyik legfontosabb funkcióját, az ifjú nemzedék nevelését. Eppen ezért nem is tehetjük fel úgy a kérdést, melyikük látéletének higgyünk inkább. Az egyetlen következtetés, amit elfogultság nélkül levonhatunk: Dániel Anna és Kiss Dénes könyvei inkább a gyerekekhez szólnak, Thiery Árpád pedig elsősorban bennünket, felnőtteket figyelmeztet.

Csulák Mihály

AZ ISMERTETETT MŰVEK

(Valamennyi a Móra Kiadónál jelent meg)

Dániel Anna: Margot királyné gobelinjei. 1974.

Kiss Dénes: Kányadombi indiánok. 1970.

Kiss Dénes: Az utolsó indián nyár. 1972.

Thiery Árpád: Hosszú szökés. 1974.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

AZ IRODALOMNÉP-SZERŰSÍTÉS EGYSZERŰBB FORMÁI A KÖNYVTÁRAKBAN címmel módszertani füzetét jelentetett meg községi könyvtárosok számára a Miskolci Megyei Könyvtár. Az összeállítás tanácsokat ad az író-olvasó találkozó, irodalmi estek és más időről időre rendszeresen vizsgáztató könyvtári programok (ünnepi könyvhét stb.) megrendezéséhez, példákat mutat be egy-egy műsor összeállítására, s kitér a szervezésükkel kapcsolatos tudnivalókra is. Molnár Pálné összeállítása, amely a II. Rákóczi Ferenc Könyvtár Módszertani Füzetek c. sorozatában a 8. füzetként jelent meg, foglalkozik a kiállítások készítésével, végül pedig kis bibliográfiát közöl a téma irodalmáról.

SZERELEM — HÁZASÁG — CSALÁD címmel ajánló bibliográfiát jelentetett meg a Miskolci Megyei Könyvtár az állományában meglevő művek alapján, Csiszár Jolán és Csóry Lászlóné összeállításában. A kiadvány, melynek elő-

szavát dr. Aszódi Imre írta, a nevelőkhöz szól, s az iskola családi életre nevelő munkájához kíván segítséget adni. Az anyaggyűjtés során a szerkesztők a témával érintkező határterületek irodalmát is figyelembe vették, de nem törekedtek teljességre, viszont minden, bibliográfiát is tartalmazó műnél külön utaltak a benne található irodalomjegyzékre. A bibliográfia felosztása: könyvek, illetve könyvrészletek, folyóirat-cikkek, viták, sorozatok, tárgymutató. A sokszorosított füzet kis terjedelme ellenére is rendkívül gazdag anyagot tár fel.

APÁCZAI CSERE JÁNOS születésének 350. évfordulójára az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum megjelentette az Enciklopédia harmadik kiadását 200 számozott példányban. A kiadás hasznosan segíti majd a történészek és a pedagógusjelöltek munkáját. A kötethez Arató Ferenc, az OPKM főigazgatója írt tanulmányt. (Cs. M.)

LENGYEL JÓZSEF (1896—1975) és **SIMON ISTVÁN** (1926—1975) halála alkalmából röplap-bibliográfiákat bocsátott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A Lengyel Józsefről szóló a gyászkeretes bibliográfiák szokásos beosztását követi: a rövid életrajz, az íróról szóló cikkek és tanulmányok, az első nekrológok jegyzéke után az FSZEK hálózatban fellelhető művek felsorolása következik, majd Vihar Béla siratóversének részlete zárja a kiadványt. A Simon Istvánról szóló röplapon az életrajzt kronológia helyettesíti.

Pataki József ex librise

Könyvek a felszabadulás 30. évfordulójára

III.

A jelenből lassan múlt lesz, ami tegnap politika volt, mára történelemmé változik. A Kossuth Kiadónak a jubileum alkalmából közrebocsátott három könyve a harminc év előtti politikai küzdelmekről szól, mégis történelemkönyvnek tekintendő: hozzásegít a három évtizeddel ezelőtti sorsforduló részleteinek a megértéséhez.

Pártharcok Magyarországon 1945—47-ben

A felszabadulást követő kor hazánk történelmének egyik legmozgalmasabb időszaka, egy-egy hónapban több történet, mint máskor esztendő alatt. A kortársak sok mindennek váltak a tanúivá, de a belső összefüggésekről legfeljebb sejtelmük volt. Nem tudták, hogy a választói törvények, a földosztás, a bankok, bányák, gyárak államosítása, a gazdasági stabilizáció, a forint bevezetése, a külpolitika irányvonala milyen osztályérdekek, pártharcok, kompromisszumok eredményeképp született meg. A fiatal nemzedék számára pedig ezek az évek a távolmúltat jelentik.

Erről a tárgyról már sok kisebb tanulmány és népszerűsítő könyv jelent meg, de a 45 után követett politikai utat behatóan és részletesen elsőnek mégis Balogh Sándor most megjelent *Parlamentti és pártharcok Magyarországon 1945—1947* című könyve tárgyalja.

A több mint 600 oldalas munka első fejezete az 1944. decemberében létrejött Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásával foglalkozik, vége pedig az 1947. augusztusi országgyűlési választások értékelésével. Behatóan elemzi a különböző osztályoknak és rétegeknek a két időpont közti állásfoglalásait, a pártok küzdelmeit, céljait, agitációs eszközeit, taglétszámuk változását.

A könyv szerencsésen egyesíti a tudományos és az ismeretterjesztő művek előnyeit. Feldolgozza a tárgyra vonatkozó valamennyi fontos dokumentumot. A legtöbbit a Párttörténeti Intézet archívumában őrzött anyagból merítette, de felhasználta az Országos Levéltár, az esztergomi primási levéltár ide vonatkozó iratait, a nyomtatásban megjelent magyar, angol és orosz nyelvű könyveket, tanulmányokat és nagy számban a korabeli sajtó cikkeit. Még a jegyzeteken is érdemes átfutni, mert ezek a hivatkozásokon kívül sok véleményt, határozatot, beszédet ismertetnek, olyanokat, amelyekkel a szerző nem akarta megszakítani a szöveg folyamatos olvasását. Balogh Sándor sok témakört tárgyal új szempontok szerint, sok tekintetben új eredményekre jut, találon mutat rá az események több, eddig figyelembe nem vett mozgató erejére. Nem „hungarocentrikus” szellemű, figyel a külföldi eseményekre is. Előadás-módja könnyen érthető, élvezettel olvasható.

A munkával kapcsolatban csupán egyetlen hiányt érzünk, nevezetesen azt, hogy az író túlságosan ragaszkodik a címben megadott tárgyhoz, nem tér ki olyan események elmondására, amelyek, noha kicsit távolabb esnek a parlamenti és pártharcoktól, mégis összefüggenek velük. Ilyen egyebek közt az 1946. december közepén felfedezett köztársaságellenes összeesküvés. Ez döntően befolyásolta a koalíciós pártok egymáshoz való viszonyát, része volt Nagy Ferenc lemondásában, külföldre szökésében és a Kisgazdapárt felbomlásában. Balogh könyvéből mégsem tudjuk meg, hogy lényegében mi volt ez a szervezkedés, mik voltak a közelebbi céljai.

A kötet használatát pontos név- és tárgymutató segíti elő.

Tanúságtevők

A Párttörténeti Intézet 1974-ben a magyar munkásmozgalom történetére vonatkozó visszaemlékezésekből *Tanúságtevők* címmel sorozat kiadását kezdte meg. Az első rész a múlt század végének eseményeivel foglalkozik. A szerkesztőség a jubileum alkalmából a megjelenési sorrendet megváltoztatta, a második kötet helyett az ötödiket adta sajtó alá, s ez az 1944—48-as eseményeket eleveníti fel. (A benne közölt visszaemlékezések fele már korábban megjelent a *Szabadság hajnalán* és a *Szabadság, te szülsz nekem rendet!* című összeállításokban.)

A kötet tárgyköre rendkívül változatos. Olvashatunk benne partizánakciókról, a géppark nyugatra hurcolásának akadályozásáról; az új élet első szegedi hétköznapijairól, az élet indulásáról a Viharsarokban, a pesti kerületekben és Somogyban; a földreformról; a gyárak, bányák államosításáról; egy munkásigazgató nehézségeiről; a nemzeti és üzemi bizottságok megalakulásáról; a stabilizációról; a kulturális élet újraindulásáról; a pártok agitációs munkájáról; a választásokról... A szerzők közt sok a közismert név, ilyenek például Apró Antal, Kállai Gyula, Major Tamás, Nonn György, Péter János, Rideg Sándor.

Valamennyi visszaemlékezésben közös az, hogy szemtanúk, az események átélői — és részben irányítói — vallanak bennük, a maguk szemszögéből látják és mondják el az eseményeket. Mindennek következménye természetesen bizonyos mérvű elfogultság, viszont ez a látásmód tölti meg élettel az emlékezéseket. A szerzők érzéseit Szakasits Árpád fejezi ki a legjobban: „Emlékezetemben újra átéltem a felszabadulásunkat követő két évtized eseményeit, a jót és a rosszat is. Azt, ami mámoros lelkesedéssel töltött el és új erőfeszítésekre ösztönzött, és azt is, ami, bár csak ideig-óráig, de mégis kedvemet szegte, a szívdobogató sikereket és a tragikus válságokat. Miként az álomban az ember néhány perc alatt egész életet élhet végig, úgy én is, ebben az önvallató éber álomban újra végigéltem nemcsak az elmúlt húsz esztendő vívódásait, hanem szinte az egész régi életemet.”

A visszaemlékezések közül sok csak kisebb jelentőségű epizódokat elevenít fel, mások sorsdöntő történelmi eseményeket. A sok kisebb-nagyobb mozaikdarabból az olvasónak magának kell kialakítania az egységes képet.

A *Tanúságtévők* kiegészíti és hitelesíti Balogh Sándor könyvét. Egyéni, szubjektív hangú írásai a harminc évvel ezelőtt kezdett új élet első állomásait ugyanúgy rajzolják, mint a történetíró tárgyilagos, tényekkel megalapozott munkája.

A szerkesztők valamennyi szerzőről életrajzi bevezetést közölnek és a névmutatóban a visszaemlékezések során megemlített személyekről — sok közülük teljesen ismeretlen — pár soros, életpályájukra vonatkozó jegyzetet.

A három évtizeddel ezelőtt történt eseményeket csak felületesen ismerő olvasók számára Zsilák András írt bevezetőt, ebben röviden, kronológikus sorrendben elmondja hazánk történetét a felszabadulástól a fordulat évéig.

Egy szovjet diplomata visszaemlékezései

I. M. Majszkij hosszú időt töltött az angliai szovjet nagykövetségen, 1925—27-ben mint a sajtóosztály vezetője, 1932-től 43-ig pedig nagykövetségként. Hathatósan közreműködött a szovjet—angol viszony barátibbá tétele, a Hitler-ellenes szövetség megkötése és elmélyítése érdekében. 1971-ben írott memoárjában, az *Egy szovjet diplomata visszaemlékezéseiben* a Londonban töltött 13 esztendőről számol be.

Különös érdeklődésre tarthatnak számot azok a magyar olvasó előtt alig ismert részletek, amelyek a második világháború előzményeiről, a titkos megbeszélésekről, a háromhatalmi tárgyalások kudarcáról, a müncheni „megegyezés”-ről, az állam- és kormányfői találkozásokról, a második front megnyitására vívott küzdelmekről és az angol politikai élet furcsaságairól szólnak. Elmondja Majszkij egyebek közt azt, hogy 1941 őszen mennyire biztosra vették brit földön a németeknek a Vörös Hadsereg feletti gyors győzelmét. Emiatt eleinte fölöslegesnek, céltalan pénzkidobásnak tartották, hogy komolyabb segítséget küldjenek az önvédelmi háborút folytató Szovjetunióknak. Véleményük csak akkor változott meg, csak akkor határozták el magukat segélyszállítmányok küldésére, amikor a náci villámháború elakadt Moszkvánál és Leningrádnál.

A könyvben több, diplomáciai szempontból nem fontos, de mégis érdekes részlet olvasható, például az az utazás, amit a leningrádi blokád idején tett meg Majszkij — angol vezető államférfiakat kísérve — Londonból Moszkvába.

A szerző az előszóban hangoztatja, hogy könyve kizárólag diplomáciai jellegű visszaemlékezéseket tartalmaz. Magánéletéről valóban nem írt semmit, de — az olvasó szerencséjére — a vezető politikusokkal, a társadalmi élet kiemelkedő személyiségeivel való találkozásairól akkor is beszámol, ha ezek nem voltak hivatalos jellegűek. Ennek révén találó jellemrajzokat kapunk MacDonaldról, Chamberlainról, Lloyd Georgeról, Churchillről, Roosevelttről és még sok, kisebb-nagyobb szerepet játszó államférfiről, munkásvezérről.

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

- Balogh Sándor: Parlamenti és pártarcok Magyarországon 1945—1947. Kossuth, 635 l.
Tanúságtévők. Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből. 5. 1944—1948.
Vál. Nagy Eta és Petrák Katalin. Kossuth, 494 l.
Majszkij, I. M.: Egy szovjet diplomata visszaemlékezései. Gondolat — Kossuth, 654 l.

Költők, hazai tájakon

A könyvhét és az azt megelőző hetek gazdag verstermést hoztak, kiváltképp a teljén életmű, illetve életmű-válogatások terén. Időben csaknem az egész századot felölelik ezek a kötetek, szerzőik élők és holtak; olykor az élő idősebb, mint ma volna a korán eltávozott; értékben élő klasszikusok és megbecsülésre érdemes kismesterek sorakoznak egymás mellett, s ez utóbbiak éppen azzal töltik be hivatásukat, hogy hagyományosabb verselésükkel könnyebben férkőznek a kezdő olvasó szívéhez, megkedveltetik vele általában a verset, s ezzel utat törnek a legnagyobbak számára is.

Nem könnyű a bőség áttekintése, ezért most csak az a célunk, hogy legalább nagyjából „betájéoljuk” a könyvtárost, aki esetleg új nevekket vagy ritkábban halottakkal is találkozik, s nem tudja, hogy némely testes kötet szerzőjét hova is helyezze emlékezete könyvespolcán.

Ezért nem foglalkozunk most a legismertebb költők életműkötetivel, már csak azért sem, mert munkásságukról már többször vagy nem is nagyon rég beszámoltunk, esetleg a közeljövőben beszámolni szándékozunk. (Ide sorolom Benjámint Lászlót, Csanádi Imre, Nagy László, Rónay György, Weöres Sándor köteteit.)

Induljunk tehát felfedező útra a versek világába, ismerjünk meg költőket, akikről az olvasók talán többet tudnak, mint a könyvtáros, vagy akiket az ország valamelyik táján olvasnak elsősorban, mert az országos bemutatás — sajnos — késett, mások a véletlen vagy a vidéki lakhely folytán szorultak méltatlanul háttérbe, holott rég megérdemelték volna a nagyobb figyelmet, s lehet, hogy ezt nem a kortársaktól, de az utódoktól fogják megkapni.

A kötetekből felénk tekintő költők nesztora *Falu Tamás*. Ma 94 éves, négy évvel fiatalabb Ady Endrénél, kettővel idősebb Babits Mihálynál. Kortársuk tehát, hosszú életet adott neki a sors, nem fukarkodván a legnagyobb kegyvel: a mindvégig megőrzött szellemi frissességgel. Falu Tamás Ócsán él, ahol 40 éven át közjegyző volt — 80 éves korában ment nyugdíjba! —, és mint évszámokkal jelzett versei bizonyítják, még most is ír. Régebbi könyveinek és új kötetének forgalma mutatja, hogy rendkívül népszerű költő volt, s a hosszú hallgatások ellenére is az maradt, amit hagyományos versszerkesztése, a századvégi irányzat követése magyaráz: könnyen érthető, finom érzelmeket, rezignált bölcsességet rejtő verseit az olvasó különö-

sebb fejtörés nélkül befogadja. Világát a könyvet szerkesztő Csanádi Imre Krúdyéhoz hasonlítja, a század eleji kisváros látképe bontakozik ki belőle, mert Falu Tamás jellegzetesen a kisváros költője. Alapérzése az elmúlás, az örökös búcsúzás, az illanó és annyi mindent magával vivő perc bánata; még könyveitől is folyton búcsúzik: *Mert kulcsa van a könyvnek, / Hogy szóljon enyhítően, / De ott maradt a kulcsom / A messzetűnt időben.* Ezt a csöndes bánatot azonban megóvja a szentimentalizmustól a költő humora, szinte minden verse csattanóban végződik, váratlan, kihegyezett fordulat, szellemesen.

Míg Falu Tamás verseinek vonzást és városi dal-jelleget kölcsönöz rövid és csattanós mivoltuk, a szintén új felfedezésre váró *Nadányt Zoltán* a hosszú, erősen zenei hatású versek híve. Füst Milánnak, aki kivételes tehetségnek nevezte, Puskin és Mozartot juttatta eszébe, játékos stílusával, bensőséges, gyengéd, ringató soraival. Csakugyan ilyesféle asszociációkat kelt, de kicsit Csokonaira is emlékeztet, kicsit Chopin zenéjére is; költészete úgy hat ránk, mint a nádon átfutó könnyű szél.

„Gazdagon és tökéletesen, meglepően tud magyarul — írja róla Kosztolányi —,

CSOKONAKÖR DEBRECEN

Mata János fametszetei

hajlama van a satírához. Piripócs c. sorozatának versei egytől-egyig kis remek-ek." Ez a kiváló formaművész és műfordító élete nagy részét Bihar megyében töltötte, ezért lírájában a táj és a természet nagy szerepet kap, de mindig visszafordító legfontosabb témája a szerelem (trubadúrnak is nevezték). Erre utal kötetének címlapja a szép Watteau-reprodukcióval, a félmeztelen Antiopé képével, de némiképp ellentmondani látszana a képnek a cím: *Körmenet*, ha nem viselné utolsó verse is ezt a címet, a vers pedig a rég szeretett nők kísérteties vonulásáról szól.

Ízelítőül azonban *A testőr* c. versét idézem — önmagáról is beszél, amikor Besznyeit ébreszti:

*Út csendben a tornác zugán
és nézte a bukó napot.
Aztán a toll után kapott,
utolsó szalmaszál után.*

*Bizony, utolsó szalmaszál,
bizony fuldoklik, aki él.
De aki több a többinél,
e szalmaszállal partra száll.*

A két előbbi költőt, ha élne, bízvást bátyjának szólíthatná a háborúban 37 évesen meghalt *Mata János*, akit grafikusként tart számon minden könyvszerető ember, kötetben is megjelent (Tóth Ervin: *Mata János fametszetei*, Debrecen, 1962) népies, archaizáló, gyönyörű fametszeteire emlékezve. Hogy ez a művész

költő is volt, mégpedig roppant ígéretes tehetség, azt a Tóth Endre válogatásában megjelent, Julow Viktor előszavával ellátott, Mata János ex libriseivel díszített pompás kivitelű kis kötet bizonyítja. (A könyvet az Alföldi Nyomda adta ki, dolgozói társadalmi munkában állították elő. Mivel könyvtárosi forgalomba nem került, ezúton hívjuk fel rá a könyvtárosok figyelmét. Kis példányszámban jelent meg, ára nincs, értéke nagy: érdemes megszeretni.) Valóban felfedezés és megrendítő élmény elmerülni ezekben a halálsejttel teli, filozofikus versekben, amelyek metszeteinek édes testvérei, hiszen ugyanaz a múltba néző hajlam, népköltészeti hatás, bibliai nyelv szólal meg stílusukban. Intellektuális, ám érzelmi telítettségű versek ezek, rendkívül eredeti képalkotással, tömören szólnak meg, hogy előbb a művész belső töprengéseit, utóbb a háború ellen tiltakozó, forradalmi gondolatait kifejezzék. A háborút a szegény nép, a harctérre hurcolt katona szemével nézi, és szinte a maga sorsát példázza ősenek, Mata Bálintnak, a napóleoni háborúk katonájának keserves pusztulásával.

*Se így élve, se így holtan
Nem kérdezték, hogy ki voltam.
Rhenus mellett mit kerestem,
Kiért, miért verekedtem?*

Balladás hangja, a népköltésztől megtermékenyített képei (*Minden hajnal el-epesztő / Asszonysemből lőtt nyílvesz-
ző / Friss tavaszi tálmasba / Gerje-
dező gimzavarva*) éreztetik, hogy Bartók és Lorca nyomán haladó költő, akinek korai veszte dús termést ígérő ágat tört le a magyar líra fájáról.

Viszonylag fiatalon, ötvenhat éves korában távozott az élők közül *Kis Ferenc* is, aki a munkaszolgálat követe volt a költészetben, de akit polgári foglalkozása is irodalomhoz kötött: nyomdász volt, utóbb pedig könyvtáros.

Munka és szerelem c. kötetét Juhász Ferenc szerkesztette és látta el a költőtárs iránti szeretettől fűtött előszóval. Juhász Ferenc népmesehősnek látja a falusi szegények gyermekét, aki kis tarisznyával a hátán nekiindul a nagyvárosnak — majd a munkanélküliség idején a világnak is —, hazatér, forradalmár lesz, börtönöket járt illegális harcos, utóbb partizán: költészete küzdelemben szólító, a szegényekért perló költészet. Öszinte és egyszerű versek ezek, melyekből a kor, s a munkások hangja szól. Juhász Ferenc így jellemzi ezt a költészetet: „De töredékessége árvaságában, csonkasága magányában is megmaradt tiszta egésznek: így csonkaságával és árvaságával: egy csöndes, szép akarat diadalának és egyszerű teljességének!” „Köl-

tészete az egyszerű emberek forradalmának és forradalom vágyának pontos szolgálata volt.”

Felesége elvesztése utáni mély gyászában fejezte be ezt a szolgálatát, miként arról utolsó verse tanúskodik, az Elvtársaimhoz című, melyet a Soproni Állami Szanatóriumban írt:

*Mindentől és mindenkitől távol
magányos és szomorú vagyok —
mint a rab, akit okkal vagy ok
nélkül még az ügyvédje is vádol!*

*Nincs e magányoságnál nagyobb
börtön, mert a végtelen határol —
s tenger zúg a börtönőr szavából
fülembé; meghalni volna jobb!*

Az időrend fonalán haladva térjünk most már vissza az élökhöz. Debrecen költő fiát, *Tóth Endrét* már említettem Mata János könyvének szerkesztőjeként. Tóth Endre számára évtizedek óta a szerkesztés volt az a gályapad, mely sokszor elszívta erejét, s elnémitotta dalát; sok, szülővárosában megjelent kötetet gondozott, és hosszú éveken át volt olvasószerkesztője az Alföldnek. Verseit először 1932-ben, a Debrecen c. lapban közölte, majd folyamatosan a Válasz, a Kelet Népe, a Protestáns Szemle, a Pásztortűz; később az Alföld, az országos folyóiratok és napilapok hasábjain szólt meg.

Tóth Endre verseiből Debrecen népének négy évtizedes sorsa bontakozik ki; a félárva proletárgyermekek, akit a nyomorúság elűzött az anyai más szegényt pártfogoló kollégiumból, s aki ezután évekig a munkások életét élte, rendkívül érzékenyen rögzíti költészetében a város szegényeinek háborús megpróbáltatásait; szülővárosának nagy fiaira — legtöbbször Csokonaira — emlékezve is ez a sorstárs-érzelem kap hangot. Lírája szomorú, a szegénység, elnyomottság érzését a betegség bajai, a halálközelség kísértő hangjai követik, az olykor felvillanó humor keserű, csak akkor süt ki a nap sorai felett, amikor igazi gyönyörűsége lel, például Török Erzsi hallgatásakor:

*Olyan az ő dalolása
mint a rengeteg zúgása
mint szeretők zokogása
mint harangok kondulása.*

Vagy amikor a szerelem űzi el a sötét felhőket:

*Jöttél fiatalon
lettél jó oltalom
harmónia kellem
minden romlás ellen*

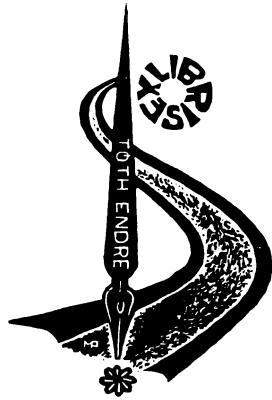
*amit más elejtett
szívem fölemeltem
s magányom börtönét
szerelmed törte szét*

Bármily keserű sorokban emlékezik meg barátairól, Oláh Gáborról, Gulyás Pálról, Mata Jánosról, Juhász Gézaról, Pákozdy Ferencről (Költők sorsa Debrecenben), s várja illúziók nélkül saját végét (*Istenem, de magam vagyok, Megyek én is utánaatok*), mégsem lehangoló ez a mélyhegedű-bánatú kötet: mert átizzik rajta a szülőföldhöz és az emberekhez (a százszor szidottakhoz) fűző ragaszkodás.

Solymos Ida a negyvenes évek elején tűnt föl Pécssett, a Weöres Sándor körül csoportosuló fiatalok között. De nem Weöres-tanítvány mégsem, nem önfeledt és játékos; inkább mintha Kassák és az expresszionizmus hatott volna rá. Tömör, távlatos képek, szubjektív látásmód, mélyen átértett gyötrelmek jellemzik. Pécs és Baranya megye azonban minduntalan felbukkan költészetében, stilizáltan, furcsán, ellentétes érzésekben, mint ahogy a költőnő heves érzelmei mindig egymással ellenkezve szereznek; maga is kűszködik bonyolult voltokkal. Gyakran ad helyet a testvérműzsáknak, festők (Csontváry, Van Gogh, Klee), zenészek ihletik versre; olykor költőkhöz, írókhoz (Bersenyi, Füst Milán, Juhász Gyula, Halász Gábor, Szabó Lőrinc, Franz Kafka, Rónay György) szól, s különös melegséggel a nemrég elhunyt Várkonyi Nándorhoz:

*Bátyám, barátom! az a város
ahol te élsz megszakítatlan,
nekem egy pókháló hináros
padlás, hol világba szakadtam.
Neked a teljes lét, a munka
közeg a szerte-áradásra,
könyvek, miket olvastál, írtál
magadéra s a mi javunkra,
hogy aki vagy, bennünk növesszed.
Mit adott nekem ez a város?
hagyjuk, nem szólnom róla könnyebb.*

*Tőled tanultam a türelmet.
Mintát adsz te a létezéshez.
Boldog város, mely ünnepelhet
magát becsülve, mikor téged.*

Meskó-Póka ex librise

Az *Eskümintá* c. kötet három évtized verseit gyűjti össze. Bata Imre méltatása jellemzi legjobban ezt a különös-keserű költészetet: „Erősnek látszik, mivel aszszony, de gyenge, mint a férfi... befelé zokog. Sírása így lesz az enyém is. Közérzetéből így válik az enyémre és a többiekére is keserű orvosság.”

A ma élete delén járó nemzedékhez tartozik *Káldi János*, a szombathelyi Tanárképző Főiskola magyar-könyvtár szakos tanára. Möricz Zsigmond folyóiratában, a Kelet Népében mutatkozott be 1941-ben, azóta folyamatosan publikál országos és vidéki folyóiratokban, kötetei közül a most megjelent *Tavaszt-kiáltó* című a negyedik.

Népe, szülőföldje iránti elkötelezettség, a hűség szenvedélye szól szépen kimunkált, őszinte és tiszta soraiból:

*Zúgass csak szent dűlöm, anyatáj,
dúdolom, ami jó, ami fáj
parancsolj, zengetöm, rózsaszál.
Jönnék a föld alól holtjaid,
hőféhez csontjuk majd megvakít,
rám bízzák harcaik, dolgaik.*

Költészetében hivatása, ezen keresztül írókhoz, könyvekhez való vonzódása is hangot kap. Könyvtárosok számára ezért különösen kedves — és alkalmasint kiállításokon, jubileumi megemlékezések idején felhasználható — *Emlékfal* című ciklusa, melyben Apáczai Csere Jánosra, Mikes Kelemenre, Csokonaira és Lillára,

Petőfire, Derkovitsra, Bartókra, Tersánszkyra, Szabó Pálra, Veres Péterre emlékezik, illetve Illyés Gyulát és Weöres Sándort köszönti.

Erdekes az a hol kehelyre, hol korsóra emlékeztető sokféle alakzat, amit a versszakok külső rajzával, a sorok hosszával létrehoz. Ennek, a vershez kapcsolódó képzettársításokat elősegítő formai újításnak Apollinaire volt az úttörője; Káldi ötletesen „ábrázol” e módszer segítségével, mindenkor a vers mondanivalóját szolgálva ezzel is.

A röviden bemutatott kötetek fonalán az időben mintegy 70 évet, térben pedig hazánk tájain Ócsától Berettyóújfaluiig, Debrecentől Pécsig és Szombathelyig vándoroltunk. Sokfelé élnek költők e hazában, s születnek életművek a tájak vonzásában: megérdemlik figyelmünket. Mert a könyv, miként Káldi János írja *A könyvhét elé* című versében:

*Bizony, csak szomorú töredék,
széltépte, árva monológ
zokogó torzó,
csonka sor
és mindenképpen befejezetlen a mű,
ha nem lesz lélekké benned,
olvasó.
Ha él, csakis általad.*

Bozóky Éva

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Palu Tamás: Vidéki állomások. 1974. Magvető, 559 l. 36 Ft
Káldi János: Tavaszt-kiáltó. 1975. Szombathely, Vas megye Tanácsa, 120 l. 20 Ft
Kis Ferenc: Munka és szerelem. 1974. Szépirodalmi, 183 l. 21 Ft
Mata János: Megnőttem. 1974. Debrecen, Alföldi Nyomda, 110 l.
Nadányi Zoltán: Körmenet. 1975. Szépirodalmi, 425 l. 30 Ft
Solymos Ida: Eskümintá. 1974. Magvető, 302 l. 25,50 Ft
Tóth Endre: Mindenért megfizettem. 1974. Szépirodalmi, 200 l. 18,50 Ft

Kopsas Márta ex librise

Zsebenciklopédia

A Gondolat Kiadó által megjelentetett *Zsebenciklopédia* főszerkesztője a nemrég elhunyt Székely Béla volt, felelős szerkesztője pedig Fögler Klára. Az előszó szerint „műfajában és feldolgozásmódjában rendhagyó könyv”, amely „eligazítást nyújthat a korszerű műveltség részét alkotó tudásanyagban”.

Valóban rendhagyó! Első, enciklopedikus jellegű harmadában 430 lapra próbálja összezsúfolni a teljes emberi tudás kivonatát. Nagyon szétágazó tartalmát érzékeltesse a következő felsorolás: matematikai jelek, képletek, egyenletek; a fizika, kémia, biológia, csillagászat, földrajz rövid összefoglalása; elsősegély nyújtó táblázat; az állat- és növényvilág rendszertani vázlata; a világ államainak főbb statisztikai adatai; a filozófia, vallás, politika gazdaságtan alapfogalmai és története; az irodalmi, képzőművészeti, zenei, színházi, filmművészeti fogalmak ismertetése; sporttörténeti összefoglalás.

Húsz oldalon felsorolja a világ sokszáz nyelvét családok szerint, de egyik nyelvről sem mondja meg, hogy miért rokona az egyiknek és miben különbözik a másiktól. Bemutat a kiejtés megjelölése nélkül mezopotámiai, egyiptomi, kínai, föníciai stb. írásjeleket; közli a különféle hangszerek képét; felsorolja az ismertebb szimfonikus zenekarokat.

Tudománytalan részek, helytelen megállapítások nincsenek a *Zsebenciklopédiában* — a 22 munkatárs kitűnő ismerője szakmájának —, de amit találunk benne, az túl sokféle, egyenetlen színvonalú, és a korlátozott terjedelem miatt szükségképpen kevés jut egy-egy tudományszakra.

A mű második, nagyobbik felét — véleményem szerint — hasznosabb lett volna külön kötetben kiadni, mert egészen más műfajhoz tartozik. Magyar- és világtörténelmi kronológia, amely időrendben öt párhuzamos hasábjában sorolja fel a történelem, a gazdaság- és művelődéstörténet, az építészet- és művészettörténet, valamint az irodalmi, színházi, film- és zenei élet fontosabb eseményeit és eredményeit. Ez az egymás mellettiség szemléletesen érzékelteti, hogy a különféle művészeti és irodalmi alkotások létrejötte kapcsolatban van a politikai eseményekkel.

A kronológiát néhány táblázat egészíti ki a nemzetközi és a magyar munkás-

mozgalom főbb adataival, pápák, uralkodók névjegyzékével.

A Zsebenciklopédia — mint a mondotakból kitűnik — rengeteg ismeretet közöl. Lapozgatása közben az olvasó érdekes adatokra bukkanhat, általános tudását felfrissítheti. Annak azonban, aki meghatározott dolgot keres benne, előzetesen meg kell ismerkednie a szerkezetével. A különféle fogalmaknak az egyes fejezetekbe sorolása ugyanis nem következetes, és egy részük a szakokon belül nem követi a betűrendet. Például a hármas egység a színházi fogalmakhoz került s nem az irodalmiakhoz, a barbizoni festők a művészeti irányzatokhoz és nem a képzőművészethez, a neorealizmus a filmművészethez és nem a művészeti irányzatokhoz. Kb. 400 isten neve szerepel a könyvben, a különféle mitológiák szerint csoportosítva, de ezeken belül nem betűrendben, hanem a hitregékhez nem értő olvasó számára teljes összevisszaságban. Így ha valaki azt akarja megtudni, hogy Thor vagy Enki kinek-minek volt az istene, hét oldalt kell végigbongésznie. Mindezekben tárgymutató segíthetne, ez azonban hiányzik. Névmutató van, de az istenek nevei nem találhatóak benne.

A vaskos kötet 50 000 példányban jelent meg; ára terjedelméhez képest elég olcsó. Beszerzése a kézikönyvtárak számára ajánlatos. A könyvtárosok azonban csak akkor tudják felhasználni a tájékoztató munkában, ha előzetesen alaposan tanulmányozzák. (Gondolat. 1214 l. 118 Ft.)

Jenőfi M. Imre

Gonda Zoltán ex librise

Előadások az építésügyi tudományos és műszaki tájékoztatásról

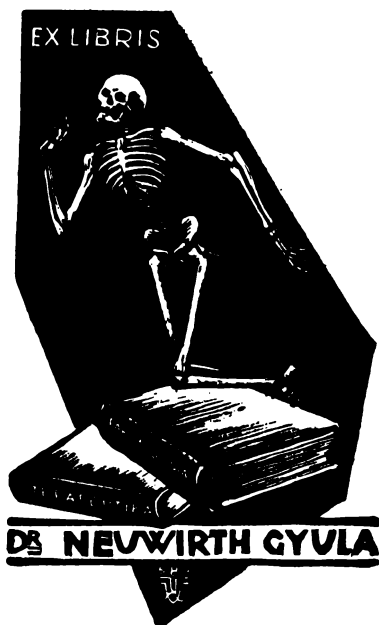
Ennek az új sorozatnak első három füzete kézbe véve, ismét a régi igazság miatt bosszankodhatunk: a suszternek lyukas a cipője. Az információs tevékenységről szóló sorozat önmagáról nem informál kellőképpen. Első füzetének hátlapján hírt ad előkészületben levő második és harmadik füzetről, a második is tájékoztat a már megjelentről és az előkészületben levőről. A harmadik füzete hátlapjáról viszont nemcsak a további tervek hiányoznak (máris megszűnt volna a sorozat?), hanem eltűnt az eddig megjelent előadások felsorolása is. Nem marad el viszont az angol, német, orosz nyelvű összefoglaló a füzetek végéről, csak éppen — ismertnek mondható témák 300 példányban megjelenő rövid áttekintéséről lévén szó! — fölöslegesnek tűnik. Ezzel szemben nem található a füzetekben a sorozat mibenlétére, céljára utaló közlés, így a célra csak következtethetünk az előadások közös jellemzői alapján.

Bizonyos, hogy a „gyorsuló idő”, a „tudományos-technikai forradalom”, az „információrobbanás”, a könyvtár szakiro-

dalmi információ bázissá alakulása mind több, a könyvtárosok jó része által kevésbé ismert területet kapcsol szorosan a könyvtár mindennapi munkájához. E területek megismeréséhez — vagy legalábbis áttekintéséhez — nagy szükség lenne világos, közérthető, tömör ismertetést nyújtó kis kiadványokra. Úgy látszik, ezt a szükségletet ismerte fel az Építésügyi Tájékoztatási Központ és azzal a szándékkal kezdte meg előadásorozatának kiadását, hogy legalább az építésügyi területén dolgozó műszaki könyvtárosok tájékozódását elősegítse.

Sajnos, a sorozat eddig megjelent három füzeté nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Az előadások sokszor vitára készítő megállapításai, a szerzők egyéni (és nem vitathatatlan) egyeduralomra jogot formáló nézetei megakadályozzák, hogy a témával ismerkedő olvasó általános tájékozottságot nyerjen a füzetekből. Kétségtelen, hogy a füzetek sokágú, bonyolult és nem egészen tisztázott kérdéscsoportokban próbálnak az „előadás” szóval megszabott terjedelmi keretek között betekintést, összefoglalást nyújtani. Ez a szándék szinte magától értetődően vezeti el a szerzőket a rendszerezés, felosztás, osztályozás igényéhez. Az igény azonban szinte kényszerre torzul (főleg az 1. és 3. füzetben) és olyan nagyszámú, mondvasinált szempontú tipológia megalkotásához vezet, hogy ez a „tipológiai robbanás” éppen céljának ellenkezőjét éri el: áttekinthetetlenül zűrzavarossá teszi a szerző egész mondandóját. A sok felosztás közül éppen csak a szakirodalmi információ eszközeinek legáttekinthetőbb és legelterjedtebb (a kurrens — retrospektív; jeladó — eredetit pótló és forma szerinti hármás szempontú) felosztási módjának ismertetése hiányzik.

Tovább nehezítik a témában eligazodást kereső helyzetet az olyan hibák, mint például: az adott felosztási szemponton belül nem azonos értékű kategóriák használata (pl. a földrajzi terület és a szakterület keveredése; az információforrások tipológiájában az „információs anyagok, kiadványok és szolgáltatások” önmagában is vitatható megnevezéstől elkülönítve, önálló tételként megjelenő „témafigyelő-karton”); a téma és a feladat szempontjából teljesen mellékes körülményeknek — bizonyára a tudományos látszat és a divat szempontjai sze-

Várkonyi Károly ex libris

rinti — hangsúlyozása (pl. pszichológiai, szociológiai szempontok és célok); a terminológiai következetlenségek és bizonytalanságok; az előadások közti átfedések és ellentmondások — hogy csak néhányat említsünk. A reprográfiát tárgyaló előadás — néhány más hibájától (pl. bizonyos eljárások nagyon is egy géphez kötődő, részletes ismertetése mellett mások említetlenül hagyása) eltekintve — kissé porosnak tűnik. (Alátámasztja ezt az érzést, hogy az 1975-ben megjelent előadáshoz csatlakozó bibliográfia legfrissebb tétele 1970-es megjelenésű kiadvány.) Mindhárom előadást soványka irodalomjegyzék egészíti ki.

Dicséret illeti a kiadót a sorozat megindításáért és a nyomdát a füzetek igényes megjelenéséért. „A megkapott és felhasznált információ jellegéről, minőségéről alkotott felhasználói vélemény vissza kell juttatni a tájékoztató szervezethez, hogy ott visszacsatolásként érvényre juthasson, s jobb, tartalmasabb, a célnak és igénynek megfelelőbb információfeltárást vonhasson maga után” — írja előadásában Molnár Imre. Ennek szellemében, ezzel a reménnyel íródott ez az ismertetés. (Építésiügyi Tájékoztatói Központ, 1975.)

Mohor Jenő

A MEGJELENT FÜZETEK

Terebessy Akos: A felhasználók információ-igényeinek vizsgálata, 19 l.

D. Szabó László: Reprográfia, 56 l.

Molnár Imre: Az építésiügyi tudományos és műszaki információ gyűjtése, tudományos feltárása és szétszűrése, 56 l.

Bacsoni Tamásné: Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában

A Széchényi Könyvtár 1936-ban kezdett leíró katalógusa a gyűjtemény teljes könyvanyagáról tájékoztat. Régebben teljesen mechanikus volt; az azonos nevű szerzők műveit egyetlen betűrendben sorolta fel. Alkalmas volt a hasonlításra, annak a megállapítására, hogy egy bizonyos mű megvan-e vagy sem, arra azonban nem adott választ, hogy egy szerzőnek milyen művei és egy műnek milyen kiadásai, fordításai találhatóak meg a könyvtárban.

Ennek a pontatlanságnak a megszüntetésére a könyvtár 1966-ban nehéz feladatot vállalt magára. Jegyzékbe foglalta mindazokat a magyar személyeket, akik bármilyen szempontból kiemelkedő jelentőségűek, akik úttörő jellegű műveket alkottak és — gyakorlati szempontból — azokat is, akik sokat publikáltak. Kb. 7500 név került fel a listára, s ez a szám később kb. 8200-ra bővült. A listán szereplő szerzők műveinek katalóguscéduláit a többitől választólappal különítették el, s a választólapon feltüntették az illető nevén kívül születési és — ha elhunytól van szó — halálozási évét, valamint munkásságának jellegét.

Ez az idén befejezett, de a jövőben állandóan folytatódó kiemelés természetesen nagyon megkönnyíti a katalógushasználatot. Különösen nagy segítséget nyújt azoknak, akik kortárs szer-

zők valamennyi önállóan megjelent publikációját akarják átnézni.

A tíz évig tartó munka menetéről ad számot Bacsoni Tamásné *Kiemelt szerzők az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes katalógusában* című könyve. Bevezetőül elmondja a tervezet létrejöttét, a gyakorlati végrehajtást, közli a foglalkozások terminológiáját és módszertani tanácsokat ad azoknak a könyvtáraknak, amelyek a jövőben hasonló feladatra vállalkoznak.

A tájékoztatásban, bibliográfia-készítésnél és az esetleges szerző-kiemelési munkában jól használható a könyv *Életrajzi adatok forrásjegyzéke* című fejezete. Az általános bibliográfiákon, kortárs-lexikonokon kívül felsorolja a városok és vidékek földrajzi csoportosítású életrajzi összeállításait, továbbá a filozófusok, papok, munkásmozgalmi harcosok, pedagógusok, orvosok, képzőművészek, zenészek, írók, költők, színészek, sportolók stb. életrajzi forrásait.

A kötet legnagyobb részét, öthatodát a kiemelt szerzők névjegyzéke foglalja el, amely tartalmazza a választólapon olvasható adatokat. Ez is segíthet a tájékoztató munkában, különösen a kisebb, kevés segédkönyvvel rendelkező könyvtárakban.

A gondosan összeállított jegyzékben apró tévedések is akadnak. Például *Görget György 1926* nem „népnevelő” ha-

nem Liszt Ferenc-díjas karmester, érde-
mes művész. *Bajza József 1885—1938, irodalomtörténész nagybátyjáról, Bajza József 1804—1858 költőről* írt, az Akadémia kiadásában megjelent terjedelmes életrajzát Szücsi József néven jelentette meg, azonban a Szücsi névről

nincs utaló Bajzára. Egy történész — hölgyről lévén szó, nevét nem említtem — nem 1917-ben született, hanem 11 évvel korábban, 1906-ban. (1974. Népművelési Propaganda Iroda — OSZK. KMK. 304 l. Soksz. 30 Ft.)

V. M.

bibliográfiák

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája

1772—1849

A magyar irodalomtudomány és könyvészet egyik alapművének 2. kötete fekszik előttünk annak jeleként, hogy jól szervezett munkával és türelemmel le lehet győzni a nehézségeket, melyek egy ilyen feladat előtt szinte elháríthatatlanul tornyosulnak. Az első kötet ismeretében a korábbi bíráló már taglalta ezeket a problémákat (Könyvtáros, 1973. 4. sz.), melyek a második kötettel kapcsolatban is fennállottak.

Elsősorban a szelektálás volt a fő gond, hiszen az egyes dokumentumokat a forrásérték, a filológiai igényesség és az irodalomtörténeti érték szempontjából kellett mércére tenni. Az alapszempont („a magyar irodalomtudomány és nem a magyar irodalom bibliográfiája”) jó iránytűnek bizonyult, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a 2. kötetnél sok új kérdés merült fel. A feldolgozott korszakban kibontakozó időszak sajtó anyagának ésszerű feltárása is nagy feladatot adott; hasonlóan megnehezítette a válogatást, hogy a felvilágosodás korától „a nemzeti, irodalmi, nyelvi, tudományos, valamint művelődési és politikai törekvések egymással összefonódva jelentkeztek”, mégpedig az idő teltevel növekvő arányban.

Mindez érthetővé teszi, hogy ilyen „nem kritikái jellegű” bibliográfia összeállításakor bizony szigorú kritikái (azaz szelektív) szempontokat is érvényesíteni kellett. Látni fogjuk, hogy az áttekintett terület feltárása mind mélységi, mind szélességi vonatkozásban szinte teljesnek mondható. Csupán az előmunkálatok (az országos kézirat-kataszter) hiányával magyarázható, hogy kéziratok források és tanulmányok (melyek pedig sok lényeges adatot őriznek) nem szerepelnek a kötetben. Megnyugtató viszont, hogy a bibliográfia áttekintést ad a magyar irodalom fejlődése szempontjából legkiemelkedőbb nem magyar magyarországi írók tevékenységéről is. Hasonlóképpen jó elképzelés, hogy ez a 2. kötet az „összkiadáson” belül is önálló-

ságra törekszik: elsősorban általános részre tájékoztat a magyar irodalom egészére vonatkozó legfontosabb irodalomtörténeti alapművekről.

Ami a kötet felépítését illeti: általános (kb. 300 oldal) és személyi (kb. 500 oldal) részre oszlik s az első kötettel szemben itt a műfaji szempont s nem a kisebb korszakok adják a tagolás szempontját. A személyi rész egyetlen írói betűrendben csoportosítja az anyagot, s ezzel elkerüli az értékmérlegelés hiábavaló munkáját.

Az általános rész első fejezetében alapos áttekintést kapunk a korszak irodalomtörténetének ismeretéhez szükséges kézi- és segédkönyvekről (így a kézirat-tári katalógusokról, levéltári leltárakról, a nem magyar irodalomról is!).

Az irodalom elvi-elméleti kérdéseit tárgyoló fejezet két alaptéma körül kristályosodik ki: az anyanyelvűség és az irodalom-esztétika. A továbbiakban az irodalmi műfajok és kifejezőeszközök kérdése kerül sorra. Az utóbbi alfejezet egyebek között a nyelv, a stilsztika és verstan, a kritika kérdéseivel foglalkozó irodalomról tájékoztat. A következő két fejezet adja az általános rész legfontosabb témáit. „Az irodalmi folyamat története” cím alatt az általános helytörténeti kitekintés után következnek az eszmei-politikai áramlatok anyaga, majd itt esik szó a nyelvi-irodalmi vitákról, az egyes írói csoportokról, az irodalmi témákról (ezen belül az egyes tájakról az irodalomban). „Az irodalmi élet és keretei” címszó alatt képet kapunk arról a közegről, melyben az irodalom létrejött, melyből kibontakozott s amelyre visszahatott. Az országrészek, városok irodalmi élete után az irodalom „szociológiája” következik (írók élete, közönség, irodalmi társaságok, írónők stb.), majd az irodalomtudomány könyv-, tudomány-, nyomdászati-, könyvtár-, sajtó- és színház-történeti kapcsolatairól találunk adatokat. (Kár, hogy az ide kíváncsi köteleespéldány-kérdésről nem tör-

ténik említés.) Külön kiemelés, dicséretet érdemel a könyv-, könyvtár- és sajtótörténet bősége (egyész köz- és magánkönyvtárak, a kor újszólván valamennyi folyóiratának, évkönyvének, almanachjának bibliográfiai adataival). Külön alcím foglalja magában a nevelés- és oktatástörténeti vonatkozású adatokat, nemkülönb a felekezetek és az irodalmi élet viszonyára vonatkozó dokumentumokat. Az általános rész bevezető fejezete alapos és bő (50 oldal) tájékoztatást nyújt a magyar irodalom és a világ-irodalom kölcsönhatásairól.

A személyi részben az anyag irónként két fő fejezetre („Szövegek” és „Irodalom”) tagolódik. Az elsőt a tudományos igényű kiadások, elszórt közlések, közreadott levelezések adatai találhatók. A második fejezet az írókra vonatkozó általános jellegű adatok után — szükség esetén az egyes művekig történő bontásban — az illető író tevékenységéről nyújt tájékoztatást. Egy példa az anyag bősé-

gére, a jelzett megoldásra: Kazinczy Ferenc 20 oldalt kapott az alábbi tagolásban: bibliográfiák, szövegek, irodalom (összefoglaló művek, életrajzi források, világnézete, könyvtára, irodalmi munkássága — műfajok szerint —, irodalomszervező, nyelvújító munkássága, hatása, egyes műveinek irodalma).

A kötet bevezetése utal az egyes — elsősorban az általános jellegű — tételekkel kapcsolatos „szakozási” problémákra. Az anyaggyűjtést az 1970-es évvel zárták, de az 1973-ig megjelent, a tárgyalt korszakra vonatkozó önálló művekkel kiegészítették a bibliográfiát. A kötetet — melyet részletes tartalomjegyzék, kissé sommás, nem mindenütt logikus (személynevekkel tarkított) tárgymutató és alapos névmutató tesz jól használhatóvá — minden kutatási és könyvtári szinten haszonnal lehet és kell forgatni. (Összeáll. Kókay György. Akadémiai, 925 l. 160 Ft).

Tóth András

Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának új kötet-katalógusai

A forrásbázis és fölhasználás a 19—20. század történetének kutatása esetében sajátos — igen ellentmondásos — kettőséget mutat. Egyrészt: változatos összetételű, hatalmas mennyiségű forrásanyag áll a kutatás rendelkezésére. A gazdagság már-már ijesztő is, s az anyag a „hagyományos”, a pozitívista kutatások során kikristályosodott módszerekkel már föl sem dolgozható. Másrészt, s ez mindinkább jellemző, a kutató mégsem csak a sokat és jogosan emlegetett „bőség zavarával” küzd; a források nagy mennyiségük ellenére sokszor éppen a „kritikus”, fontos problémák tisztázását nem teszik lehetővé — a levéltári akták, az újságok közleményei stb. ugyanis éppen ezeket a területeket nem „fedezik le”, éppen itt szűkszavúak. Mindez persze tovább súlyos következményeket von maga után: 1) Rendkívül nehéz — s mind nehezebbé válik — a teljes forrásanyag áttekintése (megismerése, földolgozása). 2) Ennek ellenére — érzik a kutatók — valahogy ki kell küszöbölni a forrásbázis egyoldalúságát, a csonka képet egésze-re kell kerekíteni.

A föladat persze, amely e helyzetből adódik, amennyire nyilvánvaló, annyira nehéz is. Nyilvánvaló, hogy egy kutató a maga „házi” használatra készített segédleteivel vagy a számára biztosított intézményesen, de esetlegesen létrehozott forrásjegyzékekkel aligha tudja elérni a

kívánatis teljességet. Új, szempontjaiban és módszereiben hatékonyabb eszközöket kell létrehozni (neki, vagy valamely intézménynek), az áttekintett anyagot pedig új módon kell megváltatni. Ez, valamennyien tudjuk, mind sürgetőbb követelmény. Hogy e követelmény megvalósítása mi módon, milyen eszközökkel történjék, sajnos, egyelőre még alig-alig látható. Az azonban bizonyos: egyebek mellett a kéziratárak sokrétű anyaga (elsősorban a levelek!) és a kéziratári segédletek, tájékoztatók szerepe mindjobban megnő és — a kéziratári anyagok individuális természetéből adódó egyoldalúságok ellenére! — e szerepük a jövőben csak nőni fog. A finom részleteket, a mikrotendenciák mozgását is regisztráló és megőrző kéziratári dokumentumok ugyanis a 19—20. századi irodalom-, ideológia- és tudománytörténet egyik legfontosabb, legjobban használható forrását képezik. Az alkotó személyiség megismeréséhez a nyomtatásban is megjelent művek mellett semmi sem nyújt nagyobb segítséget; semmi nem mutatja meg jobban az alkotás folyamatának egyéni és társadalmi meghatározottságát s meghatározóit, mint ezek.

A 19-20. századi kéziratosság kérdése persze önmagában is igen összetett, napjainkig sem tisztázódott probléma-szövevényt alkot. E helyt még a kérdéskör jellegének érzékeltetésére sincs mód, egy

gondunk említése azonban nem mellőzhető. Az ti., hogy a kéziratárak anyaga jelenleg többnyire csak holt anyagként létezik; a tradicionálisan körülményes, lassú és főleg *részleges* kézirat-földolgozás, a csak egy helyben használható cédulakatalógus a legtöbb kutató tájékozódását megnehezíti, lelassítja, sőt, nem egy esetben egyoldalúvá is teszi. (E helyzetben a forráskiadványok rendszeres és folyamatos megjelenítése segíthetne: ha volna rá pénz, szakember, kiadó.) A kéziratárak rendezettségét, a forráskiadványok anyagi és szellemi előállításához szükséges feltételek hiányát tudva éppen ezért aligha becsülhető túl az a vállalkozás, amelyet az Akadémiai Könyvtár kéziratárának munkatársai — *Csapodi Csaba* vezetésével — 1966-ban kezdtek el (s remélhetőleg nem is hagynak félbe *Csapodi* nyugdíjba vonulása után sem). *Csapodiék* ugyanis rendkívül egyszerű „módszerrel” nemcsak igen hasznos segédlettipusú folyamatos előállításába és megjelentetésébe kezdtek, hanem egyben a kéziratanyag korszerű „tálalásának” (egyik) módjára is rátaláltak. Nemcsak fölkutatták, begyűjtötték, a szokásos módon földolgozták és cédulakatalógusban tükröztették a kéziratanyagot, hanem az egyes, szorosan összetartozó kéziratári egységeket (többnyire egy-egy személy hagyatékát) *kötetkatalógus formájában közzé is tették*. Ezzel — legalábbis az állomány egy része esetében — az *egyedi dokumentum léte bárki számára bárhol ismertté vál(ha)tt*; a kutató *alaptájékozottsága ezzel adott, a kéziratárban már csak a konkrét kézirat(ok) „lenyomozását” kell elvégeznie*. A *kötetkatalógus lehetővé teszi az állomány gyors és biztonságos áttekintését, sőt a katalógusstruktúra helyes kialakítása esetén föltárja az állomány(rész) belső összefüggéseit is*.

Az Akadémiai Könyvtár e katalógussorozatának első darabja 1966-ban jelent meg (Balázs Béla hagyatékának leírását tartalmazta), a legutóbbi (a Gábor Andor-hagyaték katalógusa) pedig most; a közben eltelt években pedig még öt katalógus látott napvilágot (2. Zalka Máté kéziratok hagyatéká; 3. Vörösmarty Mihály levelezése, Csokonai Vitéz Mihály levelezése, az Ady Endre gyűjtemény; 4. a Bolyai-gyűjtemény; 5. a „Magyar Codexek” elnevezésű gyűjtemény; 6.

Szabó Lőrinc kéziratok hagyatéká). A Magyar Codexek leírásától eltekintve valamennyi katalógus 19—20. századi forrásaink megismerhetőségét segíti elő, igen jó színvonalon.

Az a kötet is, amelyről ezúttal külön is szólunk, rendelkezik a sorozat minden előnyével, s tárgya révén néhány tanulsággal is szolgál. *F. Csanak Dórának* Szabó Lőrinc kéziratok hagyatéká című katalógusa ugyan látszólag csak a (rendezett hagyaték) cédula-katalógusában szereplő tételek egymás alá, egymás után való másolása, bevezetővel és mutatóval ellátva. Ez a — megint csak látszólagos — egyszerűség azonban nagy szakértelmet, a hagyaték mély ismeretét, hosszú, komoly munkát takar, s ami még ennél is fontosabb: munkája nemcsak „leír” és tájékoztat, hanem a „tárgy” (Szabó Lőrinc) *kutatásának textológiai és filológiai alapjait is megteremtette*. Csanak Dóra ugyanis — egyebek mellett — leírta, regisztrálta Szabó Lőrinc kéziratait, az életére, működésére vonatkozó iratokat, terjedelmes és fontos levelezését, a Pandora szerkesztése során fölhalmozódott sokrétű, gazdag anyagot, és — ez külön figyelmet érdemel! — a költő hagyatékában fönnmaradt számos Babits- és Tóth Árpád-dokumentumot is. A költő kéziratainak precíz leírásával, a változatok regisztrálásával és azonosításával a majdani szövegkritikai kiadás alapja jött létre, a többi dokumentum „jegyzékelésével” pedig az életrajz s az alkotó személyiség vált minden eddiginél jobban megismerhetővé.

A katalógus közvetlen (anyagából és elkészítésének minőségéből származó) tanulságait hosszan lehetne sorolni (Bata Imre már részben meg is tette ezt), most azonban talán fontosabb annak az általánosabb elvi-módszertani igazságnak a rögzítése, amelynek kimondásához Csanak Dóra katalógusa talán a legjobb alkalmat szolgáltatja: az ideológia-, irodalom- és tudománytörténet *igazán korszerű művelése nem képzelhető el a kéziratkatalógusok publikussá tétele nélkül*. Másképpen: *a kéziratári anyag földolgozásának egyedül korszerű módja a kötetkatalógus*. Csak ez a katalógusforma biztosíthatja a gyors és biztonságos tájékozódást, csak ez mentesítheti a kutatót az egyoldalú, esetleges forrásfölszámolás veszélyeitől!

Az Akadémiai Könyvtár kéziratárának munkatársait már csak e módszertani szempont fölismertetéséért is külön köszönet illeti meg. (A katalógusok konkrét tanulságait úgyis majd a kutatók méltányolják; a vállalkozás haszna a szaktudományos eredményekben jelenik majd meg.) *Lengyel András*

**GYURÓKA
KÖNYVE**

Meskő-Póka ex librise

Debrecen 1848—1849.

Események, dokumentumok, bibliográfia

A Függetlenségi Nyilatkozat 125. évfordulója szolgáltatta az alkalmat e jól használható, olvasmányos és praktikus mű megalkotására. A Debreceni Megyei Könyvtár által 600 példányban kiadott, és sokszorosított előállítására ellenére is izléses, szépen kivitelezett kötet tárgya: Debrecen története, a városnak a „nagypolitikába” való bekapcsolódása, illetve részvétele 1848/49-ben.

Bényei Miklós és Gellért Ferencé összeállítása mégsem „évfordulós”, alkalmi kiadvány, nem is kivonata — hígítása — a korábbi tudományos földolgozásoknak, hanem a szó legjobb értelmében vett segédeszköz: segédlet a debreceni helytörténeti kutatáshoz és ismeretterjesztéshez. A kiadvány mint — „műfaj” — érdekes átmenet a hagyományos (bár nálunk nem eléggé gyakori) történeti olvasókönyv és a tájékoztató célzatú válogató bibliográfia között; mindkettő erőnyéből sokat olvaszt magába — az ötvözés, az egyesítés némi hátrányával, de a kronológiai eligazítás többletével. Az összeállítás az alcímnek megfelelő három fejezetre, három nagy egységre tagolódik. Az első egységben Debrecen (és jelzésszerűen, itt-ott „elszórva” az ország) 1848/49. évi eseményeinek időrendi felsorolása található rövid, tömör, néhol már-már túlságosan tömör mondatokban. A legfontosabb eseményeket — amikor Debrecen volt az ország ideiglenes fővárosa — szinte napnyi részletességű bontásban közli. Ezt a 40 lapot bőséges, olvasmányos szemelvénygyűjtemény követi (47—174. lap): az érdekes válogatásból (ami a kronológiával együtt Bényei Miklós munkája) Debrecen 1848/49-es története tárul fel. Szemléletesen, élményszerűen, úgy, hogy a különösebben mély történeti képzettséggel nem rendelkező olvasó is élvezettel forgathatja. Az események érzékeltes felidézése tudatos összeállító

munka eredménye: a szemelvényeket ugyanis az események részeseitől, tanútól válogatta a szerkesztő, tehát a lapokon végig elsőkézből vett információk, személyes élmények sorakoznak. Egykori hírlapi közlések, hivatalos jegyzőkönyvek (magán) levelek részletei állnak össze egységes képpé. (Kár, hogy e válogatásban is kísért a túlzott politikatörténeti beállítottság; jó lenne többet olvasni az akkori élet hétköznapjairól.) A kötet törzsanyagához harmadik egységként 238 tételes válogató bibliográfia (Gellért Ferencé munkája) járul, kissé szervesen, de belső arányait, válogatását tekintve jól. Úgy látszik — pontosan megítélni csak a szaktörténész tudná — minden lényeges megvan benne, ami a biztonságos tájékozódáshoz, a kérdéskör alapvető irodalmában való eligazodáshoz szükséges; a bibliográfiák, segédletek regisztrálásáról az egykorú sajtó bemutatásáig.

A kötet tárgyyszerűsége és érzékletessége mindenképpen valódi igényt elégít ki, s igény és vállalkozás szerencsés összhangját csak kisebb hibák bontják meg. Talán csak a külön egységként kezelt bibliográfia anyagát kellett volna beépíteni az Események c. fejezet megfelelő helyeire is. Utalásképpen: az olvasónak további tájékozódásul, az események fölkelte kíváncsiság könnyebb kielégítéséül, a szakembernek pedig a gyors továbbkereséshez. E kis módosítással nemcsak az összeállítás két része között teremődött volna „élő” kapcsolat, hanem az egyes bibliográfiai tételek használhatósága is növekedett volna. A kötet — ennek ellenére, ismétlem — jó, hasznos. (Szerk. és összeáll.: Bényei Miklós, a bibliográfiát összeáll.: Gellért Ferencé. 1974 [1975]. Debrecen, 215 l.)

—e l —á s

M. Kiss József ex librise

Könyvek Hajdú-Bihar megyéről

Debrecen két központi közművelődési könyvtára az idei könyvhéten Bényei Miklós szerkesztésével ajánló bibliográfiát jelentetett meg, mely 124 önálló helyismereti művet (könyveket és füzetekeket) mutat be. A Debrecenre és Hajdú-Bihar megyére vonatkozó, részletesen, gondosan ismertetett, 1945 után kiadott művek a helyi kutatás, helytörténeti ismeretterjesztés és -szerzés alapműveinek tekinthetők. Propagálásuk nemcsak fontos, de — a helyismereti érdeklődés terjedésével párhuzamosan — igencsak időszzerű könyvtári feladat. (Hasonló szellemben készült az FSZEK centenáriumi, száz budapesti vonatkozású könyvet bemutató ajánló bibliográfiája is.) A debreceni kiadvány szerkezete szerencsésen egyszerű, nyolc fejezetcím fogja össze az egy-egy tárgykörbe tartozó, mintegy tucatnyi-másfélutacnyi tételt. A szabályos, részletes címeírást követő ismertetések hosszúságát a bemutatott mű fontosságához, terjedelméhez méretezték: 15–50 soros annotációk ismertetik meg az olvasóval a kötetet, jelzik tudományos értékét, szintjét, körvonalazzák forrásanyagát, kiegészítő részeit (mutatóit, képeit, forrásközléseit).

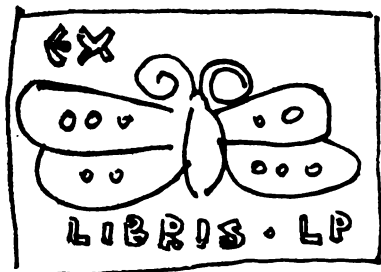
A rostálás: döntés a lényegesről; az elrendezés: a dolgok világos, arányos és beszédes megszerkesztése. A hajdúsági bibliográfia mindkét vonatkozásban jó referenz munka eredménye. Csupán példaként érdemes utalni az ajánló bibliográfia talán nem legfontosabb, de mindenestre „kényes” utolsó fejezetére, mely a személyi vonatkozású műveket ismerteti. Egy helyi életrajzgyűjtemény után — különösebb magyarázat nélkül, de mindjárt érthetően — a tárgy (behát a személyek) betűrendjében sorakozik fel az a néhány életrajzi monográfia és forrásmű, amely Csokonai, Véres Péter, Sarkadi Imre szűkebb pátriájában a „helyismereti alap-

műveltség” körébe tartozik. Ez a tárgyi betűrend már önmagában is „rejtett mutató”, a kötet végén aztán a szerzői, a tárgyi és a helynév szerinti visszakeresést szolgálják az oldalszámra utaló indexek. (Némi többletmunkával, elsősorban a tárgymutató számára, érdemes lett volna talán az annotációk szövegét is feldolgozni az indexelés során, s nemcsak a cím- adatokat hasznosítani.)

Bizonyára igen értékes segédeszköz ez az ajánló bibliográfia a megye helyismereti munkájában, de a kötetet azért is ajánljuk a könyvtárosok figyelmébe, mert megnyerő közös vállalkozás eredménye. Nemcsak azért, mert két könyvtár jegyzi kiadóként, hanem azért is, mert az (igen helyesen névvel is jelölt) annotáció-szerzők a központi könyvtárakon kívül további öt városi, járási, illetve községi könyvtár munkatársai. A hálózati tevékenység másutt is igényelt „modelljét” példázhatja ez a tíz személyes együttes munka. Az annotáló könyvtárosok így maguk is tevékeny részesei lettek az igényes tájékoztatásnak, a munka során további ismeretekre tettek szert — a megyei könyvtár érdemi partnerként vonta be őket a feladatba. A szerkesztő-irányító persze ezzel a nehezebbik megoldást választotta, hisz egyedül (vagy közvetlen munkatársaival együtt) kevesebb szervezéssel egységesebb stílusú kéziratot készíthetett volna. Így, bár a szempont-egyeztetés többletet kellett vállalnia, nemcsak propagandakiadványt hozott tető alá, hanem „aktív továbbképzésbe” is belevonta a hálózat több munkatársát. Bényei Miklós most már útmutatójának (Helyismereti munka a B-típusú könyvtárakban. = Könyvtáros, 1975. 2. sz. Tuba László) elvét egy jól sikerült kiadvánnyal is bizonyította; azt tudniillik, hogy lehet és érdemes a kisebb könyvtárakat is bevonni a helyismereti könyvtári munkába.

Érdemben csak azt a tényt bírálhatjuk, hogy a kiadvány 400 példányban jelent meg. Hiányozhat-e a helyismereti irodalom friss alapműveinek okos bemutatása a megye iskolai, tanácsi vagy szakszervezeti könyvtáraiból? (S hozzátehetnénk még: a honismereti szakkörvezetők házi könyvespolcáról?!) A legfrissebb „helyismereti adatok” szerint 550 könyvtár található Hajdú-Biharban. Ezeknek csaknem harmada könyvtárközi kölcsönzéssel fogja kérni a bibliográfiát? Ha — ezt reméljük — tudomást szerez róla. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár — Debreceni Városi Könyvtár, 138 l.)

Fogarassy Miklós

Nagyvilág repertórium 1956—1970.

A Nagyvilág című világirodalmi folyóiratnak immár második repertóriuma jelent meg. Az első hét esztendő anyagát feltáró elemző bibliográfiát 1963-ban azért kellett megjelentetni, mert a folyóirat olvasótáborának szüksége volt rá, helyesebben; szüksége volt valamire, ami segítséget nyújt az akkor már erősen felduzzadt anyag áttekintésében. *Körtés Júlia* idejében felismerte az igényt és jó érzékkel fogott hozzá az elemző munkához. Abból a feltevésből kiindulva, hogy élő irodalmi folyóirat esetében első és legfontosabb keresési szempont a szerzők neve, a repertórium szerkezetét eszerint alakította. Szakmailag alaposan átgondolt szerkesztői koncepciója kiállta az idők próbáját, ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Nagyvilág újabb repertóriuma is a korábbi szerkesztői elvek szerint készült.

Az utóbb megjelent kötet nem folytatása az előbbinek. Az első, kispéldányszámú kiadvány (650) hamarosan „hiánycikk” lett, ezért ésszerűbbnek látszott tizenöt esztendő teljes anyagát — részben újra — feldolgozni és egybeolvasztani.

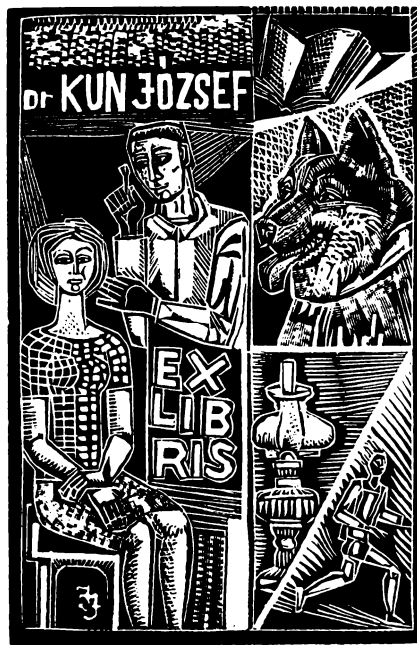
Az 1956-tól 1970-ig terjedő időszakban több ezerre tehető a Nagyvilágban megjelent szépirodalmi alkotások, tanulmányok, ismertetések, egyéb közlemények és illusztrációk száma. *Körtés Júlia* munkáinak megjelenése előtt csak az évi öszszevont tartalommutatók adtak eligazítást. Annak ellenére, hogy e mutatók használata nehézkes, mert nincs névmutatójuk, mégis szükségünk volt rájuk, sokszor átböngészünk őket, füzeteiket egybegyűjtve beköttettük. (Az utóbbi négy esztendőre vonatkozóan most is az éves mutatókat használjuk segédeszközként.)

A fentiek után nem szükséges hangsúlyoznom, mennyire hasznos és nélkülözhetetlen a Nagyvilág repertóriuma. Csak elismeréssel szólhatok világos, könnyen áttekinthető szerkezetéről, amelyet az előszóban így jellemez a szerző: „lexikonokhoz, szótárakhoz hasonló betűrendben találjuk meg a közlemények adatait a többszörös besorolás elvei szerint”. Kivételesen örülök annak is, hogy a szerkesztő nem a takarékosági szempontokat, hanem a gyakorlati szükségletet, a gyors tájékoztatás elősegítését tartotta szem előtt. A többszörös besorolás elvének alkalmazásával ugyanis kb. megduplázódott a címlírások száma, de ez azzal a felbecsülhetetlen előnnyel jár, hogy egy-egy név alatt minden vonatkozó adat együtt van.

A címlírásokat értelemszerűen egészíti ki a műfajmegjelölés vagy más fontos megjegyzés.

A nevek betűrendjében itt-ott előbukkan néhány tárgyszó, örömmel fedeztük fel például a „Dokumentum és irodalom”, a „Trágárság és irodalom” viták anyagát, de hiába kerestük a két kultúra vitájával kapcsolatos publikációkat. Az író-kongresszusokról szóló cikkeket sem tárgyszó alatt egybegyűjtve, sem külön-külön a helynév (Budapest, Moszkva, Weimar) alatt nem találtuk, holott a tájékozódásnak, keresésnek ilyen szempontjai is lehetnek. A nem irodalmi vonatkozású publikációk feltárását különösen elősegítette volna, ha a tárgyszavazás adata lehetőségekkel bátrabban él a szerkesztő.

Anélkül, hogy az elmélyült elemző munkát kétségbe vonnám, megkockáztatom azt a megjegyzést, hogy a rövid szerkesztői közleményekből többet átmenthetett volna, valamint azt, hogy az egyes íróknál következetesen regisztrálni kellett volna azokat a rövid ismertetéseket, amelyekben fontos életrajzi adatok találhatóak. Természetesen elég lett volna egyetlen közleményre hivatkozni, hiszen többnyire változatlan e cikkekcskék

Józsa János ex librise

szövege, ha azonos íróról szól; de olyan fiatal írók esetében, mint Peter Handke, Wolf Wondratschek, Juhani Peltonen és mások — ma még szinte ez az egyetlen könnyen hozzáférhető forrás.

Körtés Júlia a bevezetőben azt írja, hogy a repertórium nem teljesítheti az irodalmi lexikonok, biobibliográfiák és hasonló tájékoztató kézikönyvek feladatait — én mégsem tudok erre a munkára úgy tekinteni, mint csupán egy folyóirat repertóriumára. A Nagyvilág tartalmából, természetéből következően eleve többet nyújt a repertóriumra is: lexikont, biobibliográfiát, kézikönyvet pótló segédeszköznek tekinthető mindaddig, míg el nem készülnek mindazok a munkák, amelyeket egyelőre pótolnia kell. Mint ilyen, de mint repertórium is, egy fokkal tökéletesebb lehetne, ha benne másodlagos, de legalább harmadlagos szerkesztési elvként az időrend is érvényesülne. A műfaji alosztáson belül is sokkal többet mond a kronológia, mint a cikkek betűrendje. Semmiképpen sem lehet közömbös, hogy egy külföldi íróról mikor jelent meg az első közlemény hazánkban, de az sem, hogy mikor írtak először róla. A Nagyvilág — főleg az első évtizedében — sok külföldi íróat „fedezett fel” szá-

munkra, jóval kötetük hazai megjelenése előtt közölt verseket, novellákat, regényrészleteket tőlük. Nem kétséges, hogy ilyen módon könyvkiadásunkra is hatással volt. Ennek a dialektikus folyamatnak is tükrözője lehetett volna a repertórium.

A külföldi írók nevének földrajzi csoportosítása (amely a korábbi kötetben megvolt) most elmaradt, de ezt nem ronthatjuk fel, ez már valóban meghaladja mindazt, amit a folyóirat-repertóriumtól vártunk. Kifogásoljuk viszont a folyóirat részletesebb könyvészeti (bibliográfiai) leírásának hiányát, e leírás ugyanis szerkesztés része kell hogy legyen minden folyóirat-repertóriumnak, akár történeti, akár kurrens anyagról van szó.

A kiadvány értékét növelte volna, ha előszóként átveszi Szabolcsi Miklós cikket, amellyel a 15. évébe lépő folyóiratot üdvözölte. Végül nem hagyhatom említés nélkül, hogy a repertórium sokszorosított eljárással készült, de ez a sokszorosítás felveszi a versenyt a hagyományos nyomdatechnikával: könnyen olvasható, jól tagolt. (Összeáll.: Körtés Júlia. 1973. OSZK-KMK VI. 831 l. 65 Ft.)

Dr. Korompai Gáborné

Új külföldi kézikönyvek

A könyvtári szolgáltatások sorában mindinkább előtérbe kerülnek a tájékoztatói feladatok. Az országos könyvtári rendszer minden szintjén meg kell kapnia a használónak legalább azt az alapinformációt, aminek segítségével „el tud

indulni”, azaz értesül, hogy milyen dokumentumokban talál választ kérdéseire, és hol lehetni meg ezeket a dokumentumokat. Mind fontosabb szerepet kap tehát a könyvtárak tájékoztató apparátusa és ennek magva, a naprakész információkkal szolgáló kézikönyvtár. Ez utóbbi kialakításához nyújt segítséget a KMK kurrens állománygyarapítási tanácsadó jegyzéke, melynek minden száma gazdag választékot kínál az országba érkezett legfontosabb külföldi összefoglaló munkákból.

Az ETO szakrendjében csoportosított, annotált bibliográfia idei 2. füzeté is bőven ajánl értékes műveket. Mindjárt a 0-ás szakban található Karl Schottenloher, a neves könyvtörténész két munkája. Az elsőként említett *A régi könyv* (a címetek magyar nyelvű fordításukban közöljük) ugyan elsősorban az amatőr könyvgyűjtőknek foglalja össze mindazt, amit a könyv kialakulásáról, történetéről, a kötésről és az illusztrálásról tudni kell, de a könyvtárosok is felhasználhatják tájékoztató munkájukban. *A könyvek mozgatták a világot* c. munkája szintén könyvtörténeti összefoglalás: a kéziratosság, a nyomdászat kezdeteit,

Meskó-Póka ex librise

Kovács Gyula ex librise

a könyvkiadás történetét, a könyvek esztétikumát tárgyalja, és ismerteti a régi nagy könyvgyűjteményeket.

A *könyv szótára* címmel a könyvtörténeti, a — kötéssel kapcsolatos — szakszó-magyarázatok, a nyomdai eljárásokat és a könyv részeit magyarázó címszavakat foglalja össze Helmut Hiller műve.

A sajtóban, a tv-ben, de a mindennapi életben is egyre sokasodó és minduntalan változó rövidítések feloldását tartalmazza Ralph de Sola: *Új rövidítési szótár*-ának legújabb kiadása. Ide sorolható Ad. de Vries: *Szimbólumok és képek szótára* c. munkája, melyben a költői és a képzőművészeti alkotásokkal kapcsolatos képek, jelképek magyarázatai találhatók, valamint H. Koblischke: *Rövidítések kézikönyve* c. műve. A bibliográfia ezt a gyűjteményt különösen ajánlja a német nyelvvizsgára készülőknek, minthogy a kb. 5000 rövidítés-feloldás között megtalálhatók az újságokban gyakran előfordulók is.

Fontos tudnivalókat tartalmaz a könyvek restaurálásáról és állagmegóvásáról Otto Wächter: *Könyvek, levéltári anyagok és grafikák restaurálása és megóvása* c. munkája, mely a növényi és állati károsítókról, a levegő páratartalmáról, az egyes anyagok (papír, pergamen stb.) tulajdonságairól szól, s megtalálhatók benne a védekezés gyakorlati tanácsai, sőt receptjei is.

A szociológiai munkák között szerepel

A *szocialista állam kézikönyve* c. NDK kiadvány, melyben 400, az elmélet és a gyakorlat területéről gyűjtött fogalom magyarázata található.

A statisztikai kiadványok sorában említést érdemel *A világ országainak népessége* c. moszkvai kiadású kézikönyv, mely a demográfiai folyamatok adataiban való eligazodást 174 táblázattal könnyíti meg.

A nyelvészet irodalmából ki kell emelnünk Kenneth Katzner: *A világ nyelvei* c. munkáját, amely a Föld 500 nyelvéről nyújt alapvető tájékoztatást.

A természettudományi kézikönyveket képviseli *A Föld élővilágának atlasza* és *A világ állatfajainak enciklopédiája*, mindkettőt sok szép illusztráció gazdagítja.

Több kitűnő kézikönyvre hívja fel a figyelmet a bibliográfia a művészetek, az irodalomtudomány, a földrajz, valamint a történettudományok köréből is. Wolfgang Hutt: *Mi is a művészet?* c. eddig négy kiadást megért munkájában a művészet szemléletére, értékelésére tanít. Heinrich Lützeler műve, *A művészet képes szótára* 2800 címszó és 1000 kép segítségével az építészet és az iparművészet alapkérdéseit világítja meg.

Végül a bibliográfiában ismertetett s most említetlenül hagyott sok kitűnő kézikönyv helyett csupán egyre hívjuk még fel a figyelmet, Mitchell Beazley: *Ki mit csinált?* c. képes életrajzi lexikonára, mely az ókortól napjainkig felsorolja a politika, a tudományok, valamint a művészetek világának kiemelkedő alkotóit, és röviden ismerteti életpályájukat. A kötet 5000 címszót tartalmaz.

Az *Új külföldi kézikönyvek*, s ez talán az elmondottakból is kitűnt, nemcsak mint állománygyarapítási tanácsadó tesz jó szolgálatokat. (Itt kell megemlíteni, hogy a bibliográfia közli a könyvek valutaárát is, s ez a szükséges információ bizonyára a — sajnos — nélkülözhetetlen fék szerepét tölti be a könyvek megrendelésekor.) Tájékoztatási segédletnek is kitűnően megfelel, ezért ajánlható, hogy azok a kisebb könyvtárak is megrendeljék és gyűjtsék füzeteit, amelyek a benne ismertetett könyveket nem vehetik meg, hiszen azok a nagy kézikönyvtárak polcaira valók. (OSZK—KMK) (Su)

Meskó-Póka ex librise

Juhász Lászlóné: Sportperiodikák a felszabadulás után

1945—1970

Az összeállítás 459 magyarországi és 28 külföldi megjelenésű (magyar nyelvű) időszaki kiadványt sorol fel. A gyűjtés kiterjedt a folyóiratokra, a napi- és hetilapokra, továbbá az ún. nem folyóirat jellegű időszaki sajtótermékekre (évkönyvekre, naptárakra stb.) is. A periodikákat betűrendben tartalmazza a bibliográfia, a részletes címléírásokban megtalálhatók a közreadásban fontosabb szerepet vállaló személyek (szerkesztők, felelős kiadók stb.) és a testületek nevei is. A leírások a kiadvány első címe alatt találhatóak, a címváltozásokról utalás készült. A kiadvány a címléírasi adatokon kívül az állományadatokat is részletesen feltárja, feltünteti a lelőhelyet és a raktári jelzeteket is, abban az esetben, ha a kérdéses periodika a Testnevelési Főiskola könyvtárának, az Országos Széchényi könyvtárnak vagy a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának állományában megtalálható.

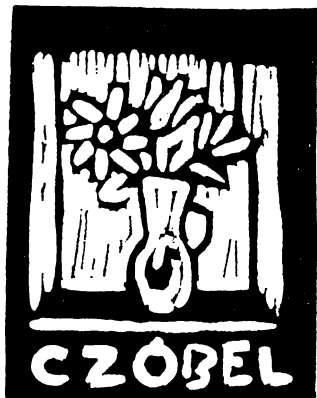
A külföldön megjelenő magyar nyelvű sportlapok címléírásai erősen leegyszerűsítettek, sokszor hiányosak, az állományadatok és a lelőhely feltüntetése hiányzik. Az alig két oldal terjedelmű gyűjtés mellőzhető lett volna, mivel a bibliográfia főrésze és a külföldi lapok leírásai között a színvonalkülönbség túlságosan szembetűnő. Utóbbi összecsapott, hevenyészett munka, a közölt adatok hiányosságán, a kisebb-nagyobb hibákon kívül pl. „Bánsági Népsport”-ot olvasgatunk BÀNÁTI helyett; az újvidéki „Olimpiai Híradó” kétszer is szerepel a felsorolásban, egyszer az említett címmel, egyszer „Sportújság. Olimpiai Híradó” cím alatt; azt is felróhatjuk, hogy merőben ellentétes a megoldás a cím-

változások esetében: ezek ugyanis nem az első cím alatt kerültek leírásra, hanem külön-külön, utalással az előző, illetve a későbbi címre (kivéve, amikor ez hiányzik, mint például a „Képes Sportújság”-nál). Nincs ugyan különösebb jelentősége, nem zavarja a kiadvány használatát, mégis kár volt elrontani vele az „összhatást”.

A bibliográfia használatát öt mutató könnyíti meg: időrendi, földrajzi, tárgy-, közreadói és névmutató készült hozzá. Az időrendi mutató az évek szerint az abban az esztendőben induló kiadványok címét sorolja fel betűrendben; a földrajzi mutató a megjelenési helyek (városok, községek) neve alatt sorolja fel a lapok címét (Budapestet azonban — nyilván az anyag bősége miatt — kihagyták a helynevek közül; ez papírtakarékossági szempontból érthető, mégsem szerencsés megoldás). A tárgymutató feleslegessé teszi, hogy az egyes sportágak iránt érdeklődőnek az egész kötetet végig kelljen lapoznia.

Az anyaggyűjtésben teljességre törekedett az összeállító, ennek köszönhető, hogy a közismert sportágakon kívül olyanokra is rátalál a könyvészet használója vagy lapozgatója, amelyekről nem is gondolta volna, hogy saját időszaki lappal rendelkeznek vagy rendelkeztek valaha. Ilyen pl. a gombfoci (helyesebben az „asztali labdarúgás”), igaz, mindössze egyetlen száma ismeretes (és az is lehet, hogy csak amolyan tréfás kiadvány volt), a galambsport, a gyeplabda, az íjászat és a teke. A tárgymutatóban a sportágak nevének kívül szerepelnek ún. formai tárgyszavak is („dokumentációs kiadványok”, „híradók”, „közlönyök”), valamint néhány, nem sportágra vonatkozó tárgyi tárgyszó („oktatás, nevelés”, „sport általában”, „sportegészségügy”, „sport és tudomány”, „sportmozgalmak”, „sportpropaganda”, „sportversenyek” stb.).

A gondos munkával készült könyvészet hasznos segédeszköze lesz a sport- és sajtótörténet kutatóinak, ezen felül jól használható referenzs-mű valamennyi könyvtár számára, hiszen sokan vannak a sport iránt érdeklődő olvasók mind a közművelődési, mind a tudományos könyvtárakban. Kérdés, elegendő-e a 400 példány, amelyben a kiadványt a TF sokszorosító üzeme megjelentette?! (A Magyar Testnevelési Főiskola Szakkönyvtári és Dokumentációs Intézete, 238 1.)

Bor István rajza

Pálvolgyi Endre

Új könyvtár nyílt Szegeden, a 10. sz. Volán Vállalat munkásszállójában. Híradásunkat lásd az 540. oldalon (Alföldi József felv.)

Ára: 6 forint